Ներկայ

NERGA - PRESENTE

Ապրիլ եւ մեռնիլ հայրենիքի համար, ա–հա լսելիքը, որ իբրեւ ցպատակ, ես ընտրել եմ ինձ համար իմ մանկու–թեան օրերից:

Խ. ԱՐՈՎԵԱՆ

A-D HIS
BAHV
1966

"NERGA" (PRESENTE) • Año V No. 56 57-58 • Enero - Febrero - Marzo 1966

Dr. ALBERTO ANTRANIK EURNEKIAN

(NEUROCIRUJANO)

Especializado en E. Unidos, Inglaterra y Suecia

Atiende en su consultorio de 16 a 20 hs

LUNES, MIERCOLES y VIERNES

JOSE A. PACHECO DE MELO 2483 esq. Av. Pueyrredón

TEL. 80 - 5323 PARTICULAR 72 - 0808

DR. NICOLAS HERMES

CIRUGIA GENERAL

LUNES MIERCOLES Y VIERNES DE 16 A 19

NUEVA DIRECCION

AUSTRIA 1754
(ALT. SANTA FE 3000)

T. E. 82 - 3063

PEDIR HORA

Eneka Argentina

Sociedad Anonima I. C. F. e I

- IMPORTACION
- EXPORTACION
- REPRESENTACIONES
- FINANCIACION
- RADIO - TELEVISION
- ACCESORIOS

Eneka

TUCUMAN 299 - BUENOS AIRES Rep. Argentina

T. E. 31 - 3363 – 32 - 9539 Cables "ENEKAR" Baires

Ե· ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 56–57–58 ՅՈՒՆՈՒԱՐ–ՓԵՏՐՈՒԱՐ–ՄԱՐՏ 1966

ՆԵՐԿԱՅ

"NERGA" (PRESENTE!")
PERIODICO ARMENIO MENSUAL
Reg. Nacional de la Prop. Intelectual 782788 - 4-10-63
Año V. Nos. 56-57-58 Enero-Febrero-Marzo de 1966

DIRECTOR
V. BAHADRIAN
SARMIENTO 2615
T. E. 48 - 9645
BUENOS AIRES

Տարեկան բաժնեգին
500 Արժանթինի Փ.

Արտասահման Տլ· 3

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Տարագրութեան դիմադրական կարողութիւնը անեղծ պահելու եւ բազմութիւններու մէջ գործակցութեան, իրերօգնութեան ոգին մշակելու կոչուած կարեւոր գործօն մըն է համագործակցական չարժումը: Այս տեսակէտը յաճախ պաշտպանած ենք, տալով տեղեկութիւններ համագործակցական միջազգային եւ ազգային չարժման մասին:

Մասնաւոր գոհունակութեամբ արձանագրեցինք Պուէնոս Այրէսի մէջ Անի համագործակցական վարկային ընկերութեան հիմնադրութեան լուրը: Նոր է ընկերութիւնը եւ զարգացման փուլին մէջ կը գտնուի, առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու իր գործունէութեան:

Մեր այսօրուան թիւով ալ կը հաղորդենք ուրախ լուրը Ափահովագրական եւ վարկային ԱՐԱՐԱՏ համագործակցական ընկերութիւններու հիմնադրման:

Ուրախալի է, որ վերջապէս սկսաւ տնտեսական հաւաքական այժ ստեղծելու կոչուած չարժումը, որ յաջողութեամբ պսակուելու պարագային, կրնայ վարակել այլ համայնքները եւս, տակաւ դառնալով ազգային հիմնաւոր վերածնունդի մը նախաքայլը:

Համահայկական այս մտահոգութեամբ մօտենալով հարցին, կ'ուզենք անգամ մը եւս ընդգծել համագործակցական չարժման հիմնական սկզբունքներն ու առաջադրութիւնները:

Ա.— Միջազգային միջավայրի մէջ համագործակցական չարժման համար չկան ցեղեր, ազգութիւններ, կրօնքներ եւ դաւանանքներ,— հոգեւոր եւ քաղաքական իմաստով,— այլ կայ՝ ՄԱՐԴՈՒՆ եւ համապատասխան միջավայրի ընկերութեան բարօրութիւնը, մտաւոր եւ բարոյական վերելքի հարցը:

Բ.— Ազգային նեղ միջավայրի մէջ համագործակցական շարժումը բացարձակօրէն չընդունիր կուսակցական, հայրենակցական, դաւանական շերտաւորումներ եւ հատուածական դիրքաւորումներ եւ շահեր. այլ կը ճանչնայ մի միայն ՀԱՅ ՄԱՐԴԸ՝ իր անհատական տնտեսական շահերն ու իր հաւաքական կեանքի կարիքները՝ դպրոց, մարզական, մշակութային, բարեգործական ընկերութիւններ, հրատարակչական, մամուլ եւ այլ ընդհանրական նկարագիր ունեցող ձեռնարկներ:

Շարժման յաջողութիւնը պայմանաւորող այս հիմնական սկզբունքները անհրաժեշտ է մտահան չընել: Անհատականէ աւելի հաւաքական բարօրութիւն հետապնդող այս ընկերային շարժումը մեզ պէս օտար միջավայրի մէջ ազգային դիմագիծ, լեզու, աւանդութիւններ պահելու մտահոգութիւններ ունեցող հաւաքականութիւններու համար, առաւելապէս ազգային գոյութեան պահպանման նպաստող գործօն դառնալու կոչուած է:

Յատկապէս տարագիր հայութիւնը, որ ահաւոր փորձութիւններով եւ փորձանքներով է շրջապատուած, հրամայականօրէն պէտք ունի համագործակցական իրական ոգիով առաջնորդուող շարժումներու, հաւաքական մտածողութիւն, հաւաքական կամք եւ հաւաքական տնտեսական ոյժ կարենալ ստեղծելու համար:

Մեր հայրենիքի մակերեսի կազմութեան, մեր պատմական տխուր անցեալի եւ ցրուածութեան բերումով մեր մէջ խիստ տկարացած է միակամութեան զգացումը, հաւաքական ՄԵՆՔի գիտակցութիւնը: Այս շարժումը՝ համագործակցական շարժումը, առաւելաբար կոչուած է սրբագրելու դաժան դարերու պարտադրած անխուսափելի տկարութիւնները:

Այս նախադրեալներէն մեկնելով, համագործակցական շարժում ստեղծելու նախաձեռնարկ եղողները պարտին ըլլալ չափազանց շրջահայեաց, իմաստուն եւ համահայկական շահերու ծառայելու գիտակցութեամբ տոգորուն: Մեծ է իրենց պատասխանատուութիւնը Ազգին եւ Պատմութեան առջեւ: Իրենց յաջողութիւնը կամ ձախողութիւնը անպայման պիտի անդրադառնայ – դրական կամ ժխտական կերպով – Տարագրութեան ապագային վրայ:

Անմիջական շահերն ու յաջողութիւնները պէտք չէ որ վարագուրեն իրենց տեսողութիւնը: Պէտք է դիտել հեռուն: Շարժման գաղափարական ոգին փրկելու, ապրեցնելու եւ զանգուածներու գիտակցութեան մէջ ամրօրէն խարսխելու տեսլականը աւելի ծանր պէտք է կշռէ, քան վաղանցուկ յաջողութիւնները:

ԵՐԿՈՒ ՉԱՓ, ԵՐԿՈՒ ԿՇԻ՞Ռ

Գաղթաշխարհի հայ մամուլը, որուն միջոցաւ կ'արտայայտուի հայ մարդու մտածումը ազգային թէ միջազգային անցուդարձերու, պատմական դէմքերու, դէպքերու եւ երեւոյթներու մասին, ընդհանրապէս չարձանագրեր նշմարտութիւնը: Կ'արտայայտուի դէպքերու, երեւոյթներու ԱՌԹԻԻ: Այսքան միայն: Փորձ չըներ անոնց ներքին պատճառները փնտռելու, գտնելու եւ տրամաբանական ուղիղ եզրակացութիւններու յանգելու: Ամէն խնդիր հարեւանցիօրէն քննարկութեան կ'ենթարկուի, եւ հանուած բոլոր հետեւողութիւնները ալ զգացական բնոյթ կ'ունենան, զերծ տրամաբանական եւ ուսանելի դասերէ: Կը սիրենք աւաղել, ողբալ, բողոքել եւ դատապարտել միջազգային իրական կամ երեւակայական դատարաններու դատաւորները, որոնք "երկու չափ, երկու կշիռ" կը գործածեն, "վերի արտի, վարի արտի", հարցեր նկատի կ'ունենան եւ կամ "խուլ եւ համր" կը ձեւանան, երբ հայկական դատ, հայկական պահանջներ հրապարակ կը դրուին:

Մտածելու, տրամաբանելու այս դիւրին այլ խիստ վնասակար եղանակը դժբախտաբար հայկական երեւոյթ է: Սփիւռքի ամբողջ մամուլը, ինչ հոսանքի ալ պատկանի ան, դէպքերու, երեւոյթներու մեկնաբանման զգացական, աւելի ճիշտ պիտի ըլլար ըսել "հայկական" կերպ մը ունի, որ նշմարտանման է ըստ երեւոյթի, սակայն խորքին մէջ նախատագրապաշտութիւն, անտարբերութիւն եւ ծոյլ համակերպութիւն միայն կը մշակէ հայ իրականութեան մէջ:

Հիմնաւորելու համար մեր ըսածները, պիտի անդրադառնանք քանի մը լրագրական արտայայտութիւններու, որոնք մեր ուշադրութիւնը գրաւած են այս տեսակէտէն: Բոլոր պարագաներուն ալ հայկական ողբերգութիւնը կը բաղդատուի հրէականին հետ եւ միշտ ալ ծուռ եզրակացութեանց կը յանգին մեկնաբանութիւնները:

* * *

Շուրջ տասնամեակ մը առաջ, Արաբիոյ Իպն Սաուտ Թագաւորը պաշտօնական այցելութիւն մը ըրաւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն, հրաւէրովը Նախագահ Այզընհաուըրի: Այս առթիւ Նիւ Եորքի քաղաքագլուխը մերժեց պատշաճ յարգանքով ընդունիլ երկրին պաշտօնական հիւրը, սրտմտու-

---

Այսօր հրապարակի վրայ կան երկու ընկերութիւններ. վաղը կրնան ուրիշներ եւս երեւան գալ, եւ լա՛ւ է որ հայաշատ արուարձաններու մէջ եւս նոյն հիմերով ընկերութիւններ ստեղծըւին, սակայն պայմանով, որ անոնց ղեկավարութիւնը անհրաժեշտ իմաստութիւնը ունենայ ներքին համաձայնութիւն մը կընքելու, խաղաղ, արդիւնաշատ գործակցութեան գետին մը գտնելու: Նախաձեռնողները պէտք է անհերքելի փաստը տան ԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ոգիին հաւատարիմ եւ անշեղ հետեւողներ ըլլալնուն:

թիւն եւ դժգոհութիւն պատճառելով թէ Նախագահ Այզընհաուըրի եւ թէ մամուլի օրկաններէն ոմանց:

Ինչպէս ծանօթ է, Նիւ Եորք քաղաքի բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը հրեաներ են. անոնց քուէները մեծ կշիռ ունի քաղաքապետութեան ընտրութեան հարցին մէջ: Ուրեմն հրեաներու ազդեցութեան վերապրուեցաւ քաղաքապետութեան վերաբերումը:

Այս դէպքին անդրադառնալով «Հայրենիք» օրաթերթին մէջ Ռ. Դարբինեան յօդուած մը ստորագրած է, 1957ին, «Ակամայ համեմատութիւն մը» խորագրով: Ստորեւ քանի մը յատկանշական հատուածներ յիշեալ յօդուածէն.

Նիւ Եորք Թայմզ, մասնաւոր խմբագրականով մը անդրադառնալով այդ հարցին, ըսաւ, թէ Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան համար չափազանց դժուար պիտի ըլլար վարել իր արտաքին քաղաքականութիւնը, եթէ այս երկրի ազգային փոքրամասնութիւնները սովորութիւն դարձնէին իրենց համար թշնամական դիրք բռնելու այդ փոքրամասնութիւններէն չսիրուած օտար ազգերու պետերուն հանդէպ, որոնք դիւանագիտական նպատակներով պաշտօնական այցելութեան կու գան այս երկիրը: Այդ առթիւ թերթը յիշած էր նաեւ հայերը, որոնք ԿՐՆԱՑԻՆ ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ՑՈՑՑԵՐ ԸՆԵԼ ԻՐԵՆՑ ԱՏԵԼԻ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԴԷՄ:

Եւ, ինչ որ բոլորովին անսպասելի էր, այս երկրին մէջ դոյութիւն ունեցող թրքական տեղեկատու մարմնի կամ, աւելի ճիշտը, թրքական պրոպագանդայի մէկ ներկայացուցչի ելոյթն էր: Ան հրապարակ եկաւ նոյն Նիւ Եորք Թայմզի խմբագրութեան ուղղուած նամակով մը, որուն մէջ իր վրդովմունքը կը յայտնէր հայերու եւ թուրքերու թշնամական յարաբերութեանց մասին այդ թերթի խմբագրականին ըրած ակնարկին դէմ: Թուրք հրապարակագիրը կը հաւատացնէր, որ միանգամայն անտեղի եւ անճիշդ էր այդ ակնարկը, որովհետեւ հայերու եւ թուրքերու յարաբերութիւնները լաւ, նոյնիսկ ջերմ են եւ որ ատոր լաւագոյն ան կը բերէր այն փաստը, որ երբ ասկէ մօտ երկու տարի առաջ Թուրքիոյ Նախագահ Պայար եկած էր Ամերիկա, հայերը ոչ միայն որեւէ թշնամական ելոյթ չէին ունեցած, այլեւ յուզիչ ընդունելութեան աստիճան, սիրալիր վերաբերում էին ցոյց տուած անոր հանդէպ, ինչ որ աչքի ինկած էր մանաւանդ խումբ մը նիւեորքցի հայերու ըրած չափազանց սրտառուչ ընդունելութենէն»:

Ապա անդրադառնալով եղեռնի հանդէպ թրքական ուրացումի քաղաքականութեան, յօդուածագիրը կը յարէ.

«Պէտք էր խորհիլ, թէ թրքական Մեծ Ոճիրին օրերէն անցած 42 տարիները բաւական պիտի ըլլային՝ արթնցնելու համար թուրքերուն խիղճը, եւ եթէ ոչ թուրքերու հին, դէթ նոր սերունդը տարրական պահանջը պիտի զգար բարոյական եւ նիւթական հատուցումներ ընելու իրենց պետութենէն այնքան բարբարոսօրէն անիրաւուած հայ ժողովուրդին:

«Սակայն, դժբախտաբար, ոչ մէկ յուսատու նշան այդ ուղղութեամբ: Նոյնիսկ այն թուրքերը, որոնք չեն ուրանար իրենց գործած ոճիրները, կ'աշ-

խաւին ամբողջ պատասխանատուութիւնը ձգել ուրիշներու, մինչեւ անգամ իրենց զոհերուն վրայ: Իսկ վերջերս ալ, ինչպէս կը տեսնուի նաեւ Ամերիկա գտնուող թուրք հրապարակագրին ելոյթէն, անոնք չեն ամչնար նոյնիսկ յայտարարելու թէ հայերն ու թուրքերը բարեկամներ են եւ անիրաւութիւն է զանոնք իրարեւ թշնամի ներկայացնելը»:

Ր. Դարբինեան իր խորհրդածութիւնները կը վերջացնէ «Ակամայ համեմատութիւն մը» ընելով թուրքերու եւ գերմաններու միջեւ, չեշտելով որ մինչ գերմանները «կ'աշխատին ամէն հնարաւոր ձեւով, թէ՛ բարոյական եւ թէ նիւթական հատուցում ընելու իրենց պետութեան զոհին՝ հրեայ ժողովուրդին, իրենց գործած ոճիրէն քանի մը տարի յետոյ արդէն, թուրքերը ընդհակառակն, իրենց ոճիրէն աւելի քան քառասուն տարի ետքն ալ, ոչ մէկ տրամադրութիւն ցոյց կու տան որեւէ բարոյական եւ նիւթական հատուցում ընելու իրենց զոհին՝ հայ ժողովուրդին»:

Դրուած հարցերը քննած, մեկնաբանած ըլլալու բաւականութեամբ մը, աւելի քան յիսուն տարուան կուսակցական եւ հրապարակագրական փորձառութիւն ունեցող Ր. Դարբինեան իր երկար յօդուածը կը վերջացնէ բախտի դժբախտութեան հետ կապելով ծանրակշիռ եւ լուրջ ուսումնասիրութիւն եւ համապատասխան եզրակացութիւն պահանջող հարցեր, իր յօդուածը վերջացընելով հետեւեալ նախադասութեամբ.

"Ի՛նչպէս չնախանձիմ հրեաներուն, որոնք գերմանացիներու եւ ոչ թէ թուրքերու նման ազգի հետ դժբախտութիւն են ունեցած ապրելու..."։

Ուրեմն ըստ յօդուածագրին, հրեաները նպաստաւորուած են, որովհետեւ դժբախտութիւն չեն ունեցած թուրքերու հետ գործ ունենալու այլ բախտ ունեցած են... նպաստներէն չարդուելու... իսկ հայերս դժբախտութիւն ունեցած ենք չարդուելու թուրքերէն, ուրեմն պատահականութեան՝ բախտի – դժբախտութեան բերումով ալ հրեաները եւ հայերը կ'արժանանան համապատասխան վերաբերումի...

Աւելի պարզ, ճիշդ եւ աշխատանք չպահանջող եզրակացութիւն մը կարելի չէ հանել վաստակաւոր հրապարակագրին դրութենէն: Ուրեմն կը հետեւի, որ գերմանները,– միլիոնաւոր հրեաներ վճռացնող գերմանները,– հոգին սուրբի ազդեցութեամբ հոգեփոխուեցան եւ սկսան ղղջում, ցաւ յայտնել պատահածին համար, եւ նիւթական, բարոյական մեծամեծ հատուցումներ ալ ընել հրեաներուն, մինչ... ինքնաբերաբար:

Խնդիրը այսպէս ներկայացնել կը նշանակէ անդիտանալ այս կազմակերպուած, անղիջող եւ յամառ պայքարը, զոր հրեաները կը մղեն արժեցնելու համար իրենց իրաւունքները: Միջազգային կեդրոնական գանձան հրէական կազմակերպութիւններ անդուլ կ'աշխատին ամէն ուղղութեամբ եւ մանաւանդ միջազգային հանրային կարծիքի ճնշման տակ պահելով գերման ժողովուրդն ու գերման իշխանութիւնները, կ'ապահովեն իրաւունքներ: Հատուցումները կը տրուին ոչ առանց լուրջ ընդդիմութեան: Գերման որոշ թերթեր 1958ին դժգոհութիւններ յայտնեցին հրէական յարաճուն պահանջներուն համար եւ

հատուցումները սահմանափակելու որոշ առաջարկներ ըրին: Հրէական Մի-
ջազգային Խոնկրէսին նախագահ Տոքթ. Նաում Կոլտման, իսկոյն ներկայացաւ
օրուան վարչապետ Խոնրատ Ատենաուըրի, որ ապահովցուց Կոլտմանը, թէ
հատուցումները պիտի չարունակուին ըստ ընդունուած պայմանագրին:

«ԺԱՄԱՆՑՈՒՄ»

Ցիսնամեակի տարին «Ժամանցում»ի, «Անժամանցելի»ի խնդիրը մը յա-
րուցուեցաւ, հիթլերական պատերազմի ոճրագործներու հետապնդման ա-
ռընչութեամբ. տանք համառօտակի պատմականը խնդրին, որ կրկնակի չա-
հեկանութիւն ունի մեզի համար: Նախ «Անժամանցելի»ութիւնը կը պատչա-
ծի նաեւ հայկական հարցին, իր ամբողջութեան մէջ, եւ ապա ցայտուն կեր-
պով ի յայտ կը բերէ վերաբերումի թեթեւութիւնը, որ եղաւ հայ մամուլինը
ընդհանրապէս:

Ինչպէս ծանօթ է, Բ. Աշխարհամարտին հիթլերական իշխանութիւնը
ձեռնարկեց հրեաներու զանգուածային բնաջնջումին: Պատերազմէն յետոյ
պատասխանատուութեան կանչուեցան հիթլերական կառավարութեան եւ կու-
սակցութեան մեծերը եւ դաշնակիցներու կազմած Նուրէնպէրկի միջազգային
ատեանը դատեց եւ բաւական մեծամեծներ մահուամբ քաւեցին իրենց գործած
պատերազմական ոճիրներու պատիժը: Սակայն բազմաթիւ ոճրագործներ այս
կամ այն ձեւով խոյս տուած էին արդարադատ դատարաններէն, ի մասնաւո-
րի հրեաներու զանգուածային վհճացումին մասնակցողներ:
ման հանելու եւ արդարադատութեան յանձնելու համար:

Հրեաները եւ Իսրայէլի նորահաստատ պետութիւնը կազմակերպուած
լուրջ աշխատանք կատարեցին վախճատական ոճրագործները փնտռելու, երե-
Աշխարհի ամէն կողմերը ցարդ կը կատարուի ոճրագործներու փնտռտու-
քը: Վեց տարի առաջ, հրեաները Արժանթինէն արեւանդեցին ծանօթ ոճրա-
գործ Այխմանը, տարին Իսրայէլ եւ դատելէ յետոյ մահուամբ պատժեցին
զայն:

Արեւմտեան Գերմանիոյ դատարանները եւս մօտիկէն հետեւեցան յան-
ցաւորներու դատական հետապնդման ենթարկելու աշխատանքին: Սակայն
ըստ 1871ի գերմանական սահմանադրական օրէնքի 136րդ յօդուածին, ոճիրի
մը գործադրուելէն քսան տարի յետոյ, ոճրագործը այլեւս հետապնդումի
չենթարկուիր: Օրէնքի այս տրամադրութեան համաձայն, հրեաներու բնա-
ջնջման մասնակցող յանցագործներու հետապնդումը պէտք էր որ դադ-
րէր 1965 Մայիս 8ին, երբ կը լրանար պատերազմի վախճանին քսանամեակը:
Գերմանացիները մեծամասնութեամբ հետապնդումները դադրեցնելու կողմ-
նակից էին: Կառավարութեան մաս կազմող «Ազատական» կուսակցութիւնը
պաշտօնապէս դէմ էր «Անժամանցելի»ութեան, եւ իր անդամներէն Տոքթ.
Պուխերը, որ Արդարադատութեան նախարար էր, նախ սպառնաց հրաժարիլ

կառավարութենէն, եւ ապա հրաժարեցաւ, երբ որոշուեցաւ յանցաւորներու հետապնդումը մինչեւ 1969 շարունակել:

Այս արդիւնքը անտարակոյս հրէական փայլուն յաղթանակ մըն է, զոր ձեռք բերին իրենց միայն յատուկ հետեւողականութեամբ, լրջութեամբ եւ կորովով: Եւ այս յաղթանակը շահեցան, երբ արդէն եօթանասուն հազարէ աւելի մեծ ու փոքր գերման յանցաւորներ դատուած եւ պատիժներու արժանացած էին, իսկ տասնըերեք հազար ամբաստանեալներ ալ դատուելու կը սպասէին:

Աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ հրեաները շարժման դրին իրենց կազմակերպչական միջազգային մեքենան,— հրապարակագրութիւն, ցոյցեր, դիմումներ, բանախօսութիւններ, հրապարակային ասուլիսներ,— համաշխարհային հանրային կարծիքի ճնշման ենթարկելով գերման կառավարութիւնը:

Բնորոշ է Ֆրանսայի մէջ անոնց աշխատելու եղանակը:

Ծանօթ է, որ Ֆրանսայի մտաւորականութեան մէջ մեծ թիւով հրեաներ կան, որոնք մեծ ազդեցութիւն եւ ձայն ունին ֆրանսական մամուլին մէջ: "Մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրները կարելի՞ է ներել, քսան տարի անցած ըլլալուն համար"· այս եւ նման խորագիրներով բազմաթիւ յօդուածներ լոյս տեսան Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի թերթերուն, պարբերականներուն մեծ մասին մէջ: Ֆրանսական Վճռաբեկ Ատեանի խորհրդականներէն մէկուն (հաւանաբար հրեայ մը, որուն անունը չհրատարակեցին) յայտարարութեան համաձայն, նացիզմի դէմ պայքարող ֆրանսացի օրէնսդէտներ խորհրդակցելով ճշդած են իրաւական հիմունքներ, որոնց հիման վրայ Պոնի (Գերմանիոյ) կառավարութենէն պիտի պահանջուէր չեղեալ նկատել «Ժամանցում»ի օրէնքը, որ կը նպաստաւորէր ցեղասպանութեամբ ամբաստանուածները: Աւելին. անոնք ցանկութիւն յայտնած էին, որ Ֆրանսական կառավարութեան նախաձեռնութեամբ օրինագիծ մը ներկայացուի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան, այն իմաստով, որ Պոնի կառավարութիւնը խորհրդարանին ներկայացնէ «Ժամանցում»ի օրէնքը չեղեալ նկատելու անհրաժեշտութիւնը. եւ այս բոլորը, ըստ հրեաներու, ոչ թէ վրէժխնդրական զգացումներով, այլ՝ «միջազգային արդարութեան չէնքը կառուցանելու համար»:

Կատարուած բազմակողմնի աշխատանքներուն իբր արդիւնք Ֆրանսական երեսփոխանական ժողովը հաստատեց օրէնք մը, ըստ որու ցեղասպանութեան ոճիրները ենթակայ չեն ժամանցումի. տե՛ս «Ներկա՛յ»ի 1965ի 46–47 թիւը:

* * *

Այս հարցերու առընչութեամբ յօդուած մըն ալ լոյս տեսած է 1965ի ըսկիզբը Փարիզի ծանրակշիռ «Լը Մոնտ» օրաթերթին մէջ, ստորագրութեամբը Սորպոնի փրոֆէսորներէն Վլատիմիր Եանքելեւիչի, որ անունէն դատե-

լով հրեայ ըլլալու է: Սոյն յօդուածը առիթ տուած է, որ փարիզի «Ցառաջ»ը անդրադառնայ խնդրին, երկու յօդուածներով:

Քանի մը հատուածներ «Ցառաջ»ի «Անժամանցելին» խորագրով վերոյիշեալ գրութենէն.

«Նիւթն է Գերմաններու ցեղասպանութեան ոճիրը Հրեաներու դէմ, վերջին աշխարհամարտի ընթացքին:

«Մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրը, նոր բառով ցեղասպանութիւնը ժամանցումի ենթակա՞յ է թէ ոչ:

«Ըստ Եանքելեւիչի, հրեաներու դէմ գործուած ոճիրը «անուն չունի եւ իսկապէս անչափելի ոճիր մըն է, որուն անբացատրելի զարհուրանքը կը խորտանայ, քանի մարդ կ'ուզէ զայն տարրալուծել»:

Ցօդուածագիրը անդրադառնալով Եանքելեւիչի միայն գերմանները դատապարտող գրութեան, կը յարէ.

«Միայն գերմանակա՞ն: Կարծէք Հրաա մոլորակէն կու գայ յօդուածագիրը եւ տեղեակ չէ 1915ի Մեծ Եղեռնին». եւ... կրկին հայկական ընդվզում եւ կրկին անխուսափելի հարցումը.

«Ինչո՞ւ այս երկու չափ եւ երկու կշիռը»:

Աւելորդ ընդվզում եւ աւելորդ հարցում: Դարաւոր ինքնախաբէութիւններէ, հիասթափութիւններէ յետոյ տակաւին կ'ակնկալենք, որ օտարները մեր խնդիրներով զբաղին եւ արդարութիւն ընեն մեզի, առանց անդրադառնալու, որ մեծ դատերը, որքան ալ արդար ըլլան, եւ ընդհանուրէն ընդունուած ըլլելեայն կերպով, արդարութեամբ չեն նուիրագործուիր, որքան առեն որ ենթական՝ իրաւատէրը անզօր է, խեղճ է՝ անկազմակերպ է: Փոխանակ նախանձելու կամ ընդվզելու, աւելի գործնական եւ օգտակար չէ՞ մեր թերութիւններուն սրբագրման եւ համահայկական կեդրոնական ոյժ մը ստեղծման համար լրջօրէն աշխատիլը:

«ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԱՀՆՏԵՍՈՒԻ ՀԱՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ»

Ենթախորագիրն է այս յօդուածի մը, որ լոյս տեսաւ Պէյլութի «Զարթօնք»ի 1965 Նոյեմբեր 5ի թիւին մէջ: «Վատիկանի Տիեզերական Ժողովին հրէանպատաստ որոշումը» ընդհանուր խորագրին տակ:

Այս գրութեան մէջ ալ խնդիրները կը դիտուին, կը քննարկուին հայկական չնաշխարհիկ մտայնութեամբ մը եւ եղրակացութիւնը անխուսափելիօրէն մէկ է՝ անտեսում հայկական ցաւերու, հայկական ցեղասպանութեան եւ կրկին՝ «երկու չափ եւ երկու կշիռ»... եւայլն:

«Զարթօնք»ի յօդուածագիրը ընդվզած է, որ Վատիկանի Տիեզերական ժողովը հրէանպատաստ որոշումներ տուած է, դատապարտելով Նացի Գերմանիոյ հրեաներու դէմ կատարած հալածանքները» եւ «Աստուածասպա-

նութեան» մեղքէն զերծ կացուցած է հրեաները, «լուռ մնալով... հայոց տեղահանութեանց ու ջարդերու մասին...»:

Անշուշտ ցասումը հրեաներուն արդարութիւն եղած ըլլալուն համար չէ, այլ «Հայոց իրաւունքներուն անտեսումն ու ջարդարարին չպախարակուիլն» է:

Երբ հարցերը սխալ կը դրուին, սխալ կը մեկնաբանուին եւ սխալ ալ հետեւութիւններ կը հանուին, կը նշանակէ որ բնաւ պիտի չանդրադառնանք սեփական տկարութիւններու, սեփական սխալներու եւ սրբագրուելու ոչ կամք ու ճիգ պիտի ընենք, ոչ ալ մեր դարաւոր կնճռոտ հարցերուն լուծում պիտի կարենանք գտնել երբեւիցէ:

* * *

Որոշ չենք գիտեր թէ ի՛նչ մասնաւոր անհրաժեշտութիւն եւ հարկադրանք կար Վատիկանի Բ. րդ Տիեզերական Ժողովին գումարման, որ չորս նստաշրջան ունեցաւ, Յովհաննէս ԻԳ. Պապին նախաձեռնութեամբ սկսելով: Սակայն, գիտենք, որ Ժողովը չսկսած, Ժողովին կազմակերպիչ յանձնախումբի քարտուղար Կարտինալ Պէա վեց անգամ յատուկ Ժողովի նստած է հրէական միջազգային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ եւ հրեաները հոն պարզած են իրենց տեսակէտները, ցանկութիւնները, բանաձեւելով առաջարկներ, լուծումներ, որոնք չորս տարի տեւող Վատիկանի Ժողովներուն մէջ գտան իրենց լուծումը: Հրեաները բնականաբար գոհ մնացին, ազատելով «Աստուածասպան»ութեան ծանր ամբաստանութենէն, որ երկու հազար տարիներէ ի վեր կը ծանրանար իրենց վրայ:

Բայց ինքնաբերաբար եղա՞ւ այս իսկապէս աննախընթաց, հսկայ յեղաշրջումը, որ կու գայ Քրիստոնեայ աշխարհի դարաւոր նուիրական Մատեանը՝ Աւետարանն իսկ ձեւով մը սրբագրելու...

Ժողովի առաջին նստաշրջանին հրէական հարցը օրակարգի վրայ իսկ չդրուեցաւ, հանդիպելով խիստ աւանդապահ Կարտինալներու ընդդիմութեան: Սակայն հրեաները չյուսահատեցան: Շարունակեցին իրենց աշխատանքները, հետապնդուած նպատակները իրականացնելու համար: Ա. նստաշրջանէն յետոյ շուրջ հարիւր ութսուն Կարտինալներ հրաւիրեցին Իսրայէլ, ուր անոնք արժանացան մասնաւոր պատիւներու, մասնաւոր պուրակ մը տնկեցին, Վատիկան կոչելով զայն, եւ բնականաբար այլ ազդու միջոցներով, առումներով շարունակեցին իրենց յամառ ճիգը, մինչեւ որ յաջողեցան:

Իրազեկ չենք այս հարցերու շուրջ մղուած պայքարներու մանրամասնութիւններուն, սակայն բացայայտ է, որ հրէական միջազգային հզօր կազմակերպութիւններ,– իմացական, նիւթական տեսակէտներէ,– իրենց ամբողջ ոյժը նժարը նետեցին, իրենց բաղձանքները իրականացնելու համար, ի հեճուկս բազմաթիւ եւ բազմատեսակ դժուարութիւններու եւ ընդդիմութիւն-

ներու: Ընդդիմութիւնը կու գար Վատիկանի աւանդապահ կարտինալներէն եւ Արաբական երկիրներէն, որոնց չուրջ ութսուն միլիոն քրիստոնեայ եւ մահմետական բնակիչները, ոգի ի բուին պայքարեցան հրեաներու պահանջներուն դէմ:

Այսքանէն իսկ յստակ կ'երեւի, որ «երկու չափի, երկու կշիռի» խնդիր չկայ: Այլ կայ կազմակերպուած, յստակ, պարզ ուղեգիծ, աշխատանքի մեթոտ եւ մանաւանդ դերադոյն իտէալ, տեսլական ունեցող հաւաքականութիւն մը, որ իր ոյժերուն միայն կռթնելով կը պայքարի դարերով եւ արժեցնելով իր ապրելու իրաւունքը:

Կայ նաեւ անկազմակերպ, անզեկ ու անուղի, «յաւիտենական մանուկ» հաւաքականութիւն մը, որ կը կարծէ թէ անարդարուած, ջարդուած, կողոպտուած ըլլալը ինքնին բաւական է, որ հոգին սուրբի ազդեցութեամբ օր մը իրեն արդարութիւն ըլլայ...:

* * *

Մինչեւ որ մեր Դատին, մեր Տառապանքին, կորուստներուն եւ մեր պահանջներուն մեծութեան համապատասխան համաշխարհային հզօր եւ իրական, կեդրոնական կազմակերպութիւն մը չստեղծենք, Սփիւռքի մէջ, համադրելով,— իմաստուն, այլ անաղմուկ կերպով,— մեր բարոյական, իմացական, նիւթական ոչ արհամարհելի ոյժերը, մեր ազգային բաղձանքները միշտ պիտի «անտեսուին» եւ մենք պիտի չազատինք եղերամայրերու արդահատելի լալկանութենէն... Եւ իբր հետեւանք անկազմակերպութեան, Սփիւռքի հայութեան թիւը պիտի նօսրանայ, նուազեցնելով նաեւ արդարութեան գալստեան ամէն հաւանականութիւն...

Վ. Պ.

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿՆԵՐ

Այս տարի Ծննդեան հարիւրամեակն է հետեւեալ մեծ մտաւորականներուն, որոնց կեանքին եւ գործին պիտի անդրադառնանք.

Գեղամ Տէր Կարապետեան, 1966–1918.
Վրթանէս Փափազեան, 1866–1920.
Տիգրան Կամսարական, 1866–1940.
Անետիս Ահարոնեան, 1866–1948.

Նոյնպէս Ծննդեան հարիւրամեակն է Հ. Ը. Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն Սիմոն Զաւարեանի (1866–1913), որ իր նուիրով, անշահախնդրութեամբ եւ բարոյական մեծութեամբ «Աշխարհական Սուրբ» նկատուած է ժամանակակիցներէն:

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

(1805 – 1848)

«Հայ վերածնութեան առաջին մեծ գործիչ Խաչատուր Աբովեան»ի ծննդեան 160 եւ իր հոյակապ վէպին՝ «Վէրք Հայաստանի, Ողբ Հայրենասիրի» գրելուն 125րդ տարեդարձն էր անցնող տարին: Այս թուականները աննշմար անցան հայ կեանքի մէջ: Համառօտ ակնարկով մը ծանօթացնենք մեր ընթերցողներուն եւ յատկապէս ուսումնական երիտասարդութեան այս մեծ հայրենասէրն ու լուսաւորիչը, որ իր կեանքի դինով հայկական վերածնունդի ամենէն կորովի, նուիրուած եւ զոհաբերուած ռահվիրան հանդիսացաւ:

Աբովեանի ծննդավայրն է Քանաքեռ: Հայրը զայն լինը տարեկանին կը տանի Էջմիածին եւ կը յանձնէ Անտոն վարդապետին, որ զայն կը դարձնէ իր փոքրաւորն ու աշակերտը: Նախնական գիտելիքներ ստանալէ յետոյ, Անտոն վարդապետ իր ուշիմ աշակերտը կը տանի Թիֆլիս, հայկաբան նկատուած Պօղոս վարդապետին: Հոս իրեն դասընկեր կ'ունենայ Ստեփաննոս Նազարեանցը, որուն հետ մտերիմ բարեկամներ կը մնան: 1824ին կը բացուի Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանը, որուն աշակերտ կը դառնան Աբովեանն ու Նազարեանցը: 1826ին, երբ՝ աւարտէ Ներսիսեանը, կը սկսի ռուս–պարսկական պատերազմը: Պարսկական տիրապետութեան տակ գտնուող հայութիւնը՝ ապաստութիւն, խաղաղութիւն ունենալու յոյսով կը խանդավառուի եւ ուրախութեամբ կ'ողջունէ ռուսական բանակին մուտքը Արարատեան դաշտ: Ներսէս Աշտարակեցիի ջանքերով կը կազմուի հայկական զօրագունդ, որ քաջութեամբ կը մասնակցի պատերազմին: Երեւանի բերդի գրաւման կռիւներուն ընթացքին, հերոսական սխրագործութիւններով նշանաւոր կը դառնան հայ կտրիճներ, որոնցմէ Աղասին պիտի դառնար «Վէրք Հայաստանի» գլխաւոր հերոսը:

Այդ շրջանին է որ Աբովեանի մէջ կը ծնի գաղափարը ռուսական գիտական–մշակութային կեդրոնի մը մէջ պատրաստուիլ եւ ապա նուիրուիլ լուսաւորութեան գործին: «Ապրիլ եւ մեռնիլ հայրենիքի համար, ահա խնդիրըդ իբրեւ նպատակ, ես ընտրել եմ ինձ համար իմ մանկութեան օրերից», այսպէս կը բանաձեւէր իր նպատակը, որուն տառացիօրէն հետեւեցաւ ան:

Ներսիսեան գալրոցէն Աբովեան անցաւ Հաղպատ եւ Սանահին վանքերը, իսկ 1829ին վերադարձաւ Էջմիածին, ուր դինքը հասկնալու տրամադրութիւն չգտաւ: Գաղափարական բարձր ձգտումներով երիտասարդը չէր կրնար վանական յետադիմական միջավայրին հետ հաշտուիլ եւ տղէտ վանականներու դաւերուն, չարութիւններուն թիրախ կը դառնար ապագայ մեծ գործիչը:

Իր իղձերը իրականանալու հաւանականութիւն պիտի ստանայ 1829ին, երբ Էջմիածին կու գայ Դորպատ քաղաքի համալսարանի փրոֆ. Ֆ. Պարրոտը, Արարատ լեռը ուսումնասիրելու նպատակով: Աբովեան իբրեւ միակը ռուսերէն գիտցող, այն օրերու Էջմիածնի մէջ, փրոֆ.ին թարգմանը եւ ուղեկիցը կը դառնայ եւ կը բարձրանայ նաեւ Արարատի կատարը:

Պարրոտը կը խոստանայ օգնել Աբովեանին, իր փափաքը իրագործելու համար: Քանի մը տարի Դորպատի համալսարանը յաճախելու համար արտօնութիւն կը խնդրէ Էջմիածնի Սինոդէն: Արտօնութիւն չի տրուիր. Աբովեան կը սպառնայ հրաժարիլ Էջմիածնի միաբանութենէն, եթէ արդելք հանդիսանան բարձրագոյն վարժարան յաճախելու իր ձգտումին: Աբովեան վանքէն կ'արտաքսուի անօթի եւ անպատսպար վիճակի մէջ: Սակայն կրօնական կարգէն դեռ չհրաժարիր: Ասիկա տեղի կ'ունենայ 1839ին:

Փրոֆ. Պարրոտ կը յաջողի կրթաթոշակ ապահովել Աբովեանին, եւ ան երեք տարուան համար կը մեկնի Դորպատ, 1830ին: Նիկոլա Ա. Ցարին Լուսաւորութեան նախարար Լիվէնն, Աբովեանի կը յատկացնէ տարեկան 200 արծաթ ռուբլի, 200 ռուբլի ճանապարհածախս եւ նոյնքան մըն ալ վերադարձի համար:

Դէպի Դորպատ իր ճանապարհորդութեան ընթացքին, Աբովեան կը ժամանէ Պետրոգրատ, ուր Լուսաւորութեան նախարարը չերմ ընդունելութիւն ցոյց կու տայ երիտասարդ ուսանողին, զայն իր տունը ճաշի հրաւիրելով: Ռուսերը դեռ նոր տիրած էին Արարատեան դաշտին եւ «Աբովեանին կամենում էին պատրաստել հաւատարմաբար նուիրուած գործիչ» ինչպէս կը նկատէ Հրայր Մուրատեան, Աբովեանի կեանքին եւ գործին նուիրուած իր ուսումնասիրութեան(*) մէջ:

Շուրջ հինգ տարի կը մնայ Դորպատ: Առանց բառ մը իսկ գերմաներէնին պիտնալու, հինգ–վեց ամսուան մէջ կ'ընտելանայ գերմաներէնի, «զարմանք եւ հիացում» պատճառելով իր դասընկերներուն եւ ուսուցիչներուն: Իր չատ սիրելի, այլ յետամնաց ժողովուրդին առաւելագոյն չափով կարենալ օգտակար գառնալու համար ոչ մէկ ճիգ չխնայեր համալնագիտական զարգացում ստանալու համար:

Անսովոր խանդով, նուիրուածութեամբ կը սորվի ոչ միայն գերմաներէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ լատիներէն. այլեւ կ'ուսումնասիրէ դրականութիւն, մանկավարժութիւն, փիլիսոփայութիւն, տիեզերագիտութիւն, երկրաչափութիւն, աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն, պատմութիւն, երաժշտութիւն եւ նոյնիսկ կը հետաքրքրուի եւ կ'իւրացնէ արհեստներ՝ հաց թխել, փուռ կազմակերպել, ապակի շինել, պանիր մակարդելու դեղ պատրաստել, բոյսերու մշակման եւ վնասատուներու դէմ պայքարելու գիտական մեթոտներ եւայլն: Ան կը պատրաստուի իր ժողովուրդին համար ամէն բան գառնալու՝ «եւ գրական–հասարակական գործիչ, եւ ուսուցիչ, եւ գիւղատնտես եւ բժիշկ, եւ ժողովուրդի առօրեայ նեստուկացի խորհրդատու, ընկեր ու բարեկամ»: Ան նոյնիսկ իր օրագրին մէջ չմոռնար նօթագրութիւններ ընել գանակ–պատառաքաղի գործածութեան, ինչպէս նաեւ մանուկներու խնամքի եւ դաստիարակութեան մասին եւայլն, եւայլն:

(*) Խաչատուր Աբովեան, Հայպետրատ, Երեւան 1963:

Մեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւի ժամանակի Եւրոպայի, գերման եւ ռուս մտածողներու, բանաստեղծներու գործերուն: Աբովեանի հոգեկան սընունդ մատակարարող առաջին հեղինակները հանդիսացած են, Դորպատի մէջ, Կէօթէն եւ Շիլլերը: Կը ծանօթանայ եւ կ'ուսումնասիրէ Լայբնիցի, Հեկելի, Կանտի, Ժան Ժակ Ռուսոյի լմաստասիրական գրուածքներուն, ռուս առակագիր Կռիլովի եւ այլոց երկերուն, թարգմանութիւններ ալ ընելով ա-նոնցմէ:

Աբովեանի ուսանողութեան շրջանին տեղի կ'ունենան 1830ի ֆրանսական երկրորդ յեղափոխութիւնը, որ ամբողջ Եւրոպայի մէջ յառաջ կը բերէ ցընդումներ, յատկապէս ցարական Ռուսիոյ տիրապետութեան տակ հեծող ժողովուրդները կ'ապստամբին, ինչպէս լեհերը եւ Պալթեան երկիրներու ժողովուրդներու մէջ կը նշմարուի հակացարական տրամադրութիւններ: Այս բոլորը խոր ազդեցութիւն կը ձգեն ղպայուն երիտասարդ հայրենասէրին վրայ: Ան Դորպատի միջավայրին մէջ իսկ, – նախքան հայրենիք վերադառնալը, արդէն կ'անդրադառնայ որ ցարական բիւրոկրատիզմը չի կրնար երջանկութիւն բերել տառապած հայութեան: Իր հրչակագրին մէջ դոյութիւն ունէր հակացարական ուսանողական գաղտնի կազմակերպութիւն մը, որուն նշանաբանը եղած է «Պատիւ, ազատութիւն, հայրենիք»:

* * *

Հայ ժողովուրդի մեծ եւ նուիրուած լուսաւորիչը գառնալու կոչուած Աբովեանը, իսկապէս բացառիկ պատրաստութեամբ եւ բացառիկ գիտական, իմաստասիրական եւ գործնական ծանօթութիւններու պաշարով մը վերադարձաւ հայրենիք, ուր, աւա՛ղ, իր նուիրումի ոգին բախեցաւ նեղքին թէ արտաքին խութերու եւ չկրցաւ իր բազմակողմանի հմտութիւնը ի սպաս դնել – ամբողջութեամբ – իր պաշտած ժողովուրդին:

Ըստ Պոլսոյ «Արեւմուտք» թերթին, ֆրանսացի ուղեւոր մը, որ ծանօթացած է Աբովեանին, հետեւեալ արտայայտութիւնները կ'ունենայ.

«Աբովեանի հետ տեսութիւն ըրի եւ սոսկալի զարմացայ իր հմտութեան վրայ: Գերմանական փիլիսոփայութեան եւ դրականութեան տեսիլները իրեն այնքան ընտանի են, որ նոյնիսկ Եւրոպական մը օգուտ կրնայ քաղել իր կարծիքներէն: Շիլլերը ջուրի պէս գիտէ, Լեսինգի, Էյխնինգի կարծիքները մաղէ անցուցեր է եւ իր ասիական երեւակայութիւնով անոնց նոր գոյն մը կու տայ: Գերմանացիի մը չափ կը խօսի գերմանիկ լեզուն եւ տարակոյս չկայ, որ այս անձը, հայ գրականութեան պատիւ պիտի բերէ օր մը: Տարօրինակ երեւոյթ մարդկային լուսաւորութեան. հայու մը բերան արձագանգ է այնպիսի տեսիլներու, որ մեր մէջ դեռ նոր կը տարածուին: Շիլլերի, Լեսինգի գրուածքները Կովկասի լեռներուն մէջ կը հասատատուին եւ լսելի կ'ըլլան, երբ դեռ Եւրոպայի մէջ ժողովուրդ կայ, որ այս հեղինակներու անունն անգամ լսած չէ: Զարմանալի բան պիտի ըլլայ, եթէ Ասիայի Լուսաւորութիւնը կաւկասէն սկսի եւ Բրամեթէի ժայռը տեսնէ իր չարչարանքին արդիւնքը...»:

(Շարունակելի)

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԻ ԵՒ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԶԵԱՆՑԻ ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ(*) (1881 – 1931)

"Այս հարստութիւնը որ ես ունիմ, իմս չէ, այլ ազգինն է, եւ ես իրաւունք չունիմ ալեղորդ ծախսերով զայն հալեցնելու": Մ. ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ

Կէս դար առաջ, Բարձր Հայքի սրտին վրայ, Կարնոյ քաղաքին մէջ, բացուեցաւ Սանասարեան վարժարանը, որ կոչուած էր յեղաշրջում առաջ բերելու Տաճկահայաստանի կրթական կեանքին մէջ:

Սրտի անհուն ցաւով է, որ իրրեւ վերնագիր դրեցինք՝ «Սանասարեան Վարժարանի հիմնարկութեան յիսնամեակին առթիւ», փոխանակ ըսելու՝ «Գոյութեան յիսնամեակի» առթիւ, որովհետեւ այդ անզուգական հաստատութիւնը, որ ամէն պայման ունէր բազմաթիւ յիսնամեակներ բոլորելու, թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս ապահովուած լինելով անշարժ ու շարժական գոյքերով, ու նուիրագործուած հիմնադրի թողած կտակով եւ կտակատարի խմբագրած կանոնադրութեամբ, այդ հաստատութիւնը, կ'ըսեմ, հազիւ երեսուն եւ հինգ տարուան կեանք ունեցաւ, իրրեւ փայլուն աստղ Թուրքիոյ երկնքի վրայ սլանալով Արեւելքէն Արեւմուտք, Մեծ Հայքէն դէպի Փոքր Հայք, Կարինէն դէպի Սեբաստիա, մարեցաւ յանկարծակի Մեծ պատերազմի առաջին տարիներուն իսկ:

Հայ կեանքի մէջ առաջին անդամը չէր անշուշտ, որ հայ մեծատուն մը, հայ մեկենաս մը իր ծախքով վարժարան բանար ազգին զաւակները դաստիարակելու համար (Զօր. Լազարեան, Խալիլեան, Մուրատ-Ռաֆայէլեան), սակայն առաջին անդամն էր հայ կեանքի մէջ, որ հայ մեծատունը իր վարժարանը Հայաստանի, Տաճկահայաստանի հողին վրայ կը բանար որ կարեւորն է՝ այդ վարժարանին մէջ աշխատող դործիչները առաջուց կը պատրաստէր, որպէսզի մասնագիտօրէն պատրաստուած, դաղափարակից ուսուցիչները ձեռքը յանձնէր իր դործը, եւ ոչ թէ դիպուածով հաւաքած մտաւորականներուն:

Ո՞վ էր այդ բարեսէրը, կրթասէրը, հայրենասէրը Մեծ Հայը:

Դա Մկրտիչ Սանասարեանն էր: Յարդա՛նք իր յիշատակին:

Թերեւս Մկրտիչ Սանասարեան չդառնար այն Մեծ Հայը, որ դարձաւ, եթէ իրեն դաղափարակից չդտնուէր ուրիշ մի մեծ Հայ, որ իր ամբողջ մտաւոր ուժը դործադրեց իրականացնելու այն դաղափարը, զոր ինքը եւ կամ համանականաբար երկուքը միասին յղացեր էին, որ է՝ սահմանափակել մասնակի կամ անհատական բարեդործութիւնները եւ կրթական նպաստները ու ամ-

(*) Այս գրուքիւնը լոյս տեսած է Մ. Մ. Պարսամեան եղբայրներու 1932ի կեանք եւ Արուեստ տարեգիրքին մէջ:

բողջ ուժը կեդրոնացնել հայրենի հողի վրայ հիմնելու կրթական հաստատութիւն մը, օժտուած արդիական ամէն միջոցներով:

Ո՞վ էր այդ մեծ Հայը:

Դաւկարապետ Յարութիւնեան Եգեանցն էր: Յարգա՛նք իր յիշատակին:

Զոյգ մը անդուլ մարդիկ, որոնք իրենց ամբողջ կեանքը անցուցած են հայ աղջի բարիքը խորհելով եւ իրենց նիւթական եւ մտաւոր ամբողջ կարողութիւնը նուիրեր են հայ աղջին իրագէս եւ ո՛չ թէ խօսքով միայն, ուրեմն սիրած են իրենց աղջը, խորհած են իրենց հայրենիքի վերածնունդի մասին եւ խօսքէն գործի անցած են:

Մօտէն ծանօթանանք իրենց կեանքին հետ:

Մկրտիչ Սանասարեան ծագումով Տաճկահայաստանի Վան քաղաքէն, ծնած է Թիֆլիս Ապրիլ 10–22 1818 թուին: Իր մեծ հայրը՝ մօրը կողմէն Գէորգ աղա Հէյրանեան, ճարտար, յանդուգն վաճառական մըն էր, որ երկար ճամբորդութիւններ ըրած էր դէպի Արեւելք,– Պարսկաստան, Հնդկաստան,– հոն ձեռք անցուցած դոհարեղէնները Արեւմտեան Եւրոպա, մասնաւորապէս Հոլանտա վաճառելու համար:

Գէորգ աղան իր առեւտրական ուղեւորութեանց առեն չէր մոռցած նաեւ իր ազգը, այսպէս, նա, Ամստէրտամ քաղաքին մէջ առիթ ունեցած է պտնելու Հայոց հին գաղթականութեան թողուցած տպարանը եւ զայն գնելով փոխադրած էր Թիֆլիս ու նուիրած Ներսիսեան դպրոցին:

Իր զաւակներէն յիշենք Երեմիան եւ Մարիամը, որ ամուսնացուց նոյնպէս վանեցի Սարգիս Զրաղացպանեանի հետ, որ անունը փոխելով եղած էր Սանասարեան:

Սոքա էին Մկրտիչ Սանասարեանի ծնողները:

Սանասարեան մանկութեան առաջին տարիները ստացաւ իր տարրական կրթութիւնը, աշակերտելով Թիֆլիսի Մայր Եկեղեցւոյ (վանքի) Աբամելիք քահանային, որ հայերէն կարդալ գրել սորվեցուց անոր:

Թիֆլիսի մէջ կը բացուի Ներսիսեան դպրոցը, որուն հիմնադիրն էր Ներսէս Ե. Աշտարակեցին:

Մկրտիչ Սանասարեան կը մտնէ նորաբաց դպրոցի աշակերտաց չարքին մէջ եւ մեծ եռանդով անձնատուր կը լինի ուսման: Սակայն կը թուի թէ այնաեղ աւանդուած ուսումը չէր գոհացներ զինքը, որ բարձրագոյն ուսման կը ձգտէր եւ միջոց կը խորհէր յաղուրդ տալու իր ծարաւին: Իր ընկերներէն մէկը՝ Ռոստոմեան՝ (ապագայ հիմնադիրը Բագուի Հայ Մարդասիրական Ընկերութեան) եւ իր կրտսեր եղբայրը՝ Կարապետ, նոյն նպատակով կը տոչորուէին եւ ահա դպրափարը կը յղանան կարին փախչելու եւ այնտեղէն Մխիթարեան վարդապետներու միջոցաւ վենետիկ անցնելով բարձրագոյն ուսում ստանալու:

Սանասարեան չէ աւարտած Ներսիսեան դպրոցի ընթացքը, որովհետեւ իր անունը չգտայ դպրոցի ընթացաւարտներու ցանկին մէջ, սակայն եւ այնպէս, երբ 1890 Յունիսին Սանասարեանի մարմինը փարիզէն Թիֆլիս հասաւ,

Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը փութացուց պատկ մը դնել անոր դաղաղին վրայ, որի ժապաւէնը կը կրէր այս վերտառութիւնը՝ «Ներսիսեան դպրոցը իր արժանաւոր սանին»:

Ուսում, ուսում,— այս էր Սանասարեանի մղձաւանջը: Փախուստի փորձը չէի յաջողիր: Իր հայրը մեռած էր արդէն եւ իր քեռին, դէնէրալ Երեմեան, որ ի պաշտօնէ քրոջ զաւակներուն խնամակալ կարգուած էր, կը հետապնդէ եւ կէս ճանապարհին ձերբակալել տալով՝ դինուորական ծառայութեան կուտայ զանոնք: Այն ժամանակուան ռուսական օրէնքին համաձայն դէնքի տակ ծառայութիւնը կը տեւէր քսանըհինգ տարի: Իր կրտսեր եղբայրը՝ կարապետ կը մեռնի, իսկ ինքը Մկրտիչ 1835–1845՝ ամբողջ տասը տարի կը ծառայէ եւ կը մասնակցի Դաղստանի նուաճման, որի ժամանակ ծունկէն վիրաւորուելով հանդամանք կը կոչուի կենսաթոշակի իրաւունքով եւ ենթասպայի աստիճանով: Սանասարեանի բարձրադոյն ուսում ստանալու փափաքները խորտակուած էին. այժմ նա պիտի խորհէր իր նիւթական կեանքը ապահովելու մասին: Հայրական չատ մեծ ժառանգութիւն չէր ստացած, բայց կը կարծէր թէ մօրը կողմէն կրնար բաժին ունենալ, Գէորգ աղայի՝ իր մեծ հօր ձգած ժառանգութենէն, եւ որովհետեւ իր քեռին մի խօսք անգամ լսել չէր ուզեր այդ մասին, Սանասարեան ստիպուեցաւ պետական դատարանին դիմել: Այն ժամանակուան արդարադատութեան մասին դաղափար մը կը կազմենք, եթէ յիշեմ, որ կաշառքը առաջին եւ գլխաւոր փաստն էր դատաւորին համար եւ Սանասարեան հարուստ չէր իսկ իր ախոյեանը՝ թէ հարուստ եւ թէ դէնէրալ: Ուրեմն դատը կորսնցուց: Դիմեց Պետերբուրգի Գերագոյն Ատեանին. նոյն սկզբունքը հոն ալ կ'իշխէր: Գերագոյն ատեանը հաստատեց Թիֆլիսի դատարանին վճիռը:

Սակայն նախախնամութիւնը սահմանած էր՝ որ այս չարիքէն բարիք ծնի: Այդ դատի պատճառով, Սանասարեան իր բնակութիւնը Թիֆլիսէն փոխադրած էր Պետերբուրգ եւ հոն հաստատուելով առեւտրական ասպարէզի մէջ մտած էր: Իր առաջին գործն էր վաճառականի քով իբրեւ գործակատար աշխատիլ ամսական տասնըրուբլի թոշակով, եւ կողմնակի կերպով իբրեւ առեւտրական ձեռնարկներ ընել իր հաշուոյն: Իր բնական ուշիմութեան եւ յատկապէս առեւտուրի համար իր ունեցած ընդունակութեան հետեւանքով, եւ որ կարեւորն է իր խնայողութեան եւ անտեսական կենցաղի չնորհիւ նա յաջողեցաւ անկախ գործի տէր դառնալ եւ աշխատիլ մասնաւորապէս նախ փոքր, ապա մեծ կալ ուածներ (տուն կամ ագարակ) դնել ու մեծ չահով վաճառել: Նա մեծ հեռատեսութեամբ կ'ընտրէր այնպիսի թաղեր, կամ փողոցներ, որոնք ապագային մեծ արժէք պիտի ստանային. կամ երկաթուղի պիտի անցնէր այդ ագարակի մօտէն եւ կամ ձիաքարշ մը այդ փողոցէն: Իր բարեկամները եւս իրենց բարի խորհուրդներով, կամ չահու ակնկալութեամբ սակաւ չէին նպաստեր իր նիւթական յաջողութեանց:

Իր կարեւոր ձեռնարկներէն մէկն էր «Մասնաւոր Լոմբարդի» գործը, որ պետական հսկողութեան տակ եւ օրինական տոկոսով երբեմն մեծ դումարներ

փոխ կու տար չարժական կամ անշարժ գոյքերու վրայ։ Ձեռնարկ մը, որ կորուստի կամ վնասի վախ չունէր եւ ոք կ'ապահովէր որոշ տոկոս մը իբր շահ։ Մուշտակի գործածութիւնը Պետերբուրգի կլիմայի համար անհրաժեշտ պէտք մըն է, իսկ ամրան ամիսներուն մուշտակը սովորաբար ի պահ կը յանձնեն այդ տեսակ վարկի հաստատութեանց, որոնք թէ գումար մը կը վճարեն իբրեւ փոխատուութիւն եւ թէ յանձնառու կը լինին ցեցի եւ այլ վտանգի դէմ պահպանելու այդ առարկան, որով թէ յաճախորդը գոհ կը մնայ եւ թէ այդ վարկի հաստատութիւնը։

Իսկ ամենէն կարեւորը իր առեւտրական կամ հասութաբեր ձեռնարկներու մէջ՝ իր մասնակցութիւնն էր «Կովկասի եւ Մերքիւրի» շոգենաւային ընկերութեան վարչութեան մէջ, իբրեւ տնօրէններէն մէկը։ Իր գործնական եւ բանիբուն խորհուրդին վրայ ընկերութիւնը հետզհետէ դադրեցուց քարածուխի գործածութիւնը իր շոգենաւներուն համար եւ ատոր փոխարէն սկսաւ մազութ գործածել եւ հետզհետէ շոգենաւներու մեքենաները վերածել քարածուխի տեղ՝ մազութի գործածութեան։ Եւ արդիւնք անմիջապէս զգալի եղաւ Ընկերութեան հասոյթներուն մէջ, ծախքերը զգալապէս նուազեցան եւ շոգենաւներու տարողութիւնը աւելցաւ, որովհետեւ հարկ չկար ածուխի ահագին շտեմարաններ ունենալ նաւերու վրայ եւ ատոր փոխարէն փոխադրելի ապրանքի քանակը աւելցաւ։ Վոլգայի վրայ եւ Կասպից ծովի եզերքներու հետ առեւտրական յարաբերութիւնը կենդանացաւ եւ Պարսկաստանի առեւտուրը Ռուսիոյ հետ զգալապէս աճեցաւ։ Պարսից կառավարութիւնը «Շիրի Խուրշիտ» պատուանշանը շնորհեց Սանասարեանին, իսկ իր նաւային Ընկերութիւնը՝ Սանասարեանի տնօրէնութեան 25ամեայ յոբելեանին առթիւ (1890) իր ամենանոր շոգենաւին անունը դրաւ «Նիկիտա Սանասարով» եւ Սանասարեանի անունով շքադրամ շինել տուաւ, այդ դէպքը յաւերժացնելու համար։

Սանասարեան արդէն շինած էր կոկիկ դրամագլուխ մը, սակայն սխալ էր կարծել, թէ նա սպասեց որ հարստանայ, որպէսզի յետոյ ազգի վրայ խորհի ու բարեգործութիւններ ընէ, ընդհակառակը, նա շատ կանուխէն սկսած էր արդէն Պետերբուրգի հասարակութեան մէջ աչքի ընկնել իր մարդասիրական եւ բարեպաշտ զգացումներով ու նիւթական զոհողութիւններով։ Այդ զգալի էր մանաւանդ այն վերաբերումի մէջ, զոր նա ցոյց կու տար կրթական հաստատութիւններուն եւ կարօտ ուսանողներու հանդէպ։

Աւելի չի փախցներ իր նպաստները հասցնելու ամէն կողմ, ուր տեղէն որ իրեն կոչ կ'ուղղուէր հայ դպրոցի, հայ եկեղեցւոյ, հայ ուսանողի, եւլն. կողմէն։ Ոչ միայն Ռուսահայերը կ'օգտուէին իր առատաձեռնութենէն, այլ եւ Տաճկահայերը՝ աշխարհական եւ հոգեւորական (Վանայ սովը, Հրդեհը, Ալաշկերտի գաղթը, եւայլն)։ Կարծես թէ ֆրանսական առածին համեմատ՝ «Ախորժակը ուտելով կը մեծնար»։ Եւ ինչ որ կ'ընէր՝ համախորհուրդ եւ համամիտ իր բարեկամ Կարապետ Եզեանցի հետ։

Հայ եւ օտար վաճառականներ ու յաճախ բարձրաստիճան պաշտօնեաներ Սանասարեանէն դրամ փոխ առած են եւ նա ամենայն սիրով եւ պատրաստակամութեամբ գոհացում տուած է անոնց. սակայն իբրեւ գործի մարդ, նա

բնաւ անձնապէս ուղղակի դրամ տուած չէ անոնց, այլ միշտ ուղարկած է Իլիայի ձեռքով եւ սա, առանց Սանասարեանի պատուէրին իսկ, շատ լաւ գիտէր որ դրամը յանձնած պահուն՝ ապահովութեան համար իսկ պէտք է ստացագիր առնէր ընդունողէն, եւ ընդունողն ալ գիտէր որ առանց ստացականի չի կրնար ճամբել ծառան։

Հայ ուսանողները, միշտ առանց մերժուելու դիմած են Սանասարեանի եւ նպաստ ստացած, ու աւելի ինքնաբերաբար, անձնասիրութենէ դրդուած՝ մուրհակներ ստորագրած են՝ վերջը մոռնալու համար։ Սանասարեանի մահէն յետոյ, անոր թուղթերուն մէջէն գտնուած են տասնեակ հազարաւոր րուբլիի արժէքով վճար կամ ժամանցի ենթարկուած մուրհակներ։

Իր անձին համար չափազանց խնայասէր՝ ընդհակառակը, առատաձեռն էր այն նպաստներուն մէջ, որոնք կը ծառայէին հայ դպրոցներու զարգացման, հայ գրականութեան բարգաւաճման, հայ եկեղեցւոյ բարեզարդութեան եւ հայ ուսանողներու կրթութեան ու նիւթական վիճակի բարւոքման։

Իր բնակարանը կը բաղկանար երկու սենեակէ, մին՝ աշխատանոց եւ միւսը՝ հիւրանոց, որոնց ետեւն էր իր փոքրիկ ննջարանը, որ վանականի խուցի կը նմանէր, խոհանոց եւ սպասաւորի սենեակ մը։

Իր ծերուկ սպասաւորը, Իլիան, տիպարն էր այն անձնուէր եւ հաւատարիմ էակներուն, որոնք երկար տարիներ միեւնոյն տիրոջ քով մնալով, ա՛լ ընտանիքի անդամի իրաւունք կը ստանան եւ աւելի մտերիմ բարեկամի եւ խորհրդատուի կերպարանք ունին, քան թէ ծառայի։ Իլիան (Էլիան) Սանասարեանի տան ներքին կեանքի կառավարիչն էր, մատակարարը եւ գործակատարը։

Իր խոհարարուհին՝ Ագրաֆինիա, մի պառաւ կին էր, որ խոհանոցէն դուրս բան չէր ճանչնար, բայց ներսը բացարձակ իշխողն էր եւ մէկ իտէալ ունէր իր կեանքին մէջ. իր պատրաստած համադամ կերակուրներով գոհացընել իր տէրը եւ անոր գովեստին արժանանալ։ Դժբախտաբար այդ բանը քիչ անգամ կը պատահէր, որովհետեւ Սանասարեան, բացի մէկ գաւաթ թէյէն՝ առհասարակ դուրսը կը ճաշէր. վաճառականներու ակումբին մէջ, որու վարչութեան անդամն էր եւ ուր կ'անցընէր սովորաբար իր ժամանակը եւ կը տեսնուէր իր բարեկամներուն եւ գործի մարդոց հետ։

Սանասարեան սեփական կառք չունէր, այլ ամսականով վարձած էր գեղեցիկ զոյգ կառք մը, որ ամէն օր որոշեալ ժամէն սկսած՝ իր տրամադրութեան տակ էր ամբողջ օրը։ «Այդ ձեւը, կ'ըսէր Սանասարեան, շատ աւելի նպաստաւոր է, քան թէ սեփական կառք պահելը, որովհետեւ, անիկա թէ՛ ժան կը նստի եւ թէ կ'ազատէ ախոռի, ձիուկերի, կառապանի, եւայլն հոգողութեան տաղտուկէն, եւ վերջապէս, այս հարստութիւնը որ ես ունիմ, իմս չէ, այլ ազգինն է, եւ ես իրաւունք չունիմ աւելորդ ծախքերով զայն հալեցնելու»։ Կեղծ սնափառութեան խօսքեր չէին ատոնք, այլ իր ամբողջ կեանքով նա ապացոյց տուաւ որ ինքը պարզապէս ազգին դրամներուն աւանդապահն էր, ինչպէս ինքը յաճախ կը կրկնէր։

Իր սենեակը խիստ պարզ կահկարասի ունէր. ընկուզեայ մեծ դրասեղան, վրան դեղեցիկ մի ժամացոյց՝ ընկուզէ ճոխ պահարանի մը մէջ, քովը անգլիական պողպատեայ դրամարկղ, ապակեղարան, որ ամբողջ մի անկիւն կը դրաւէր, մէջը իր սիրած հայերէն եւ ռուսերէն դրքերը, եւ մի քանի աթոռներ ու բազկաթոռներ: Պատի վրայ Էջմիածնի, Վարդանանց, Մայր Հայաստանի պատկերները: Աւելի ճոխ էին հիւրանոցի կահ կարասիքը, իսկ պատերը ծածկուած էին երեսունի չափ հին ու նոր վարպետներու նկարները դործերով, զորս Սանասարեան պատեհ առիթով, մանաւանդ «մասնաւոր հոխատուութեան» սենեակի աճուրդներու առթիւ ձեռք բերած էր, եւ վերջը կարին ուղարկեց:

Հասակով բարեձեւ եւ պարթեւ, ծերութեան առեն քիչ մը կորաքամակ, ճակատը բարձր, մազերը արծաթեայ ճերմակ դոյնով, աչքերը դորշ, ընչացքը ճերմակ, այտերը թեթեւ կարմիր, ակնարկը անուշ, որ ի հարկին խրոխտ ու խիստ արտայայտութիւն մը կը առանայ, երբ տհաճութիւն ղգայ խնդրոյ մը առթիւ: Ամբողջ տպաւորութիւնը պատկառանք ազդող եւ տպաւորիչ էր: Կերակուրի, ըմպելիքի մէջ չափաւոր էր: Միակ շռայլութիւնը որ թոյլ կուտար իր անձին՝ ծխախոտն էր, որ յաճախ իր ձեռքով կ'ոլորէր համարեա ճկոյթի հաստութեամբ, Սամսոնի ամենաընտիր ծխախոտէն եւ կը ծխէր դեղին սաթէ ծխափողէն, որ սեղանին վրայ կը հանդչէր իր ոսկեայ ոտներուն վրայ: Երբեմն Հաւանայի դլան կը ծխէր, բայց ոչ ծայրէ ծայր, այլ մնացած կտորը կը պահէր թիթեղէ տուփի մը մէջ, որ ճիշտ այդ նպատակով չինուած էր: Այդ ալ խնայողութեան դաս մըն էր ղինքը չրջապատողներուն համար: Ընկերութեան մէջ, մանաւանդ մտերիմներու չրջանի մէջ, թղթախաղի սեղանին չուրջը, խիստ զուարթերես, կը սիրէր զուարճալի պատմութիւններ լսել եւ պատմել:

Տեսանք թէ ինչպէս յուսախաբ եղաւ, երբ չի յաջողեցաւ բարձր ուսում առնել, բայց կարելի է ըսել, որ մինչեւ իր կեանքի վերջը նա սիրեց ուսումը եւ կ'աչխատէր ընթերցանութեամբ իր ուսման թերինները լեցնել: Երբ առաջին անգամ 1881 Նոյեմբերին մտայ իր սենեակը, ան զբաղուած էր դերմանացի Յովհաննէս Շէրլի «Տի Մէնշլիխէ Թրախիկոմէտի» գործի ռուսերէն թարգմանութիւնը կարդալով: Եւ որպէսզի երիտասարդները իրեն պէս ուսման կապօտով չի մաշուին, իր ամբողջ ունեցածը տուաւ՝ Սանասարեանի Վարժարանը հիմնելու համար հայ հայրենիքի հողին վրայ:

Սանասարեան երկար առեն Պեսերբուրգ ապրելով՝ տեղւոյն թէ' հայ հասարակութեան եւ թէ Ռուսերու քով պատուաւոր դիրք չահած էր եւ բարեկամներու ու մտերիմներու չրջանակ մը չինած, որ, ինչպէս արդէն յիչեցի, իր առեւտրական գործերուն ալ օգտակար եղած էր: Այդ մտերիմներէն ամենէն աւելի իր սրտին մօտ էր պետական բարձրաստիճան պաշտօնատար կարապետ Եղեանց, որ աղդային խնդիրներու մասին իր դգացումներով եւ դաղափարներով կը համապատասխանէր Սանասարեանի դգացումներուն եւ դաղափարներուն: Այդ երկու սրտերու եւ մտքերու միութենէն ծնունդ առաւ Սանասարեան Վարժարանը:

1890ի գարնան սկիզբը Սանասարեան Պետերբուրգէն մեկնեցաւ արտաքահման, այս անգամ բժիշկ Թադէոս Զաքարեանի ընկերակցութեամբ. իր նպատակն էր ժամանակ մը Ալժէր անցնելէ յետոյ՝ Նիս երթալ եւ վերջն ալ՝ Փարիզ: Ճամբան, ինչպէս ամէն անգամ, այս անգամ ալ բաց հաւատարմադիր (ճերմակ թուղթ՝ պետական դրոշմադրով վաւերացուած եւ իր ստորագրութիւնով օժտուած) թողուցած էր Պ. Եղեանցին, իր նիւթական գործերը վարելու համար:

Նիսի մէջ մեծ հաճոյքով կը կարդայ «Արեւելք» թերթի մէջ Կորիւն Մըկրտչեանի դրած Սանասարեան ամարանոցի «Սրտաճոր»ի նկարագրութիւնը, եւ այնտեղէն ճիթենիի փայտէ չինուած դեղեցիկ կաղամարի կաղմած մը նըւէր կ՛ուղարկէ հեղինակին, եւ դոհունակութեան դիր մը Տեսչութեան: Դժբախտաբար այս վերջին արտայայտութիւնն էր պաշտելի բարերարին, որովհետեւ յաջորդ Մայիսին կը տեղափոխուի Փարիզ, ուր Ինֆլուէնցայէ վարակուելով՝ կը մեռնի 19 Մայիս 1890ին, 72 տարեկան հասակի մէջ, նոյն այն սենեակին մէջ, ուր իրմէ առաջ հոգին աւանդած էր Գրիգոր Օտեան:

Սանասարեանի մահուան դոյժը վարժարան հասնելուն պէս, աշակերտութիւն եւ պաշտօնէութիւն միաբան որոշեցին մարմարեայ արձանով մը յաւերժացնել իր յիշատակը եւ տարին չդուլորած, Պետերբուրգէն կը հասնէր այն մարմարեայ կիսանդրին, որ վարժարանի նախասրահի մէջ կանգնած՝ կը դրաւէր այցելուի առաջին ուշադրութիւնը. պատուանդանին վրայ կը կրէր հետեւեալ արձանագրութիւնը.

ԱՌ
ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ
ԻՐ
ԵՐԱԽՏԱԳԷՏ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ
1818 – 1890

Սանասարեանի մարմինը զմռսուելէ յետոյ, չոգենաւով փոխադրուեցաւ Պաթում եւ անկէ Թիֆլիս: Մարմինը կը հանդչէր Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ. այն մահարձանին տակ, որ կը ներկայացնէ իր կիսանդրին հայկական կաթողիկէի մը տակ, եւ պատուանդանին վրայ կը կրէ այս արձանագրութիւնը.

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՈՐ Ի ԿԱՐԻՆ
ԵՒ ՍԱՆԴԽՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ, ՈՐ Ի ՎԱՆ
1818 – 1890

Թէեւ Փիղիքապէս բաժնուած մեզմէ, սակայն իր անմահ հոգին միացած է հայ ազգին, հայ եկեղեցւոյ, հայ լեզուի, հայ գրի, հայ հայրենիքի եւ աւանդութեանց կարօտալիր սիրոյ մէջ: Յաւիտեան օրհնեալ լինի իր յիշատակը:

ՓՐՈՖ. Գ. ԱՐՈՒԼԵԱՆ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ

ՊԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆ ԱՏՈԼՁ ՅՈՆ ԳՈՐՏՈՆԻ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ՃԱՌԻՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

— Պարոնա՛յք երդուեալներ, պարոն դատախազը յիշեց, որ եթէ այստեղ ամբաստանեալ Թեհլիրեանին մինչեւ իսկ յանցաւոր նկատէք եւ այդպիսով հիմք տաք, որ նա մահուան դատապարտուի, այդ իսկ պարագային չարիքը մեծ չի լինի, որովհետեւ Հանրապետութեան Նախագահը անտարակոյս պատիժը կամ կը մեղմէ եւ կամ ներում կը շնորհէ: Ձեր վրայ պղտեցութիւն դրծելու թոյլատրելի ձեւ չէ այդ: Եթէ դուք ամբաստանեալին յանցաւոր նկատէք, նա մահուան կը դատապարտուի եւ ոչ ոք մեղանից չի կարող իմանալ, թէ ներման պետութեան Նախագահը ի՛նչ որոշում պիտի տայ ներումի նկատմամբ: Այստեղ պէտք է միայն իրաւունքը որոշել եւ ոչ թէ ներման ճանապարհը ցոյց տալ: Ցանձին պարոն աւագ դատախազի ես ուրախ պիտի լինէի ողջունելու մի պաշտպան: Բայց նա հանդէս եկաւ ոչ իբրեւ պաշտպանը Թէհլիրեանի, այլ Թալէաթ փաշայի, եւ այն էլ դժբախտաբար, միայն այնպիսի իրողութիւնների հիման վրայ, որոնք դէկուցել ու պատմել են իրեն այլեւայլ անձեր: Պարոննե՛ր, ես դիտակցաբար խուսափում եմ պաշտպանութեան այդ ձեւից: Հեռագիրների մի ամբողջ դինարան ունիմ, եւ այնտեղ նստած է մի վկայ, որ պատրաստ է նրանց վաւերականութիւնը հաստատելու: Այդ հեռագիրները այստեղ յայտարարելու առաջարկ արի ինքս էլ յետ առի, որովհետեւ մեզ համար բաւական է, որ ինչպէս իր բոլոր ցեղակիցները, Թէհլիրեանը համոզուած էր, թէ բոլոր սարսափների հեղինակը Թալէաթն է, եւ դուք էլ հաւատում էք դրան:

Բաւական է այն պարզ ու անվիճելի իրողութիւնը, որ 1·800·000 հայերէն 1·400·000ը տեղահանուել են եւ դրանցից մէկ միլիոնը սպանուել է: Պիտի խնդրէի, որ ամէն մարդ մտածէ, թէ հնարաւո՞ր է այդպիսի մի սպանդ առանց սիստեմատիք ղեկավարութեան եւ ծրագրի, իսկապէ՞ս թուրք կառավարութիւնը անզօր էր այդ տեւական աղէտի դէմ միջոցներ ձեռք առնելու, հաւատո՞ւմ էք դուք դրան...

Ցոն Գորտոնը, իր ձեռքերը իրար բերելով, մի պահ նայեց երդուեալներին, կարծես սպասելով իր հարցումների պատասխանին ու ձայնի մէջ ցաւի չնչոով ըսաւ.

Մի քանի օր առաջ, հակառակորդների կողմից այստեղ լոյս տեսաւ փողոցային ճաչակի վայել մի դրքոյկ՝ «Թալէաթ փաշայի սպանութեան դաղտնիքը» խորագրով: Ենթադրւում է, որ դործի յետեւը թագնուած է մի մեծ պետութիւն. «Երիտասարդ հայը, ասուած է այնտեղ, որ յանձն առաւ Թալէաթ փաշային սպաննել, բարբարոսական մոլեդնութեան դործիք է, լինչ որ յատկապէս թուրքերը քարչ տուին տարան իր ծնողներին, բնականաբար նպատակ ունի միայն արթնցնել դատաւորների համակրանքը»: Աւելորդ է ասել,

թէ այդ սպանութեան մէջ որեւէ գաղտնիք չկայ եւ եթէ այդ գրքոյկի հեղինակը երէկ այստեղ էր ու լսեց Տիկ. Թէրզիպաշեանի զեկոյցը, հաւանաբար հեռացաւ իր խօսքերը յետ առնելու ներքին պահանջով: Մենք ցանկութիւն ունէինք այդ ուղղութեամբ աւելի ընդարձակ ապացոյցներ բերելու, այստեղ են երկու գերման գթութեան քոյրեր, որ տեղահանութեան օրերին եղել են Երզնկա եւ տեղի ունեցած դէպքերի մասին զեկուցել են մեր Արտաքին Գործոց Նախարարութեան: Բայց ես հրաժարուեցի նաեւ այդ վկաների հարցաքննութիւնից, որովհետեւ բաւական է այն, ինչ այստեղ պատմեց Տիկ. Թէրզիպաշեանը: Ես միտք չունիմ այդ զարհուրելի տեսարանները այստեղ վերյիշել:

Ասեմ միայն, որ այդ սարսափների թողած զարզանդքին տակն էր, երբ ռուսերի առաջխաղացութեան ժամանակ ամբաստանեալը վերադարձաւ Երզնկա՝ յոյս ունենալով, որ մէկն ու մէկը իր բազմանդամ գերդաստանից մնացել է ողջ: Նա եկաւ ու տեսաւ իր հայրենի տունը կիսաւեր: Բայց դարձեալ շատ բան կար մնացած, որ յիշեցնում էր սիրելիներին, որոնց հետ նա այդտեղ ապրել էր եւ իր մանկութիւնը անցրել: Այո, այնքան բան կար դեռ, որ նա կարող էր վերստին ճանաչել իր երբեմնի այնքան քաղցր ու անդորր օճախը: Ու երբ տեսաւ իր որբացած ու ամայացած տունը եւ իրեն պատկերացաւ ջարդերի ահաւոր տեսարանները, առողջ մարդու զաւակ, առողջ ամբաստանեալը ուշաթափ եղաւ ու գետին ինկաւ: Այնուհետեւ ի՞նչ տեսաւ նա Երզնկայում: Քսան հազար հայերից մէկ խլամացած ընտանիք ու մի քանի անհատներ: Ընդամէնը քսան մարդ՝ քսան հազար հայերից...

Ֆոն Գորտոնը ասում էր այդ հատիկ հատիկ, շեշտուն եւ յամրընթաց խօսքերով:

. . . .

Ֆոն Գորտոն դարձաւ երդուեալներին.

— Պարոնա՛յք, կարծում եմ այս բացատրութիւնները բաւական են, որ դուք կարողանաք ձեր բռնելիք դիրքը որոշել: Գիտեմ, որ կարող են ասել, թէ այնուամենայնիւ ցաւալի է որ գերմանական հողի վրայ հիւրընկալուած մէկը սպաննուել է: Մեր ժամանակներում, երբ ամենուրեք տեղի ունին պայքարներ, երբ հայերի ու թուրքերի միջեւ դեռ այսօր էլ շարունակւում են կռիւներ, կատարուած դէպքի հետ անհրաժեշտ է հաշտուել: Ամէն մարդ ունի այն զգացումը, թէ յամենայն դէպս, Թալէաթի կառավարութեան օրով էր, որ թափուեց ծով արիւն եւ առնուազն մէկ միլիոն մարդիկ՝ կին, երեխայ, ծեր, երիտասարդ՝ ոչնչացան: Եւ եթէ Հարտինբերգ փողոցում դրա վրայ աւելացաւ մէկ կաթիլ արիւն եւս, մենք պէտք է մխիթարուենք, որ ապրում ենք ահաւոր ժամանակներում: Ես միտք չունեմ այստեղ վերջնական վճիռ տալու մարդ–Թալէաթի մասին, բայց մի բան պէտք է որ ասեմ, անշուշտ սա էլ, իր մի շարք ընկերների պէս, ձգտում էր ոչնչացնել հայ ժողովուրդը՝ ստեղծելու համար զուտ թրքական մի պետութիւն, անշուշտ դրա համար էր, որ նա գործադրեց միջոցներ, որոնք մե՛զ՝ եւրոպացիներիս համար անհանդուրժելի են:

. . . .

Երբ ամբաստանեալը դէպքից անմիջապէս յետոյ իրեն ծեծողներին ասաց՝ «Ես հայ եմ, նա թուրք, ձեզի չի վերաբերում», պէտք էր ասելացնէր՝ «Բացի այդ, մենք՝ պատերազմական ու վրէժխնդրական մտայնութեամբ ենք ապրում իրար դէմ»: Ասպա դուք այստեղ լսեցիք նաեւ այն, որ Թալէաթը դատապարտուած է մահուան: Դատավճիռները կա՛մ ընդունում են, կա՛մ ժխտում: Եթէ մենք չուզենք ճանաչել ուրիշ դատարանի վճիռը, չենք կարող պահանջել, որ ուրիշները մեր վճիռները ճանաչեն: Թալէաթի մահավճիռը տրուած է պատերազմական ատեանի կողմից:

Ես առհասարակ բարեկամ չեմ պատերազմական եւ զինուորական դատարաններին: Բայց ուր որ կան պատերազմական եւ զինուորական ատեաններ, այնտեղ անտարակոյս կան նաեւ պարկեշտ դատաւորներ, որոնք ճիշտ վճիռներ են տալիս: Ոչ մի կասկած չունեմ, թէ այն բարձրաստիճան եւ կրթուած դատաւորները, որոնք մեծ խնամքով քննեցին եւ դատեցին Պոլսոյ ոճրագործներին, տուին նաեւ ճիշտ եւ արդար դատավճիռ...

. . . . . .

Ճիշտ պիտի լինէր քննել այդ դատավճռի հիմքերը եւ այն ժամանակ պիտի տեսնէինք, որ հայկական կոտորածները, չորս ուրիշ մեղադրանքների հետ միասին, ճշդուած են եւ դրա համաձայն էլ մահուան դատապարտուած ամբաստանեալները: Դատապարտուածներից մէկի նկատմամբ, որ գտնուում էր Պոլսում, մահավճիռը գործադրուած է:

Ես անձնապէս դէմ եմ մահուան պատժին, ինչպէս նաեւ ապանութեան: Սակայն Թալէաթը այդ մահավճռից յետոյ ստիպուած եղաւ վախչել եւ թաքնուիլ կեղծ անունով, որպէսզի վճիռը իր նկատմամբ չգործադրուի: Այդ վճռի արդարութեան մասին ոչ մի տարակոյս չունեմ: Նկատում եմ միայնդամայն ապացուցուած, որ Թալէաթը յանցաւոր էր վերադրուած չարագործութիւնների մէջ: Բայց այդ վճիռը ազդեցութիւն է ունեցել ամէն հայի վրայ, ամէն արդար ու խորհող մարդ պէտք էր մտածել՝ «Այդ մարդը դատապարտուած է մահուան, ուրեմն նա՛ գործել է այդ ոճիրները, հետեւաբար արժանի է մահապատժի»: Վերջապէս նկատի պէտք է առնել այն ամէնը, որ կապ ունի ստիպողական լինչապաշտպանութեան հետ: Այդ մարդիկ՝ Էնվերն ու Թալէաթը՝ ապրում էին Գերմանիայում կեղծ անունով: Այստեղ խօսք եղաւ, թէ, նրանք Գերմանիոյ «հիւրերն» էին: Այդ ես վճռապէս պիտի մերժեմ. ես չեմ հաւատում, որ գերման կառավարութիւնը թոյլ տար, որ իրենց հայրենիքը լքած վախած նման ոճրագործներ, իբրեւ «հիւր», կեղծ անուան տակ թաքնուէին այստեղ:

Թալէաթն էլ անշուշտ քիչ յետոյ պիտի գնար այստեղից Էնվերի յետեւից՝ հայ ժողովուրդի դէմ նորից դաւելու: Եւ եթէ մէկը, իբրեւ ազատարար իր ժողովուրդի, նրան ապաննում է, անշուշտ առաջնորդւում է այն սարսափից, որ այդ մարդը հայ ժողովուրդի թշնամին է ու եթէ դուրս գայ գերմանիայից նորից պէտք է հայ կանանց ու երեխաներին կոտորի: Լայն իմաստով՝ ամբաստանեալի արարքի մէջ կայ բռնադատուած ու ստիպողական լինչապաշտպանութիւն...

. . . . . .

Նա դարձաւ դէպի նախագահը, չունչը պահեց, ապա ասաց ծանրօրէն.

— Հայաստանը միշտ դրդռել է նուաճողական ձգտումներ ունեցող ազդերի ախորժակը: Հայկական բարձրաւանդակի ժողովուրդը միշտ աւարն է եղել այդ ազդերի: Այդ բազմաչարչար արհեստաւոր ու երկրագործ ժողովուրդի դէմ էր, որ յարձակուեց Երիտասարդ Թուրքերի կառավարութիւնը: Երիտասարդ Թուրք ասելով, իրապէս պէտք է հասկնալ հին Թուրքը, իսկ Թուրքը նոյնն է ինչ բռնի ուժի մարդը, ռազմապաշտը: Երբ պատերազմը ծագեց, Երիտասարդ Թուրքերի կոմիտէն մտածեց, որ այժմ կարող են հայերի հաշիւը մաքրել, որովհետեւ աշխարհի մեծ պետութիւններից եւ ոչ մէկը կարող պիտի լինի այդ բանը նրանց արգիլել: Բայց այս միակ հիմքը չէր· կար նաեւ կրօնականատելութիւն եւ մոլեռանդութիւն, ուզում էին կոտորել քրիստոնեաներին եւ յոյս ունէին, որ Ղուրանի սահմաններում կարելի պիտի լինի աւելի դիւրութեամբ իրագործել բռնի ուժի հետ Թրքական պաղատիարը: Ու Երիտասարդ Թուրքերը առիթից օգտուեցին իրենց հեռաւոր սահմանի վրայ ապրող այդ միակ քրիստոնեայ ժողովուրդին ոչնչացնելու...

. . . . . .

Մէկ միլիոն սպանուածների, մի ամբողջ ժողովուրդի վրիժառուն է, որ կանգնած է այդ ժողովուրդի սպանութեան համար պատասխանատու անձի դիմաց: Նա հանդէս եկաւ ներկայացնելու արդարութեան ոգին ընդդէմ բռնի ուժի սկզբունքի: Նա եկաւ իբրեւ ներկայացուցիչը մարդկութեան՝ ընդդէմ հակամարդկայնութեան, ներկայացուցիչը պայծառ իրաւունքի՝ ընդդէմ խաւար անիրաւութեան: Նա հանդէս եկաւ իբրեւ բողոքը ճնշուածների՝ ընդդէմ ճնշողների հաւաքականութեան: Նա եկաւ յանուն մէկ միլիոն սպանուածների՝ ընդդէմ մէկի, որ, ուրիշների հետ միասին, այդ ոճիրի մեղքն ունի: Նա հանդէս եկաւ իբրեւ ներկայացուցիչը իր ծնողքի, քոյրերի, եղբայրների, վերջապէս իր եղբօր երկուքուկէս տարեկան զաւկին:

Հայ ազգը հազար տարիներից ի վեր, մինչեւ ամենավերջը երեխան, կանգնած է նրա յետեւում: Նա կրում է դրօշակը արդարութեան, մարդկայնութեան եւ վրէժխնդրութեան: Այս խոհերով էր, որ նա դուրս նետուեց մէկի դէմ, որ պղծել տուաւ իր ընտանիքի պատիւը, հրամայեց ոչնչացնել ամէնքի բարօրութիւնը եւ մի ամբողջ ժողովուրդ բնաջնջել տուաւ: Հիմա դուք, պարոնայք երդուեալներ, որոշեցէք, թէ ի՛նչ տեղի ունեցել նրա հոգու եւ մտքի մէջ սպանութիւնը կատարելու պահին, նկատի առէք միայն, որ մարդկութեան աչքը ուղղուած է ձեր այդ որոշումին... Դա Արդարութեան աչքն է:

. . . . . .

Նախագահը երդուեալներին արաւ անհրաժեշտ թելադրութիւնները՝ պարզելով նրանց, թէ որ հարցման լինչպէս պէտք է մօտենան եւ ձայների լինչ մեծամասնութեամբ որոշում պիտի կայացնեն: Վերջինները մեկուսացան խորհրդակցելու:

Այնքան չատ էին օրուան տպաւորութիւնները ու սրտապնդիչ՝ դործի չուրս պարզուած բարոյական մթնոլորտը, որ ամէն մի պատիժ թեթեւ էր թւում ինձ: Մօտ մի ժամ տեւեց երդուեալների խորհրդակցութիւնը, որի ընթացքում ես մտքով դեպերում էի այն բոլոր վայրերը, ուր ծանօթ, բարեկամ, մօտիկներ ունէի: Բուն կեանքը երեւի բաղկացած է նման ժամերից...

Երդուեալները յայտնուեցին. մէկը նրանցից դողդոջուն ձայնով կարդաց՝ աչքերին չատ մօտ բռնած թուղթը.

— "Պատուով ու խղճով վկայում եմ, որպէս երդուեալների որոշումը՝ յանցաւո՞ր է ամբաստանեալ Սողոմոն Թէհլիրեանը 1921 Մարտ 15ին Շարլոտենբուրգում մի մարդ՝ Թալէաթ փաշային սպանած լինելուն համար:

— Ո՛չ: Օտտօ Ռայնիկէ, երդուեալների գլխաւոր":

Ճանկարծ սրահը դղրդաց բուռն, որոտընդոստ ծափերից: Նախագահը ստորագրեց որոշումը՝ խնդրելով նոյնը անել քարտուղարին եւ կարդալ:

— Ամբաստանեալը արձակւում է անպարտ պետական սնտուկի հաշուին, *յայտարարեց նախագահը, երբ վերջինը աւարտեց ընթերցումը...*

Նոր աւելի երկարատեւ ծափեր ընդհատեցին նրան:

— Բանտարկութեան հրամանը ամբաստանեալի նկատմամբ ջնջուած է...

Դատաւորները մեկնել էին, բայց դեռ չարունակւում էին ծափերն ու ցնծութեան աղաղակները: Վայրկեանի մէջ իմ առջեւ յայտնւում են հայրենակիցներս, պաշտպաններս նրանք ձեռք են մեկնում ինձ շնորհաւորում: Ջեմ հասկանում, թէ ի՞նչ պիտի անեմ որ պահակս յիշեցնում է, որ պէտք է դնալ բանտ: Կարճ տեւեց ճանապարհը եւ քիչ աւելի երկար՝ արձակման ձեւակերպութիւնները: Երբ յայտնուեցի փողոցում, այնտեղ դեռ խմբուած էր բազմութիւնը: Հասարակութեան խանդավառութիւնը ցոյցի բնոյթ ստացաւ: Նրանց մէջ երթուդարձ էին անում ոստիկաններ: Իրարանցման մէջ, մէկը աուաւ ինձ իր հզօր բազուկների մէջ ու հեկեկալով սկսեց համբուրել: Մշեցի Գարեգինն էր: Էֆեթեանը, Աբէլեանը, Գալուստեանը, Զաքարեանը ինձ հրում են դէպի մի ինքնաշարժ, որի մօտ կանդնած են ոստիկաններ:

Մի լայն պողոտայով աչ ու ձախ մեզ ուղեկցում են տասից աւելի ինքնաշարժներ: Հայրենակիցներս առաջնորդում են ինձ մի տեղ, ուր խմբուած են պաղութի բոլոր հայերը:

(Վերջ)

ՎԱՐՇԱՒԻՈՅ ԿԵԹԹՈՆ ԿԸ ՑԻՇԵՆ

Ապրիլ 19ին, Նիւ Եորքի հրէութիւնը պիտի վերայիշէ Վարշաւիոյ կեթ. թոյի ըմբոստութիւնը, պաշտօնական բացօթեայ արարողութեամբ մը, որ տեղի պիտի ունենայ քաղաքին մեծ հրապարակներէն մէկուն վրայ, որ պիտի կոչուի «Վարշաւիոյ կեթթօ»:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Եղեռնի Ցիսնամեակին առթիւ, Ֆրանսայի ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԿԵԴՐՈՆը անցեալ Նոյեմբերին կազմակերպած էր վաւերաթուղթերու եւ փաստանկարներու աննախընթաց լուսարձակում մը, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով: Վերջերս ստացանք, այն կեդրոնէն՝ օրինակներ որմնաթուղթերէն, թուցիկներէն,– հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով,– պատճէնը թուրք կառավարութեան յղուած հեռագրին եւ հաղորդագրութիւն մը, զոր կու տանք ստորեւ:

Կու տանք նաեւ փարիզի "Ռոմպա" թերթին մէջ լոյս տեսած յօդուած մը, կապրիէլ Մացիւէֆ ստորագրութեամբ, ինչպէս նաեւ հատուածներ՝ փարիզի "Ցառաջ"ի խորհրդածութիւններէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 1915

Մեծ Եղեռնի Ցիսնամեակին առթիւ, Կիրակի Նոյեմբեր 7ին, Հայագիտական Ուսմանց Կեդրոնը կը ներկայացնէր Փարիզի «Փլեյէլ» մեծ սրահին մէջ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ 1915»՝ աննախընթաց լուսարձակում պատկերացնող 1915ի ցեղասպանութիւնը:

Առաջին անգամն ըլլալով, հայ երիտասարդաց կազմակերպութիւն մը երեք հազար մեծադիր որմնաթուղթեր կը զետեղէր Փարիզի եւ արուարձաններու պատերուն վրայ:

Առաջին անգամ ըլլալով, 2500 հոգինոց սրահ մը կը լեցուէր ծայրէ ի ծայր արտակարգ մասնակցութեամբ երիտասարդ սերունդին եւ բազմաթիւ Գաղիացիներու, մինչ հարիւրաւոր անձեր կը ստիպուէին դառնալ ետ:

Առաջին անգամն ըլլալով ֆրանսական կառավարութիւնը կը ղրկէր իր պաշտօնական ներկայացուցիչը, Պարոն Մոռէթ–Պուռնի: Ներկայ կը գտնուէին նոյնպէս նախկին նախարար Օկարտ, անգամ Տնտեսական եւ Ընկերային Խորհուրդի, Պարոն Էտուար Տըխռէօ Միացեալ Ընկերվարական Կուսակցութեան նախագահ, Պարոն Լէոն Մազդաս յոյն դեսպան ի դիմաց Եւրոպայի Խորհուրդի, եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Առաջին անգամ ըլլալով նաեւ, բացառիկ վաւերաթուղթեր ու փաստանկարներ, հաւաքուած մատենադարաններէն ու մի֊ջազգային դիւաններէն, կը ցուցադրուէին արդիական ձեւով: Ձայնաւոր լուսարձակումներուն առաջին մասը պիտի պատկերացնէր բուն 1915ի Եղեռնը, մինչ երկրորդ մասին մէջ պիտի պարզուէին անոր հետեւանքները եւ Ցիսնամեակի տօնակատարութիւնները ու ցոյցերը:

Տոքթ. Գէորգ Յայիկեան, իր ողջունիչ բանախօսութեան ընթացքին տեղահանութիւնները նկարագրելէ վերջ, կը յիշեցնէր թէ, այդ ցեղասպանութիւնը կարելի չէ մոռացութեան ենթարկել մինչեւ որ հատուցում չտրուի Հայ

ժողովուրդին. իսկ Պր. Յակոբ Նազարեան կը հաստատէր անոր հոդային իրաւունքները:

Յաւարտ երեկոյթին, յանուն 2500 ներկաներուն, հեռագիր մը կը ղրկուէր Անգլիայի կառավարութեան: Կը պահանջուէր մասնաւորաբար թուրք կառավարութենէն, որ ընդունի եղելութիւնը, դատապարտէ այդ ցեղասպանութեան հեղինակները հրապարակաւ, եւ հետեւաբար անհետացնէ Կ. Պոլսոյ «Յաւիտենական Ազատութեան» բլրան (Հիւրրիյէթի էպէտիւ Թէփէսի) վրայէն յուշարձանը, որ նուիրուած է Թալէաթ փաշային՝ Թուրքիոյ Ներքին Գործոց նախարար 1914էն 1918 եւ գլխաւոր կազմակերպիչ 1915ի Ջարդերուն:

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԿԵԴՐՈՆ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Այս խորագրին տակ, կապրիէլ Մացնէֆ, շահեկան յօդուած մը հրատարակած է "Ռոմպա"յի Նոյեմբեր 11ի թիւին մէջ: Ընդհանուր նախաբանէ մը ետք, յօդուածագիրը կը գրէ.— "Թուրքերը տարօրինակ մարդիկ են: Երբեմ Թուրքիա չեմ գացած, բայց բաւեկամներ ունիմ որ շատ գոհ վերադարձած են հիւրասիրութենէն զոր գտած են... Եւ սակայն Թուրքերը, այն ջարդարարներն են, որոնք խոր Ասիայէն մէջտեղ ելած են եւ հազար տարի է սարսափ կը տարածեն ամէն տեղ ուրկէ կ'անցնին: Բառերս կը կշռեմ: Հայերու, Յոյներու, Բիւրտերու ջարդերը զորս 1915էն ի վեր (սահմանափակուելով 20րդ դարու մէջ) կատարած են, վայրագութեամբ, արհաւիրքով, հրէշութեամբ կը գլեն կ'անցնին ինչ որ նացիները ըրած են անցեալ պատերազմին: Եւ սակայն, եթէ Գերմանիա իր մեղքը բաւեց եւ ուրացաւ հիթլերական մղձաւանջը, Թուրքերը իրենք բան մը չըրին եւ արձան մը քարձրացուցին ի փառս հրէշ Թալէաթին, որ 1915 ին եղաւ Հայերուն համար ինչ որ, երեսուն տարի ետք, Այխման պիտի ըլլար Հրեաներուն համար:

Ու յօդուածագիրը կը շարունակէ դատապարտելէ ետք արեւմտեան մամուլը. "Թուրքիոյ պատմութիւնը ջարդերու, թալանիներու երկար շարք մըն է եւ արեւմտեան մամուլը տարօրինակ ներողամտութիւն մը ցոյց կու տայ Թալէաթի հայրենակիցներուն հանդէպ: ... Ինչ կը վերաբերի 1915ի ցեղասպանութեան (առաջին կատարեալ ոճիրը մարդկութեան, ազգի մը աստիճանին վրայ), այսօրուան հայ երիտասարդները, ցրուած աշխարհի չորս կողմը. եւ որոնք կը սկսին համախմբուիլ կազմակերպութեանց մէջ, ինչպէս այս համակրելի Հայագիտական Ուսմանց կեդրոնը, երկու բան կ'ուզեն.— Յանցառուներու պատիժը եւ հողերու վերադարձը: Պէտք է ըսել ՄԱԿը հայկական հարցը, կամ աւելի ճիշտ թրքական հարցը արձանագրէ իր օրակարգին վրայ: Բաղաքակիրթ աշխարհի եւ Թուրքիոյ միջեւ շատ դիակ կայ, որպէսզի կարենանք տակաւին լռել՛:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

(ՅԱՊԱՒԵՄՆԵՐՈՎ)

Կիրակի իրիկուն, այս երիտասարդները չնորհաւորելի աշխատանք մը տարած էին, ծայրէ ծայր լեցնելով փլէյէլի հսկայ սրահը եւ հոն բերելով մարդիկ, որոնք երբեք ներկայ չեն եղած որեւէ հայկական հանդիսութեան, յիսուն տարիէ ի վեր:

Հանդէսը կազմուած էր երկու մասերէ՝ ճառեր եւ վաստաթուղթերու եւ նկարներու լուսարձրակում, որոնց բացատրութիւնը կը տրուէր միաժամանակ:

Ըսենք անմիջապէս որ այս լուսարձակումը նորութիւն մըն էր եւ դնահատելի աշխատանք մը: Լաւ կ'ըլլայ որ այդ վաւերագրերը հաւաքուին առանձին հատորի մը մէջ, կարգ մը սրբագրութիւններով եւ յաւելուածներով:

Ճիշտ է որ եթէ ներկայացման ձեւը չահեկան էր եւ նոր, ցոյց տրուածները նորութիւն չէին Հայերուն համար: Հարկ է գիտնալ թէ ի վերջոյ օր մը պիտի դադրինք մեր ջարդերը մեզի պատմելէ: Աշխատանքը զոր երիտասարդութիւնը, ինչ հոսանքի ալ պատկանի, պէտք է տանի, այդ վաւերագրերն ու մեր պատմութիւնը օտարներու ներկայացնելու մէջ կը կայանայ: Պիւխընվալտի ու Տախուի մասին կը խօսուի հեռատեսիլէն ոչ սինակոկներու մէջ: Կըրնա՞նք հեռատեսիլէն ներկայացնել Տէր Զօրը: Պատասխանը ո՛չ է, ըստ երեւոյթին, տրուած ըլլալով որ Թուրքերուն ձեռքը երկար է եւ մերը՝ կարճ: Ուրեմն դադրինք մենք մեզի մեր ջարդերը պատմելէ, պատմենք ուրիշներուն եթէ կրնանք, իսկ մենք մեզ խանդավառենք հայրենիքով ու մեր դիմադրական ուժով: Հոս կայ նաեւ այլ կնճռոտ հարց մը: Ո՞վ պիտի ներկայացնէ մեր Դատը ուրիշներուն: Ասոր պատասխանը ողբերգական է: Ամբողջ արտասահմանի Հայութիւնը չկրցաւ մէկ համագաղութային մարմին կազմել, ցիանամեակի առթիւ, որ միակ իրաւական տէրը պիտի դառնար Հայկական Դատին. (Ընդգծումը «Ներկա՛յ»ին) Այդ մարմինը պէտք է կազմուէր Պէյրութ, Փարիզ կամ որեւէ քաղաք, այլ քաղաքներու մէջ պէտք է ըլլային այլ մարմիններ, որոնք աշխատէին այդ կեդրոնական մարմնի դէմաւորութեամբ եւ ուղղութեամբ: Ի վերջոյ, այսօր ի տես մեր անճարակութեան, առաջին խնդացողը կ'ըլլայ Թուրքը: Ա՞յդ է մեր ուզածը: Տակաւին յստակ իսկ չէ թէ ի՞նչ է Հայութեան ուզածը: Թող չդայթակղին մարդիկ երբ կարգ մը ողբալի երեւոյթներ մատնանշենք այս թապու նիւթին շուրջ: Սմէն Հայ իր կարծիքը ունի Հայկական Դատի մասին: Մէկը հող կ'ուզէ, միւսը վնասուց հատուցում, իսկ առջի օր, Հայաստա. Ուսմանց կեդրոնը, երկուքուկէս ժամ պարզելէ ետք, ահաւոր ողբերգութիւնը հայ ժողովուրդին, յանգեցաւ հեռագրի մը, զոր յանուն ներկայ երկու հազար հինգ հարիւր Հայերուն կեդրոնը ղրկած էր Թրքական կառավարութեան: Եւ ի՞նչ կ'ըսուէր այդ հեռագրով: Կ'ուզէինք որ Թալէաթի յուշարձանը վար առնուի: Այսքա՞ն: Ի վերջոյ համաձայն ե՞նք որ մեր ուզածը մեր հողերն են, մեր հողե՛րը: Թող տան հողերը եւ տաս հատ արձան կանգնեն Պոլսէն Անգարա բոլոր Թալէաթներուն յիշատակին: Մեզի

Ռումանահայ վաստակաւոր մտաւորական Յ. Ճ. Սիրունիի և պատիւ
Վ.ազգէն Ա. Կաթողիկոսի տուած հացկերոյթին մասնակցողներու խմբանկարը.
անունները՝ լուրերու բաժնին մէջ:

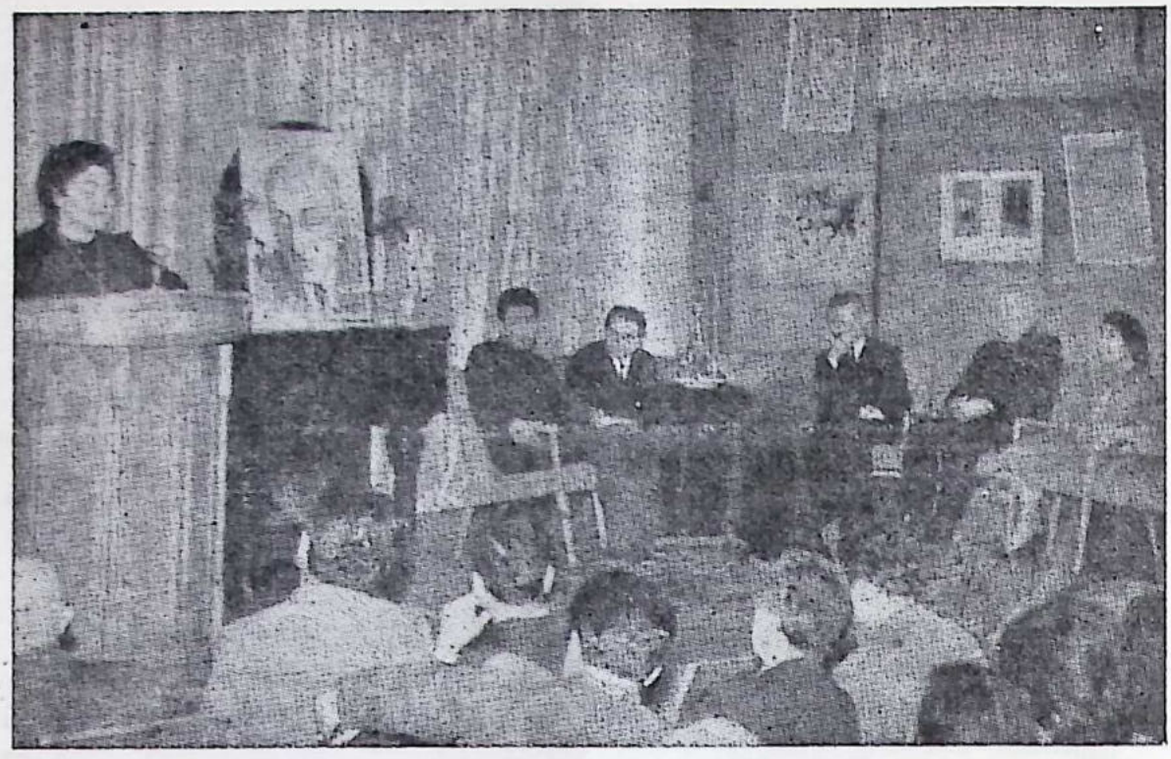

Վահան Թէֆէեանի մահուան հանգամանքը անցեալ աշնան Յուշ – Երեկոյով մը նշուեցաւ հայրենիքի մտաւորականութեան կողմէ, նկարին մէջ Սիլվա Կապուտիկեան կ՛արտայայտուի մեծանուն բանաստեղծին մասին:

Սկիւտարի Ս. Խաչ Դպրեվանքի 1965ի շրջանաւարտները իրենց փոխ-տեսուչ Խոսրով Ծ. վրդ. Էմիրզէեանի եւ տեսչի օգնական Իպրահիմ Ղշըբի հետ: Շրջանաւարտներուն անուններըը յուրերու բաժնին մէջ:

Տիարպէքիրեան Նախակրթարանի հիմ նադրման հանդիսութենէն տեսարան մը.– Առաջին շարքի վրայ բարերարնե րը Պ.Պ. Սարգիս, Տիկինը, Յովհաննէս Տիարպէքիրեաններ, Տիկին Աննա Շիրինեան, Տիկին Պերկամալի եւ ուրիշներ:

Պր. Պօղոս Արզումանեան եւ իր հիւրերը Հ. Մ. Ը. Մ.ի դաշտին վրայ:

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ
մեծ բարերար

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԶԵԱՆՑ
բարերարին լուսամիտ
խորհրդատուն

ԳԷՈՐԳ ԱՔՈՒԼԵԱՆ
վաստակաւոր դաստիարակ

ի՞նչ արձան մը երբ մարդը չան սատակ ըրած ենք: Այս ձախաւէր հեռադրէն զատ, ղոր կընային ղրկել իրենց անունով առնուազն եւ ոչ 2500 Հայերու անունով, Հայադիտական Ուսմանց Կեդրոնը ունէր ճառերու բաժին մը:

«Ներկա՛յ»ի կողմէ.— «Ցառաջ» արդարացի կերպով կը սրտմտի եւ կը պահանջէ, որ «երիտասարդութիւնը ձերբազատուի չափազանց զգայնական արտայայտութիւններէ», սակայն, այդ յորդորը կը պատշաճի ոչ միայն անփորձ երիտասարդներուն, այլ նաեւ ազգային հրապարակի վրայ մաղմօրուք ճերմակցնող մեր շատ մը երեւելիներուն, որոնց տառնամեակներու կրաւորականութեան եւ լալկանութեան ազդեցութիւնն է, որ դժբախտաբար, կը նշմարուի նորերուն մօտ:

ՑԻՇՆԱՄԵԱԿԸ

Ցիշնամեակի առթիւ տեղի ունեցած հրապարակային արտայայտութիւններու, այլ եւ այլ ձեռնարկներու, հայ եւ միջազգային մամուլի հրատարակութիւններուն տակաւ եւ անկատար արձագանգը տուած եղանք մեր նախորդ թիւերով: Նպատակայարմար պիտի ըլլար, յառաջիկայ տարիներու ընթացքին, մէկ ըստուար հատորի մը մէջ ամփոփել հայ եւ օտար մամուլին մէջ լոյս տեսած դրուագիւնները, մեկնաբանութիւնները, կարծիքներն ու տեսակէտները Եղեռնի մասին, ինչպէս նաեւ հրապարակային ցոյցերու, հանդիսութիւններու, յուշարձաններու եւայլ ձեռնարկներու լուսանկարները:

Ազգային եւ միջազգային խըղճմտանքը միշտ արթուն պահուելուն սատարելու կոչուած նման հրատարակութիւն մը, օտար լեզուներով տրուած բացատրութիւններով միասին, անպայման պիտի նպաստէր մեր դատին դրական լուծման եւս, իբր խօսուն եւ անհերքելի վաւերագիր մը տիւղերքի ողջ հայութեան ցաւի, սուգի, բողոքի արտայայտութիւններուն եւ անզիջող իրաւատէրի միակամութեան:

ՀՐԱՇԱԼԻ ՅԱՐԱՏԵԻՈՒՄ
(Յապաւումներով)

Հանէ՛ք գլխարկները.

Հանէ՛ք գլխարկները եւ ակնածանքով ու երբեք չմեղմացող ցաւով խոնարհուէնք 1915 թուականի Ապրիլեան Եղեռնի զոհերի առաջ:

Ընդանց ոգո՛ւ առաջ, որովհետեւ նրանք չունեցան ո՛չ միայն չիրիմ, այլեւ յաճախ նոյնիսկ... ա՛ճիւն:

Երբ ընտանիքում մի հարազատ է մեռնում, մերձաւորները ամէն տարի սգում են նրա մահը, եւ տասնեակ տարիներն անգամ չե՞ն մեղմնացնում նրանց ծանր վիշտը:

Պատկերացնո՞ւմ էք ուրեմն վշտի ծանրութիւնն ա՛յն ընտանիքի, որը մի անգամից մէկուկէս միլիոն հարազա՛տ է կորցրել...

Հարազատներ, որոնք մեռել են ո՛չ թէ բնական մահով, ընտանեկան յարկի տակ ու հարազատներով շրջապատուած, այլ օտար ճամբէքի փոշում ու օտար անապատների աւազներում, խոշտանգումից ու լկանքից, հրից ու սրից:

... Դարերի ընթացքում, չա՞տ արհաւիրքներ է տեսել մեր ժողովուրդը, չատ պատերազմ, գաղթ, թալան ու կոտորած, բայց այն աղէտը, որ պայթեց նրա գլխին սրանից չիսուն տարի առաջ, իր նմանը չունէր ոչ միայն մեր ժողովրդի աղէտալից պատմութեան, այլեւ ամբողջ աշխարհի պատմութեան մէջ՝ սկսած Աստուածաշնչի էջերից մինչեւ նորագոյն պատմաբանների դրքերը:

... Նա՛, ով չի՛ տեսել հեքիաթային փիւնիկ թռչունը, որն այրւում է ու վերսկի՛ն կենդանանում մոխիրների միջից, թող նայի մեր ժողովրդի՛ն:

... Այսպէ՛ս ենք եղել մենք.— աւելի չատ մեռե՛լ ենք, քան ապրե՛լ եւ սակայն, ո՛չ միայն յարատեւել ենք, այլեւս ստեղծագործե՛լ, ընդվզե՛լ այրուե՛լ:

Նոյնիսկ ամէնից ահաւոր արհաւիրքների ժամանակ աշխարհն ականջալուր է եղել ո՛չ միայն մեր երբեք չլռող երգին, այլեւ, աղատամարտի ահեղ որոտին՝ Աւարայրից մինչեւ Յուրարերդ եւ Զէյթունից ու Մուսա լեռից մինչեւ Սարդարապատ...

**** Ընդամէնը եօթը հարիւր հազար հոգի էր մնացել ջարդերից յետոյ Արեւելեան Հայաստանում, բայց այնպիսի մարդիկ, որոնք դիտէին Հայկի պէս ընդվզել ու Արայի պէս սիրել, Վարդանի պէս նահատակուել ու Մաշտոցի պէս լոյս ստեղծել, Զուարթնոց կառուցել ու Նարեկ մրմնջալ, պանդխտութիւնից «Կռունկ» ստեղծել, իսկ ջարդերից՝ «Լո՜–լո»...*

Ընդամէնը եօթը հարիւր հազար հա՛յ էր մնացել, այո՛, ...չուտով, «ոչնչացուած» ժողովրդի «ոչնչացուած» հայրենիքից, աշխարհով մէկ հնչեց ու չողաց նոր Երեւանի վարդապոյն ցոլքն ու Արամ Խաչատուրեանի երգը, Վիքթոր Համբարձումեանի աստղաբոյլն ու Մարտիրոս Սարեանի գոյների կախարդ ծիածանը...

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

Անցնող տարին, նշանակալից եղաւ մեր ժողովրդի համար: Անցնող տարուան ընթացքում, աւելի քան երբեք, մեր ժողովուրդը պատշաճ ձեւով նշեց Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակը: Անցնող տարուան ընթացքում, բազմաթիւ աւիւններով, օտար մամուլի, եւ մի շարք օտար դիւանագէտներ, զբաղուեցին "հայկական հարցով": Հրատարակուեցին բազմաթիւ թերթեր, գրքեր, եւ յուշագրեր, որոնք պատմականօրէն վերլուծում էին Ապրիլեան Եղեռնի մութ ծալքերը, եւ օտարներին ծանօթացնում, առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրեակին, մեր երկրամու կողմից կազմակերպուած ահաւոր գազանութիւններին: Եւ հրատարակուած փաստաթղթերը այնքան ամուր ու պերճախօս էին, որ մեր դարաւոր երկրին, իր բոլոր "դիւանագիտական խաղերով" ու սադրանքներով, չկարողացաւ կասկածանքի նշոյլ անգամ ստեղծել համաշխարհային կարծիքի մէջ:

Օտար դիւանագէտները, եւ քաղաքական ազդեցիկ գործիչներ, մասամբ իրենց բողոքի ձայները խառնեցին մեզ, ու բոլորն էլ գրաւոր երկ բանաւոր, հաստատեցին մեր ժողովրդի արդար պահանջները:

Այս խիստ կարեւոր բարոյական նուաճումները, բխում են այն բանից, որ հայ ժողովուրդը, երկ հայրենիքում եւ երկ Սփիւռքում, մէկ սիրտ ու մէկ հոգի դարձած, նշեց ահաւոր սպանդի Յիսնամեակը:

Մեր ժողովուրդը (շատ չնչին բացառութեամբ) կարողացաւ կուռ ու միասնական ճակատով հրապարակ գալ, եւ միւս անիրաւուած ազգերի նման, իր շահերը պահանջել: Եւ այդ միասնականութեան ստեղծումը, մեզ համար եղաւ մի բարոյական յաղթանակ, ի հեճուկս մեր դարաւոր երկշոտութեան: Անցնող տարուան ընթացքում, երբ մեր ժողովուրդը, վայելչօրէն նշեց մեծ Եղեռնի Յիսնամեակը Ապրիլ 24ին, ի յարգանս մեր մէկ ու կէս միլիոն զոհերի, փակ էին հայկական բոլոր հիմնարկութիւնները, հաստատութիւնները, եւ խանութները: Առաջարկում ենք, ԱՄԷՆ ՏԱՐԻ, ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ, ՓԱԿ ՊԱՀԵԼ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ, եւ անցնող տարուան նըման տեղի ունենան պատշաճ հանդիսութիւններ: Տարին մէկ օր զոնէ, թողնենք մեր առօրեայ աշխատանքները, եւ նշենք մեր զոհուածներուն պայծառ յիշատակը, եւ շարունակենք մեր պայքարը մինչեւ այն ժամանակ, երբ տէր կը լինենք մեր բոլոր իրաւունքներին, եւ կը ստանանք մեր արդար հատուցումը:

Ապրիլ 24ը թո՛ղ մնայ մեր սրտերում որպէս մի խորհրդանշան· եւ այդ օրը դառնայ քողոքի օր:

"Ալիք", Թեհրան ՎԱՆԻԿ

... վերածե՞նք մեր իւրաքանչիւր քայլը՝ սկսած ամէն մի պանդուխտ հայի հա՛յ մնալու ճիգից, մինչեւ մաշտոցեան տառերի համաշխարհային փառատօնը՝ մի–մի վսեմ յուշարձան է Ապրիլեան Եղեռնի զոհերի յիշատակին եւ Տէր–Զօրի աւազներում մորթուած նրանց երազի իրականացումը...

"Սովետական Արուեստ" Թիւ 4, 1965 ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ինչպէս գրած էինք նախապէս, 1965ի հայ համալսարանականներու հունձքը քանակապէս աւելի մեծ էր քան նախորդ տարիներունը: Միայն Պ. Այրէսի համալսարանական փաքուլթէտներէն շրջանաւարտ եղան 33 երիտասարդներ, որոնց անունը կու տանք յուրերու բաժնին մէջ:

Նորաւարտներու ի պատիւ տեղի ունեցած աւանդական հանդիսութիւնը, եւս ունեցաւ ուշագրաւ կողմ մը. Համալսարանականներու Միութեան նախագահը, այս ափերուն վրայ ծնած, մեծցած Տոքթ. Յովի. Միննոյեան, բացառիկ նիգ մը ընելով իր ընդունելութեան խօսքը հայերէնով ըրաւ, սպաներէնով պատրաստած իր գրութիւնը, անձամբ հայերէնի թարգմանելով եւ կարդալով: Կու տանք քանի մը հատուածներ իր գրութենէն, թեթեւ խմբագրութեամբ, ոչ միայն իբր քաջալերանք հայերէնով արտայայտուելու փորձող նորերուն, այլ եւ փոքրիկ վկայութիւն մը՝ երբ նախատակներու անմեռ ոգին ներկայ է մեր մէջ, անկարելի, անհնարին չէ մեր հայրերուն հազարամեակներու գողտրիկ քաղցրիկ լեզուն սորվիլ եւ անով արտայայտուիլ:

Ահաւասիկ հատուածներ, Տոքթ.ին արտայայտութենէն.—

Յարգելի ներկաներ,

Ուրախ եմ, որ անարժանաբար ինծի պատիւը կը տրուի մայրենի լեզուով արտայայտուելու Արժանթինահայ Համալսարականներու Կաճառի կողմէ, համալսարանական նոր շրջանաւարտներուն, որոնք կու գան դէպի մեզ, աւելցնելու մեր շարքերը:

Այս երջանիկ առիթը, Արժանթինահայ հաւաքական կեանքին համար, ունի իր ուրոյն նշանակութիւնը, երէկուան տարագիր հայուն զաւակները ցեղային իւրայատուկ ձեռներէցութեան ոգիով, այսօր կու գան իրենց միտքն ու սիրտը դնելու հայ ազգային կեանքի կարիքներուն ի սպաս, ու նաեւ մեր երկրորդ հայրենիքին՝ Մեծն Արժանթինի, որուն խաղաղ կապոյտին տակ կ՚ապրինք խաղաղօրէն, քաղաքացիական լրիւ իրաւունքներով:

Սիրելի արուեստակիցներ, խորապէս կը զգանք դժուարութիւնները ճանապարհին, զոր կտրեցիք ձեր եւ ձեր ծնողներու զոհողութիւններուն շնորհիւ, հասնելու համար ձեր փայփայած իտէալին բիւրեղացման, ի մեծ գոհունակութիւն ձեր ծնողաց եւ բոլորիս:

Մեր հայ գաղութը, Արժանթինահայ Համալսարանականներու Կաճառը պատուըուած կը զգան ինքզինքնին, ձեզ նման օժտուած հայորդիներու փաղանգով. դուք եւս պէտք է պատիւ զգաք, հայութեան պատկանելնուդ, եւ բոլորս միասին ձեռք ձեռքի տուած աշխատինք հայ ժողովուրդի առաջադրած նպատակներուն իրականացման: Կը հաւատանք հայու ձեռներէցութեան, ըստեղծագործ ոգիին: Կը հաւատանք անոր պայքարի ոգիին, տոկուն նկարագրին, ու այս տարրերով պիտի կրնանք նուաճել դժուարութիւններն ու արգելքները, որոնք անխուսափելի են գործող հոգիներու առջեւ:

Կաճառին դռները լայնօրէն բաց են բոլոր համալսարանական հայորդիներու առջեւ, թող մօտենան բոլորն ալ, միասնաբար ծրագրելու եւ ընդդրկելու համար գործունէութեան բազմակողմանի այն դաշտը, որ կը սպասէ բոլորիս: Միտքի եւ սրտի գործակցութեամբ իրականացնենք օրուան պահանջները: Ժամանակն ու պայմանները պարտք կը դնեն բոլորիս ըլլալ աչալուրջ ու չրջահայեաց, քալելու համար նոր ժամանակներու ոգիին եւ գիտական յառաջդիմութիւններու համապատասխան ուղիէն:

Աշխատինք իրականացնելու Ս.րժանթինահայութեան ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ, հայ երդիքի տակ համախմբելու համար դարմանումի կարօտ մեր տառապող քոյրերն ու եղբայրները, ինչպէս նաեւ մատենադարան, սեւիական հաւաքատեղի եւ ամառթերթ մը:

Տարագիր մեր բազմութիւնները բոլոր տարածութիւններու վրայ կ'ապրին հաւաքական ազգային կեանքի զարթօնքի նոր դարաշրջան մը, եւ անոնց ներշնչումները կու գան մեր մեծ նահատակներէն, որոնք հերոսական խոյանքներով, սրտի ու մտքի չքեղ գործերով հարստացուցին հայ պատմութեան էջերը, մեզի հրաւէր ուղղելով ուժերը համադրելու, ազգային միասնականութիւն ստեղծելու, եւ տէր կանգնելու մեր ժողովուրդի դարաւոր պատմական իրաւունքներուն:

Պարտք կ'ինկնայ բոլորիս անխտիր, հնարաւոր բոլոր միջոցներով հանրային կարծիք եւ տրամադրութիւն ստեղծելու, ի խնդիր հայ իրաւունքներու ճանաչման եւ արդար լուծման:

Մենք՝ համալսարանականներս, պէտք է կանգնինք այս աշխատանքներու առաջին գծին վրայ, անսակարկ տալով մեզմէ պահանջուածը մեր ժողովուրդի ազգային եւ մարդկային իրաւունքներուն պաշտպանման համար:

Պատմութիւնը ցոյց կու տայ որ հայը ծնած չէ իր կեանքը վտքր կարիքներու դոհաբերելու համար: Ազգային եւ համամարդկային տեսիլներն են որ հայը կը խանդավառուն: Ուրեմն մեզի նշանաբան դարձնենք Կլատսթոնի այն խօսքը, թէ՝ «Հայութեան ծառայել, մարդկութեան ծառայել կը նշանակէ», Ազգային Դատի հետապնդման նուիրուելով պարտականութեան, նուիրումի եւ յաղթանակելու անսեղխտալի դիտակցութեամբ եւ վճռականութեամբ:

Սիրելի ընկերներ եւ ընկերուհիներ, երբ դուք համալսարաններէն նեղս մտաք, խոստում մըն էիք, այսօր բիւրեղացած կեանք էք եւ նոր իրականացումներու նոր խոստում: Կեանքի բարձունքներուն հասնելու համար աշխատանքի, պրպտումի թափը պէտք չէ որ կանգ առնէ: Եւ պէտք է խուսափիք կրաւորականութենէ, որ կենալ կը նշանակէ, իսկ կենալը՝ մահ է:

Ուստի մեր խօսքը ուղղելով 33 վկայուած համալսարանականներուն, որոնք կու գան ասպնջական Ս.րժանթինի մշակոյթի վառարաններէն, կը հրաւիրենք ղիրենք դալու մեր կողքին, չարքերը սեղմելու, միասին նուիրուելու համար մեր ժողովուրդի ազգային խոհալներու իրականացման, հայրենի հողերէն այնքա՛ն հեռու այս ափերուն վրայ կանգնելով իբր լուսաւոր ցու-

ցանիշը ազգային հպարտութեան եւ իբր պահապանը մեր ցեղային գեղեցիկ ժառանգութիւններուն, աւանդութիւններուն։

Յանուն Կաճառի, ջերմօրէն կը շնորհաւորենք մեր համալսարանաւարտ ընկերները, մաղթելով նոր նուաճումներ ի խնդիր մեր ազգային առաջադրութիւններու յաղթանակին։

Շնորհակալութիւններ բոլոր հանդիսականներուն եւայլն...։

ՏՈՔԹ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԻՆՈՅԵԱՆ

«Ներկա՛յ»ի կողմէ.— *Միայն հատուածներ տալու մտադրութեամբ արտագրել սկսանք, սակայն ամբողջութեամբ տալու փորձութեան չդիմացանք. յայտնուած ոգին եւ ընդհանուր տրամադրութիւնը խիստ ուշագրաւ է։ Դեռ հինգ–վեց տարիներ առաջ նման մտահոգութիւններ, նման խոր ապրումներ չունէր մեր համալսարանական երիտասարդութիւնը։ Մաղթենք, որ միշտ այս ոգիով շարժին եւ գործեն մեր երիտասարդները։*

«Ն.»

″ԱՐՄԵՆԻԱ″ ԿԱԼԵՐԻԱՆ

Կը գտնուի Պուէնոս Այրէսի կեդրոնական մեծագոյն պողոտային՝ Սանթա Ֆէի վրայ։ Այս պողոտային վրայ բարձրացող տասնըվեց յարկանոց հըսկայ շէնքին ճակատը խոշոր տառերով գրուած է «ԿԱԼԵՐԻԱ ԱՐՄԵՆԻԱ» նոյն վերտառութիւնը կայ նաեւ տասնըմէկ յարկնոց շէնքին աջ թեւին ճակատը, որ կը նայի Մոնթէվիտէօ փողոցին։

Շէնքը, որ տասնըերկու հազար քառակուսի մեդր տարածութեան վրայ կը բարձրանայ, սեփականութիւնն է Տիգրանակերտցի Յովհաննէս եւ Միհրան եղբայրներուն։ Ապրիլեան սերունդի պատկանող հայորդիներուն պատմութիւնն է Աչարճեան եղբայրներունն ալ։ 1915, Եղեռն, ծնողներու եւ երկու եղբայրներու նահատակութեան եւ փրկութիւնը երեք փոքրիկ եղբայրներու, որոնք 1924ին Հալէպէն կը հասնին Պ. Այրէս։ Զրկանքներ, տառապանքներ, յաջողութիւններ, ձախողութիւններ, հայկական չարքաշութիւն, տոկունութիւն եւ... ԱՐՄԵՆԻԱՆ որ ահա կոթողուած է Սանթա Ֆէ՝ Սուրբ Հաւատք *պերճ պողոտային վրայ, իբր հայկական կենսունակութեան շօշափելի վկայութիւն։*

Շէնքը կը բաղկանայ երեսունըհինգ բնակելի յարկաբաժիններէ եւ հարիւր խանութներէ, իսկ յարկ մըն ալ վերապահուած է գրասենեակներու։

Աչարճեան եղբայրներն ալ, ինչպէս բոլոր խաչի ճամբան կտրողները, զգացումներով, ապրումներով հայ են եւ համայնքին օգտակար եղած են ու դեռ կ՚ըլլան եւ մենք ալ առիթ կ՚ունենանք անդրադառնալու իրենց հանրօգուտ գործերուն։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

Զորս տարիներ առաջ համայնքը դժուռնակութեամբ խմացաւ, որ վերջապէս դերեզմանի խնդիրը պիտի կարգադրուէր: Լաւ կազմակերպուած, խնամուած դերեզմանատուն մը կրնար ոչ միայն հասոյթի միջոց մը դառնալ համայնքին համար, այլ եւ կարեւոր աղդակ մը՝ տարտղնուած բեկորները տարին քանի մը անգամ իրարու մօտ համախմբելու եւ աղգային դգացումները հրահրելու: Միաժամանակ պիտի վերակենդանանար դարաւոր աւանդութիւն մը՝ մեռելօրհնէնքը տաղաւարներուն:

Գոհունակութեամբ արձանագրեցինք լուրը, 1962ի Յուլիսին դրելով.

«Ուրախութեամբ կը տեղեկանանք, որ դերեզմանատան հարցը լուծուած է: Մայրաքաղաքին չուրջ տասնըվեց քիլոմեթը հեռաւորութեան վրայ այս նպատակին համար տրամադրուած է չորս հեկտար հող, ձրիաբար, քաղաքապետարանի կողմէ»:

Նոյն թուականի Սեպտեմբերին հաստատելով լուրը, կը դրէինք.

«Մաղթենք, որ այս անգամ դլուխ հանուի այս դործը, եւ վարչական անվճռականութեան, դանդաղաշարժութեան հետեւանքով չձախողի, հինգվեց տարի առաջ պատահածին պէս: Այն ժամանակ աղդային բարերարներ՝ Տիարպէքիրեան եղբայրները համայնքին տրամադրած էին չուրջ քսան հեկտար հող, դերեզմանատան համար. իսկ ուրիշ երկու աղնիւ աղդայիններ՝ Պարոնայք Արտաշէս Սէֆէրեան եւ Գէորգ Զընկողեան, երկուքն ալ արդէն վախճանած, պատրաստակամութիւն յայտնած էին դերեզմանատան մատուռն ու ցանկապատը կառուցանելու: Այս բոլորը չիրականացաւ եւ համայնքին երկու տողով բացատրութիւն մը եւս պղտուեցաւ»:

Ուրիշ առիթներով ալ անդրադարձանք հարցին, հաղորդելով մեր ընթերցողներուն, որ դերեզմանատան յանձնախումբ մը կազմուած է, որ խումբ մը հայ ճարտարապետներ դերեզմանատան յարդարման, բաժանման եւ կառուցումներու յատակագիծը պատրաստած են, եւ պիտի սկսէր ծախսիլ դերեզմանի տեղերը եւայլն:

Այս բոլորէն յետոյ, չորս տարիներ ահեղան դային եւ ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ ակնարկ դերեզմանի մասին: Ոչ պաշտօնական մարմինները խնդրինքնին պարտական կը դդան հրապարակային բացատրութիւն մը տալու համրութեան, ոչ ալ մամուլը կ'անդրադառնայ այս կարեւոր հարցին: Յուրտ, դերեզմանային լուռթեամբ մը այս անդամ ալ կը թաղուի տասնամեակներէ ի վեր դրական լուծումի սպասող այս առաջադրութիւնը:

Այլեւս պատասխանատուներ որոնելու տրամադրութիւն խակ չկայ: Այդ դգացումը անհետ կորսուած է մեր վարչականներուն մօտ, որոնք «համերաշխութիւն» հոլովող մամուլին եւ «դործիչ»ներուն մեղսակցութեամբ իրենց անձեռնմխելիութիւնն ու «վերընտրելիութիւնը» ապահովելէ յետոյ, անխռով

ԿՈՉ ԿԵՍԱՐԱՑԻ ԱԶԳԱՅԻՆՆԵՐՈՒ

Հրատարակութեան խնդրանքով Պոլսէն ստացանք հետեւեալ կոչը, որուն հեղինակները "Մշակութասէր" Միութիւն մը կազմած են, աջակցելու համար Սկիւտարի Ս. Խաչ Դպրեվանքին, ուր կ'ուսանին, առաւելաբար, հայկական նախկին նահանգներու եւ Անատոլուի մէջ տարտղնուած եւ կորսուելու դատապարտուած հայորդիներ:

Գաղափարը ինքնին գովելի եւ դրական քաջալերանքի արժանի է:

Իւրաքանչիւր հայ,– կեսարացի կամ ոչ,– պէտք է օժանդակէ կրթական նուիրական սոյն գործին, դիմելով ցոյց տրուած հասցէին:

Բարեդէպ զուգադիպութեամբ մը, այս թիւով կը հրատարակենք նաեւ Դպրեվանքի 1964–1965 տարուան շրջանաւարտներուն խմբանկարը: Ն.

Ինչպէս ձեղի ալ ծանօթ է, ժամանակին, կեսարացիք չինարար ոգին, նախաձեռնութեամբը՝ թեմին առաջնորդ երջանկայիշատակ Տ. Տրդատ եպս. Պալեանի, նոյնպէս ինքն ալ կեսարացի մը, հաստատեց կեսարիոյ Սուրբ Կարապետ վանքին ժառանգաւորաց բարձրագոյն վարժարանը: Այս վարժարանը՝ մօտ երեսուն տարիներ, անընդհատ եւ անընդմէջ, ուսման եւ տոհմիկ դաստիարակութեան վառարան մը եղաւ կեդրոնական Անատոլուի հայութեան համար: Վանքին խաղաղ եւ թելադրիչ պայմաններուն ներքեւ աշխատութեան լուրջ կարելիութիւններէն օգտուելով, բազմաթիւ աշակերտներ հասան, որոնք ապագային, որպէս հոգեւորական, ուսուցիչ, հանրային գործիչ, բժիշկ, ճարտարագէտ, առեւտրական եւայլն օգտակար եղան հաւաքականութեան:

Վարժարանը բաւական առենէ ի վեր դադրած է գոյութիւն ունենալէ, սակայն հոնկէց հասած ներունդին վերջին մնացորդները, գործակցելով քաղաքին նախանձախնդիր կեսարացիներու հետ, փափաքած են յաւերժացնել թէ վարժարանին անունը եւ թէ անոր հիմնադիր՝ Տրդատ Եպիսկոպոս Պալեանի յիշատակը կեսարական ոգիին վայել գործնական եւ օգտակար ձեռնարկով մը:

Անոնք կազմած են միութիւն մը. «Մշակութասէր կեսարացիներու Միութիւն» անունով, որ նպատակ պիտի ունենայ ուսման կարելիութիւններ ընկը չարունակեն հեղնել բազմութիւններու վրդովումն ու դժգոհութիւնները, խորացնելով իրենց իսկ ստեղծած եւ վափաքած ընդհանուր անտարբերութիւնը:

Սակայն պատմութիւնը իր դատաստանը պիտի ընէ, իրենց վարմունքին համապատասխան դատապարտութեան վճիռը արձանագրելով, ինքզինքնին անփոխարինելի նկատողներուն հանդէպ:

ծայնլու ծագումով կեսարացի աղքատիկ տղոց Սկիւտարի Ս. Խաչ Դպրեվանքին մէջ:

Միութեան բնական անդամ կը նկատուին Թեմին պատկանող բոլոր համաքաղաքացիները: Իսկ պատուակալ անդամի պատուանունին կը տիրանան բոլոր անոնք՝ որոնք նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս կը նպաստեն Միութեանս նպատակին:

Միութեանս միջոցներով ուսանող ամէն աշակերտ, վարժարանին տօմարին մէջ արձանագրուած պիտի ըլլայ որպէս Սան՝ Սուրբ Կարապետի եւ պիտի վայելէ Միութեանս մասնաւոր շահագրութիւնը, որպէսզի, անոնց մէջ միշտ վառ մնան կեսարացիի մաքուր աւանդութիւնները՝ ընտանեկան սիրոյ, նախաձեռնող ոգիին եւ հանրանուէր ծառայութեան:

Վստահ ենք թէ իւրաքանչիւր կեսարացի, հպարտ իր ծագումով ու նախանձախնդիր՝ անցեալէն իրեն փոխանցուած արդար համբաւին, հետեւաբար պիտի չկրնայ անտարբեր մնալ մեր ներկայ սրտագին կոչին եւ պիտի փութայ անդամագրուիլ Միութեանս, հոգ չէ թէ փոքր անդամավճարով մը, որոնց ի մի գալով պիտի գոյանայ բաւարար գումարը՝ իրագործելու համար Միութեանս հանրանպաստ առաջադրութիւնը:

Սկիւտարի Ս. Խաչ Դպրեվանքը, այսօր իր գիշերօթիկ Լիսէի եւ Ընծայարանի բաժիններով, մշակոյթի կարեւոր կեդրոն մը եղած է Թրքահայ իրականութեան մէջ, ստանձնած ըլլալով հարիւր յիսունի մօտ ձրիավարժ աշակերտներու ամբողջական հոգը: Վարժարանի իրերայաջորդ հոգաբարձութիւնները՝ այս ծանր հոգը ստանձնած են հերոսական նուիրումով մը առանց ունենալու հաստատուն եկամուտի ամենադոյզն ապահովութիւնը:

Միութիւնս իր ջանքերով, այս ծանր հոգը մասամբ թեթեւցուցած ըլլալու հոգեկան բաւարարութիւնն ալ պիտի ունենայ:

Միութիւնս, ժամանակ առ ժամանակ, պիտի սարքէ հաւաքոյթներ կամ լոյս պիտի ընծայէ հրատարակութիւններ, անդամներուն մէջ ամուր պահելու համար մտերիմ կապը եւ նիւթին հանդէպ շահագրգռութիւնը:

Լիայոյս ենք որ ներկայ դիմումը անարձագանգ պիտի չմնայ Ձեր մօտ եւ մեր շարքերը պիտի լեցուին կարճ ժամանակի մէջ,

Խորին յարգանքներով՝

ՄՇԱԿՈՒԹԱՍԷՐ ԿԵՍԱՐԱՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հիմնադիրներ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, ՎԱՐԴԱՎԱՌ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ
ԱՐԹԻՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, ՀՄԱՅԵԱԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ ԳՈՒՆՏԱՔՃԵԱՆ, ՅԱԿՈԲ ՋԵՐԿԵՐԵԱՆ

Հասցէն.—
Kültürsever Kayserililer Dernegi
P. K. 146- Beyoglu-Istanbul
Türkiye

Ն. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 28ի Նաւլոն օրաթերթին մէջ կը կարդանք Մոսկուայէն Նիւ Եորք Թայմզ թերթին հաղորդուած հետեւեալ մեկնաբանութիւնները Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Նագուշ Յարութիւնեանի հրապարակային յայտարարութիւններու մասին. կու տանք խտացումը.

«Սովեթական քաղաքական կեանքի երեւելի դէմքերէն մին ամենայն լրջութեամբ նշեց, որ պետական ընտրութիւնները կրնային աւելի մեծ նշանակութիւն ստանալ, եթէ մէկէ աւելի թեկնածուներ ներկայանային իւրաքանչիւր պաշտօնի համար: Այս հարցը հրապարակ դրաւ Հայաստանի Գերագոյն Սովետի Նախագահ Նագուշ Յարութիւնեան, Մարտի սկիզբին գումարուած Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան համագումարին»:

Առաջադրութիւնը քննադատութիւն մը կը հանդիսանայ Կոմունիստական Պետութեան հիմնական վարդապետութեան դէմ: Ըստ այդ վարդապետութեան, փաստօրէն ընտրութիւններ չկան. ընտրող քաղաքացիներուն առիթ կը տրուի ինքզինքին թեկնածու նշանակողներուն իրենց համարումը յայտնելու:

Պր. Յարութիւնեանը, նախկին ուսուցչապետ Հայաստանի Հանրապետութեան, համագումարի պատուիրակներու յայտարարեց.

«Մեր ընկերվարական ժողովրդավարութիւնը միշտ պէտք է ձգտի զարգացման աւելի բարձր հանգրուաններու հասնիլ»: Ապա յառեց.

«Մեր երկրին մէջ, ուր չկան հակամարտ դասակարգեր կամ կուսակցութիւններ, միշտ յեղյեղուած է այն տեսակէտը, թէ երկու կամ աւելի թեկնածուներ ներկայացնելու պարագային կրնան հակառակութիւններ, ընդդիմադրութիւններ ստեղծուիլ:

Թեկնածուներու ընդդիմադրութիւններ դոյութիւն ունին քաղքենի ժողովուրդներու մօտ, ուր կան հակամարտ դասակարգեր եւ կուսակցութիւններ: Մեր երկրին մէջ ժողովուրդը դիտէ որ բոլոր դասակարգերը մխացած են: Սակայն այս միութիւնը չի նշանակեր կատարեալ միօրինակութիւն ժողովուրդին կարծիքներուն, տեսակէտներուն, ղեկավարներուն եւ անոր տաղանդին, կորովին, գործելակերպին եւ հանրային աշխատանքին:

Հետեւաբար մէկէ աւելի թեկնածուի առաջադրութիւնը կրնայ որոշ չափով մը խանգարել քուէարկողներու միութիւնը: Սակայն, միւս կողմէ կը խթանէ քուէարկողներու գործունէութիւնը, քաղաքական շահադրդռութիւնը, բարձրացնելով միաժամանակ թեկնածուին պատասխանատուութեան ըզգացումը հանդէպ ընտրողներուն»:

Այս բացառիկ արտայայտութիւններէն յետոյ, անդրադարձաւ նաեւ այլ հարցերու Պր. Յարութիւնեանը, որ յիսուններեք տարեկան է, մեքանիք ճարտարագէտ է, անդամ՝ Կոմունիստ կուսակցութեան քսաններեք տարիներէ ի վեր. Հայաստանի կառավարութեան դլուխն է 1963 թուականէն:

Ոչ մէկ հիմք կայ կործանելու համար, որ Քրեմլինի մէջ նկատի պիտի առնուին արտայայտուած տեսակէտները: Սակայն, հրապարակային այս ելոյթը կը նկատուի աղդանշանը դաղափարներու ճնշումներու, ի խնդիր աւանդական մտայնութիւններու բարեփոխման: Ինչպէս անցեալ տարի տեսանք. բարեփոխութիւններու հարցը տակաւ դարձաւ կուսակցութեան քաղաքական ուղեդիծը, ընտրական առաջարկը եւս կրնայ հանդիսանալ արեւմտեան հին դործնկերներու վերադարձը, համայնավար օրէնսդրութեան պատշաճեցուելով:

«ԱՐԱՐԱՏ»
ՎԱՐԿԱՑԻՆ ՀԱՄԱԴՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Շուրջ երեք տարի առաջ, 1963 Յուլիս, համադործակցական հիմերու վրայ ապահովագրական եւ վարկային ընկերութեան մը հիմնադրութեան լուրը տուած էինք, մաղթելով, «որ չարժումը արմատ բռնէ մեր իրականութեան մէջ եւ դառնայ հաւաքական տնտեսական ոյժ ստեղծելու առաջին հանդրուանը»:

Ինչ ինչ դժուարութիւններու պատճառով, ուշացաւ պաշտօնականացումը ընկերութեան: Այժմ արդէն դոյդ ընկերութիւնները պետական վաւերացում եւ սեփական դրասենեակ ունին, առեւտրական կեդրոնի վրայ՝ Լարըէա 672 թիւ: Կը տեղեկանանք, որ ներկայիս դրասենեակին կահաւորումը կը կատարուի եւ հաւանաբար Մայիսին «Արարատ» Վարկային եւ «Արարատ» Ապահովագրական ընկերութիւնները դռները բացուին հանրութեան առջեւ:

«Արարատ» Վարկային Համադործակցական Ընկերութեան Վարչական հիմնադիր անդամները են.—

Գէորգ Մարկոսեան՝ նախագահ, Պարգեւ Պարսամեան եւ Հայկ Էմիրեան՝ Ա. եւ Բ. փոխ նախագահները, Սեդրակ Տէր Պետրոսեան՝ քարտուղար, Սամուէլ Մարկոսեան՝ փոխ քարտուղար, Գարլոս Տէր Գէորգեան՝ դանձապահ, Մանուէլ Պարսամեան՝ փոխ դանձապահ, խորհրդականներ՝ Մարկոս Մարկոսեան, Գէորգ Գարամանուկեան, Եդուարդ Շահպազեան, Յովսէփ Ռոպերթօ Սարգիսեան, Մանուէլ Սարի, Տոքթ. Օննիկ Թորոս, Սերճ Դաւիթեան, Ներսէս Խաչատուրեան. Տոքթ. Գարլոս Պէրպէրեան՝ հաշուեքննիչ, Սուեւիս Վարուժան Աղաիան՝ փոխ հաշուեքննիչ:

ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց նախարար Զաղլայանկիլ, Անգարայի խորհրդարանական յանձնաժողովին առջեւ ի մէջ այլոց յայտարարած է.

«Արտասահմանի հայերը, Թուրքիոյ դէմ պայքար բացած են, Նիւ Եորքի հայերը տասը միլիոն ոսկի հաւաքած են, հայոց ջարդերը չարժանկարելու համար»:

ՎԱՐԴԱՆԱՆԲԸ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Հռոմէն կը գրեն "Ներկա՛յ"ի.–

Փետրուար 20ին, տեղի ունեցաւ Լեւոնեան Հայ Վարժարանին մէջ Վարդանանց դիւցազնամարտին նուիրուած փառատօն մը, հովանաւորութեամբ Հաւատոյ Տարածման Ս. Ժողովի նախագահ Վսեմաչուք Գրիգոր-Պետրոս Աղաճանեան Կարտինալին:

Բամ փորտան քայլերգէն յետոյ, զոր երգեց դպրոցին երգչախումբը, Գեր. Տ. Յ. վրդ. Թէյրուզեան խօսեցաւ Քաջն Վարդանի եւ իր համախոհներուն հերոսութեան մասին:

Անտոն Ադամեան կարդաց էջեր Սահակ Եպս. Կոդեանի «Վերյիշումներ»էն, մեներգեց Օր. Յ. Վարդանեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Գ. Կարիպալտիի, արտասանեց Ա. Այվազեան, երգչախումբը երգեց Լուսնեակ Գիշեր եւ Ուսանողական վալս երգերը. Յ. Ահրամեան կարդաց էջեր Եղիշէի մատեանէն: Հռոմի փոքրաթիւ հայ համայնքի սոյ նհանդէսը փակեց Կարտինալ Աղաճանեան, իր օրհնութեան խօսքով, եւ բոլոր ներկաներուն անճամբ բաժնելով օրուան տօնը խորհրդանշող չքանչան մը:

Հ. ՎԱՀԱՆ Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութենէն, որ ծանօթ է իր գրական ու կրթական վաստակովը, «դործօն անդամ» նշանակուած է Վենետիկի պետական ճեմարանին: Աբէնէօ Վենեթօ, (հիմնուած Նափոլէոն Ա.էն, 1804ին):

Հայր Վահան Յովհաննէսեան, ժամանակին բանախօսած է այդ կաճառին մէջ՝ «Հայերը Վենետիկի մէջ» նիւթին չուրջ: Ալիշանէն, Հ. Արսէն Ղազիկեանէն եւ Հ. Գաբրիէլ Նահապետեանէն ետք, Հայր Վահան, չորրորդ Միխիթարեանն է, որ կ'արժանանայ այս պատիւին: Իր մուտքի ճառն է՝ Տանիէէ հայկական թարգմանութիւններու մէջ:

1915

"Տարի մը, զոր պիտի ուզէինք ջնջուած տեսնել տարիներու շարքէն, յանուն մարդկութեան պատուի", *այսպէս արտայայտուած է Փարիզի Մաուլէն եկեղեցիի մէջ Գերպ. Մարոլլօ, Յունուար 26ին, իր հոյակապ մէկ քարոզին մէջ: Հայ եւ Ֆրանսացի երկիւղած հաւատարմութեան ներկայութեան պատրաստած է Կարապետ Եպս. Ամատունի, իսկ Ֆրանսացի բարձրաստիճան եկեղեցականը խօսած է պատմական քարոզ մը, անդամ մը եւս ընդգծելով Մեծ Ոճիրին ահաւորութիւնը, Հայութեան Տառապանքին եւ կորուստներուն մեծութիւնը. յոյս յայտնելով, որ "հետու չէ արեւ օրը, երբ այս մարտիրոսնեբուն խնդիրը պիտի ներկայացուի Հռոմի":*

"ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻ ՄԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ"

Այս խորագրով երկայն յայտարարութիւն մը լոյս տեսած է Դեկտ. 9ին, «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ, զոր ստորագրած են Փրոֆ. Վ. Լ. Բարսեղեան եւ Տիգրան Սմսարեան, յանուն Միացեալ Նահանգներու «Յիշատակութեան Յանձնախումբ»ի:

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՍԻՐՈՒԱԾ ԼՈՋԵՐ, խորագրով հրատարակուած է ռուսերէն հատոր մը, Երեւանի մէջ, նուիրուած վեց անմոռանալի դրագէտ նահատակներու, յիսնամեակին առթիւ: Բանաստեղծներ՝ Սիամանթօ, Դ. Վարուժան եւ Ռ. Սեւակէ տասնըմէկ բանաստեղծութիւնները, իսկ արձակագիրներ՝ Զօհրապ, Երուխան եւ Ռ. Զարդարեանէ տասը պատմուածքներ ռուսերէն թարգմանութեամբ ներկայացուած են ռուս ընթերցողներուն: Գիրքը կազմողն է Յովհ. Թումանեանի թոռնիկը՝ Իրմա Սաֆրազբեկեանը, որ գիրքի վերջաւորութեան կենսագրական ծանօթութիւններ կու տայ վեց դրողներու մասին առանձին առանձին, ամէն անգամուն ալ կրկնելով՝ Սպանուել է 1915 թուականին Թուրքիայի իշխանութեան կողմից:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ եւ ՍԱՄՈՒԷԼ ԽԱՉԻԿԵԱՆ, Իրանահայ շարժապնկարի բեմադիրներ, կոչ կ'ընեն "Ալիֆ"ի միջոցով, շարժանկարի հայ արուեստագէտներուն, գործակցաբար պատրաստելու համար Ապրիլեան Եղեռնի ժապաւէնը, ինչպէս նաեւ հայ ազատագրական պայքարէն դրուագներ, օրինակ Մալխասի "Զարթօնք"ը:

ՇԱՐԹ, ֆրանսաբնակ լիբանանահայ նշանաւոր նկարիչը, Ապրիլ 20ին բացումը կատարած է իր նկարներու ցուցահանդէսին, ընդհանուր գնահատանքին արժանանալով: Շարթ ինքնաշխատութեամբ եւ զրկանքներով յաջողած է ինքզինքը պարտադրել Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի դեղարուեստասէրներուն:

ԹԱԽՐԻՋԻ ՀՕՄ-ի Մասնաճիւղը, Պէյրութի Փալանճեան ձեմարանը ղրկած է երկու օրիորդներ՝ Արաքս Մարութխանեան եւ Լուսիկ Խալաֆեան, որոնք մասնաւոր դասընթացքներու հետեւելէ յետոյ պիտի վերադառնան, Միութեան մանկապարտէզին մէջ պաշտօնավարելու:

ԵՈՆ ՇԱՀԻԿԵԱՆ – տաղանդաւոր բեմադրիչը – մեռած է Պուքրէշի մէջ: Լումանական թատրոնի պատմութեան մէջ ան իր պատուոյ տեղը գրաւած է իր շուրջ 40ամեայ արդիւնաշատ աշխատանքով: Եղած է տնօրէն պետական առաջին թատրոնին, մեծ յաջողութեամբ բեմադրելով համաշխարհային դասականներու՝ Շէյքսփիր, Մոլիէռ, Քառնէյլ, Իպսըն, ինչպէս նաեւ յոյն եւ ռումէն հեղինակներու գործերը: Ծնած էր 1897ին:

ՋՕՐ. ՀԱՅԿ ՇԷՔԷՐՃԵԱՆ, վախճանած է Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ Յունուար 22ին: Ողբացեալը ծնած է 1886ին, Ատափազար եւ չորս տարեկանին փոխադրուած Ամերիկա, ուր առած է իր կրթութիւնը: Աւելի քան քառասուն տարի ծառայած է ամերիկեան բանակին մէջ: 1946ին հանգստեան կոչուած էր եւ անկէ ետք ընդունած էր մասնակցիլ Անչայի աշխատանքներուն եւ 1948ին Եւրոպա եկած էր, գլխաւորաբար զբաղելու համար Գերմանիոյ տարագիրներու Ամերիկա փոխադրութեամբ:

ԱՐԱՔՍ ՍՎԱՃԵԱՆ, Պուքրէշի օփերայի մեներգուհին, Պէյրութի մէջ յաջող երգահանդէս մը տուած է. մեկնաբանելով հայ եւ օտար յօրինողներու ստեղծագործութիւններէն: Դաշնակով ընկերակցած է իր դուստրը՝ Օր. Սեդա Գարագաշեան, Պուքրէշի երաժշտանոցէն:

ՋԱՏԻԿ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ, Ֆրանսա հաստատուած (Պուքրէշէն) երիտասարդ գիտնական մը, Փարիզի Գիտութեանց Համալսարանին ներկայացուցած իր գիտական երկու ուսումնասիրութեամբ արժանացած է Գիտութեան Տոքթոր տիտղոսին:

ՔԱԼԻՖՈՌՆԻՈՅ ԼՈՍ ԱՆՃԵԼՈՍԻ շրջանը ունի երկու ամենօրեայ դըպրոցներ: «Սրբոց Նահատակաց» վարժարանը բացուած է անցեալ Սեպտեմբերին տասներկու աշակերտով, սակայն ներկայիս, տարին չփակուած արդէն աշակերտներուն թիւը քառասունըչորսի բարձրացած է: «Մեսրոպեան» վարժարանի շինութիւնը թափով առաջ կը տարուի եւ հաւանաբար շուտով կ'աւարտի տասներկու դասարաններով շէնքը: Երկու դպրոցները ունին նաեւ Շաբաթ օրուան հայերէնի դասընթացքներ, որոնց կը հետեւին շուրջ 250 հայորդիներ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ "ԼԱ ՆԱՍԻՈՆ"Ի ՄԷՋ

Արժանթինի մեծագոյն օրաթերթերէն «Լա Նասիոն» Երկուշաբթի օրուան վերջին էջը ընդհանրապէս կը յատկացնէ երիտասարդութեան: Մարտ 3ի թիւը նուիրուած էր հայ երիտասարդութեան, «Հայերու ներկայութիւնը Արժանթինեան կեանքին մէջ» խորագրին տակ թերթին աշխատակիցը զրոյց մը ունեցած է տասը հայ համալսարանականներու եւ ուսանողներու հետ:

Զրոյցին մասնակցած են Կարապետ Հասասեան, Ն. Արարքեան, Ջեխիւս Գալայճեան, Պէաթրիս Տէր Գրիգորեան, Ռոզա Թադէոսեան, Հայտէ Պողկուրթեան եւ Անա Միրաքեան, տալով ընդհանուր տեղեկութիւններ հայութեան եւ Հայոց Պատմութեան մասին: Թերթը հրատարակած է ներկաներէն հինգին լուսանկարները եւս:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՒ ՕՐԹՈՏՈՔՍ Եկեղեցիներու մերժեցումը եւ միութիւնը հնարաւոր դարձնելու համար, երկու եկեղեցիները փոխադարձ բանադրանքները չեղեալ համարեցին։ 1054 թուականին Հռոմի Լեւոն 9րդ Պապը բանադրեց Ցոյն Պատրիարքը, որ փոխադարձաբար բանադրեց Վատիկանի Պապը։ Վատիկան Բ. Տիեզերական ժողովը առաջին քայլը առաւ, անցեալի փոխադարձ մեղադրանքները, հակառակութիւնները վերցնելու, մոռնալու եւ քրիստոնէական եղբայրութեան իրերհասկացողութեան ճամբան հարթելու համար։ Հռոմի Տիեզերական ժողովի ընթացքին եւ Պոլսոյ մէջ կողմերը այս ուղղութեամբ յայտարարութիւններ ըրին։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ռատիօկայանին աւագ խմբագիրներէն Պ. Խաչատուր Գըրիգորեան, որ կայանին շրջուն ներկայացուցիչն է Մերձաւոր Արեւելքի (Թուրքիա, Արաբական երկիրներ, Իրան ու Աֆղանիստան) մէջ՝ այժմ Անգարա կը գտնուի։ Իզմիրէն է ժամանած, քանի մը օր վերջ պիտի շարունակէ իր շրջապտոյտը միւս երկիրներուն մէջ։ Երիտասարդ խմբագիրը բնիկ Շուշեցի (Վերին Ղարաբաղ) է, եւ ռուսերէնէ, հայերէնէ զատ կը խօսի նաեւ թուրքերէն, արաբերէն, պարսկերէն ու աֆղաներէն, ինչպէս նաեւ եւրոպական լեզուներ։

ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՄԲ կ'իմանանք թէ, Վասպուրական Միութեան 21րդ պատգամաւորական ժողովը (Ֆրեզնօ) Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակին առթիւ, որոշած է կրկնապատկել իր սաներուն թիւը յառաջիկայ դպրոցական տարեշրջանէն սկսեալ։ Համաձայն այս նոր կարգադրութեան, Վ. Թէքէեան վարժարանին մէջ Վասպուրական միութիւնը պիտի ունենայ քսան սաներ։

Մեր բիւրաւոր նահատակներուն յիշատակին մատուցուած յարգանքի սրտառուչ արտայայտութիւն մըն է այս որոշումը, որուն համար կը շնորհաւորենք Վասպուրական Միութիւնը։ Մաղթենք որ այս գովելի նախաձեռնութիւնը օրինակ ծառայէ նաեւ ուրիշ կազմակերպութիւններու եւ սրտցաւ ազգայիններու, կը գրէ «Զարթօնք»։

ԼԵՀ ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԳՐԱԳԷՏ ՔԱԶՄԻՐ ՌԱՇԿՕ լեհերէնի թարգմանած է եւ շուտով տպագրութեան պիտի յանձնեն հայկական դիւցազներգութեան գլուխ-գործոցներէն «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպը, որ վերջերս թարգմանուեցաւ նաեւ ալլերէն, ֆրանսերէն եւ ռումաներէն լեզուներու։

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ (Անրի Վէօռնոյ) մէկ նոր ֆիլմը՝ «Փառահեղ Պարտութիւն», մայրաքաղաքիս մէջ ներկայացուեցաւ վերջերս։ Անգլօ-Ֆրանսական ուժերու Տունքերքի նահանջի պատմութիւնն է նիւթը ժապաւէնին, որու մասին արտայայտուեցան տեղական թերթերը։

Գ. ԱՑՐԷՍԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ Դիտութիւններու Ֆաքուլթէին մէջ, դասընթացք մը հաստատուեցաւ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ մասին: Օգոստոսէն–Նոյեմբեր տեղի ունեցող դասընթացքներուն հետեւեցան նախակրթարաններու, միջնակարգ եւ բարձրագոյն վարժարաններու ուսուցիչներ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԻՍՐԱՑԷԼԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Արժանթին–Իսրայէլ Մշակութային ծանօթացման հիմնարկութեան նախաձեռնութեամբ, վերջերս տեղի ունեցաւ Իսրայէլի Համագործակցական շարժման ցուցահանդէսը, որուն բացման ներկայ եղաւ Արժանթինի Ֆօօբրաթիւներու ընդհանուր Տնօրէն Տոքթ. Անթոնիօ Մոսէ Կարիպալոի: Այս առթիւ խօսողները ընդգծեցին համագործակցական շարժման մեծ նշանակութիւնը ժողովուրդներու խաղաղ զարգացման եւ բարգաւաճման տեսակէտէն: Իսրայէլի նոր պետութեան մէջ համագործակցական շարժումը նախախընամական դեր մը կը կատարէ: Այս շարժման չնորհիւ վերջին տարիներու ընթացքին կարելի եղած է չորս հարիւր դիւղերու հիմնադրութիւնը. երկրին երկրագործական արտադրութիւններուն եօթանասուն տոկոսը, ժողովուրդի փոխադրական միջոցներու ամբողջութիւնը եւ շինարարական ձեռնարկներու 85 տոկոսը համագործակցական միջոցներով կ'իրականանան:

ՀԱՄԱՋԱՍՊ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Հայրը աշխարհահռչակ աստեղագէտ Վիկտոր Համբարձումեանի, Երեւանի մէջ վախճանած է 85 տարեկանին: Հանգուցեալը ոչ միայն յայտնի իրաւաբան էր, այլ նաեւ դիր ու գրականութիւն սիրող եւ դրականութեամբ զբաղող: Ան արեւելահայերէնի վերածած է, բնագրէն, Հոմերոսի Իլիականն ու Ոդիսականը եւ ողբերգութիւններ յոյն դասականներէ:

ՊԱՒԵԼ ԼԻՍԻՑԵԱՆ, Մոսկուայի Պալշոյ թատրոնի առաջին պարիթոն երգիչը Միլանոյի Սքալայի բեմին վրայ երգած է մոսկովեան խումբին հետ: Ան ծնած է 1911ին: Փոքր տարիքէն սկսած է երգել: Լենինկրատի մէջ իր ձայնը մշակելէ յետոյ կը հաստատուի Մոսկուա, ուր թէ կ'երգէ իբր Պարշոյի առաջին թենոր եւ թէ կը մարզէ ու կը մշակէ երգիչներու ձայնը: Ամուսնացած է երգչուհի Զ. Տոլուխանեանի քրոջ հետ եւ ունի չորս երգիչ զաւակներ, երկու աղջիկ՝ Կարինէ (սոփրանօ) եւ Գարէն (Մեցցօ–սոփրանօ) եւ երկու մանչ՝ Ռուբէն՝ թենոր եւ Ռոմանոյ՝ պաս:

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՍԵՓԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ հիմնարկէքը տեղի ունեցած է Մայիս տասին Հալէպի մէջ: Հիմնարկէքը կատարած է Միւրանութեան Աբբահայր Հմայեակ Վրդ. Կէտիկեան, իր շուրջը ունենալով Հալէպի թեմին առաջնորդ Գէորգ Արքեպս. Լայէքեան, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան ներկայացուցիչը, ինչպէս նաեւ վարժարանին երիտասարդ երեք վարդապետները՝ Հ. Յովհ. Վրդ. Դերձակեան, Հ. Արիստակէս Վրդ. Մանուկեան եւ Հ. Յարութիւն Վրդ. Գզտիկեան:

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՈՂՋԵՐԹԻ ՍԵՂԱՆ՝ Ի ՊԱՏԻՒ Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻՒ

Երկու ամիս Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի հիւրը ըլլալէ յետոյ, Ռումանահայ յայտնի մտաւորական ու բանասէր Ց. Ճ. Սիրունի վերադարձած է Պուքրէշ, նուիրուելու կրկին իր գրական բեղուն աշխատանքներուն, աւելի քան երբեք խանդավառուած ու հոգեպէս կազդուրուած, հայրենի հողին վրայ իր դաշած անվերապահ դուրդուրանքէն ու մտքի եւ դրչի իր բոլոր եղբայրակիցներուն ցոյց տուած ջերմ վերաբերումէն:

Ցարդանքի ու սիրոյ այդ արտայայտութիւնները իրենց գեղումին հասած են մանաւանդ գանազան ընդունելութիւններու ընթացքին, Հայաստանէն իր բաժնուելու նախօրեակին ու ի մասնաւորի ողջերթի պատուոյ այն սեղանի պահուն, զոր Վեհափառը տուած է, Ռումանիոյ իր վաղեմի երէց գրչեղբօր Սիրունիի, Էջմիածնի վեհարանին մէջ, Նոյեմբեր 21ի կիրակին, մտքի, արուեստի ու դիտութեան ներկայացուցիչներու ընտրանիի մը մասնակցութեամբ՝ հազիւ քանի մը ժամ յետոյ այս յուզիչ վայրկեաններէն, երբ Տէր Զօրէն ըներուած ոսկորներ կը զետեղուէին, սուգի եւ յուշի խաչքարին ներքեւ(*) տեսակ մը խորհրդաւոր զուգադիպութեամբ:

Աւելցնենք որ, երկու ամսուան իր ներկայութեան ընթացքին, Ց. Ճ. Սիրունի մօտ երեսուն դասախօսութիւն եւ զրոյց ունեցած է զանազան հիմնարկութեանց մօտ, որոնց արձագանգը օրը օրին տուաւ Հայաստանի մամուլը:

Ցաջորդաբար ելոյթ ունեցած է ան, համալսարանի, Գիտութեանց Ակադեմիայի, Պատմութեան, Լեզուի եւ Արուեստի ինստիտուտներու, Արեւելագիտական սեկտորի, Մատենադարանին, Արհեստային Վարչութեան, Գրականութեան եւ Արուեստի թանգարանին, Սփիւռքահայ կոմիտէին, Գրողներու տան, Ճարտարապետներու տան, Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանին եւն.ի մէջ:

Եթէ նկատի ունենանք նաեւ իր ներկայութիւնը կամ մասնակցութիւնը պատահական հանդիսութեանց ու ամենօրեայ հանդիպումները արտասահմանեան հիւրերու հետ, որոնցմով լեցուն կ'ըլլար Էջմիածինը ամէն օր, մասնաւորաբար Նահատակներու Ցուշարձանին զետեղման եւ Վեհափառին գահակալութեան տասնամեակի առթիւ, ակներեւ է որ չատ ժամանակ չէ ունեցած ան Հայաստանի տեսարժան վայրերէն չատերը ու Երեւանի աչքառու հիմնար-

---

(*) Պուէնոս Այրէսի Ապրիլեան Ցուշարձանը կառուցողները՝ Արգումանեան բարերարները եւս փափաքած էին Տէր Զօրէն նահատակներու խորհրդանշական նշխարներ զետեղել Ցուշարձանին խորանին վրայ. այս նպատակով մասնաւոր պահարան մը շինել տուած էին, նշխարները զետեղելու համար: Յիսնամեակին առթիւ կարելի էր իրականացնել այս քաղաճանքը եւս, սակայն հաւանաբար թէ առաջարկը եւ թէ նախապատրաստուած պահարանը մոռցած են նշանաւոր "երեւելի"ները, ինքզինքին ցուցադրելու միակ մտահոգութենէն տարուած....: "Ն."

կութիւններէն ամանք այցելելու, գոհանալով Սեւանի, Գառնիի, Գեղարդի, Օշականի եւ Զուարթնոցի ուխտագնացութիւններով, մնացեալը թողլով իր յաջորդ այցելութեան:

Եւ սակայն այդքանն իսկ բաւական եղած են ղինքը հոգեպէս լրիւ կազդուրելու, մոռցնել տալով պահ մը փուչերով ծածկուած այն ճամբան, ուրկէ մարդ ստիպուած է քալել յաճախ:

Խմբանկարին մէջ կ՝ներեւան Վեհափառ Հայրապետը, Ց. Ճ. Սիրունի, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի անդամներ՝ Սաղմիկ եւ Կոմիտաս Սրբազաններ եւ գաւազանակիր Արսէն Վրդ., բանաստեղծուհիներ՝ Սիլվա Կապուտիկեան եւ Մարօ Մարգարեան, բանաստեղծներ՝ Շահան Նաթալի, Սողոմոն Տարոնցի, Գէորգ Էմին եւ Վահագն Դաւթեան:

Գրող՝ Ստեփան Կուրտիկեան, Ակադ. քանդակագործ Արա Սարգսեան, Ակադ. Փրոֆ. Մանասէ Սեւակ, Պետական Արհիւներու տնօրէն Աշոտ Յարութիւնեան, Գրականութեան եւ Արուեստի թանգարանի տնօրէն Սարգիս Մելքիսէթեան, Արուեստի Ինստիտուտի տնօրէն Ռուբէն Զարեան, Հնագէտ Փրոֆ. Կարօ Ղաֆադարեան, Ճարտարապետներու Միութեան նախագահ Վարազդատ Յարութիւնեան, Երեւանի Պլանի նախագահ Ճարտարապետ Միքայէլ Մազմանեան, Ճարտարապետներ՝ Ռաֆայէլ Իսրայէլեան եւ Արմէն Զարեան, Արեւելագիտական Սեկտորի տնօրէն Յովհաննէս Խճիկեան եւ արեւելագէտներ՝ Արամ Սաֆրաստեան եւ Գեղամ Սանթուրճեան, Հայ ժողովուրդի նորագոյն պատմութեան ամպիոնի վարիչ Փրոֆ. Վարդան Պարսամեան, Փրոֆ. Արամայիս Մնացականեան, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր Արթուն Հատիտեան, Գիտութիւններու Ակադեմիայի աւագ գիտաշխատող Յակոբ Անասեան, Մատենադարանի աւագ գիտաշխատող Սուրէն Քոլանճեան:

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՄԵԾ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ

Օգոստոս 9ին, «Լունա Բարք»ի հսկայ սրահը ամբողջութեամբ լեցուած էր շուրջ քառասուն հազար համագործակցականներով: Քօօրերաթիվիզմի մէջ ազգային օրուան առթիւ կազմակերպուած հանդիսութեան մասնակցեցաւ Հանրապետութեան վոխ նախագահ Քարլոս Փերէթթէ, երեսփոխաններ եւ Շարժման ղեկավարներ:

Սրժանթինեան Համագործակցական Ընկերութիւններու թիւն է չորս հազար, անդամներու թիւը՝ 2·650·000, իսկ գործառնութեանց գումարը՝ 160 հազար մլիոն:

Խօսողները պահանջեցին պետական աւեռի պաշտպանութիւն համագործակցական ընկերութիւններու համար եւ Աղգ. Դրամատան կողմէ սահմանուած ինչ-ինչ դժուարութիւններու բարձում: Այս առթիւ վոխ նախագահը խօսելով, ի մէջ այլոց ըսաւ.— Համագործակցական շարժումը ժողովուրդի յառաջդիմութեան զօրաւոր լծակ մը ըլլալուն ոչ ոք պիտի կարենայ զայն կասեցնել:

Ս· ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ 1965Ի ՀՈՒՆՁՔԸ

Երջանկայիշատակ Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեանի նախաձեռնութեամբ հիմնուած Իսթանպուլի Դպրեվանքը, յատկապէս Անատոլուի եւ Հայկական նախկին նահանգներու մէջ տարաղնուած բեկորներու վերկուբեան պործին նուիրուած, արդէն կու տայ ակնկալուած արդիւնքները: 1965ի 38 շրջանաւարտներէն միայն չորսը Պոլսէն են, մնացածները գաւառներէն են: Այս կրթական գործին օժանդակելու նպատակով կազմուած է Իսթանպուլի Կեսարացիներու Ընկերակցութիւնը, որուն կոչը կու տանք այս թիւով, յանձնարարելով մեր ընթերցողներուն, որ առանց տեղացիական նկատումներու ընդառաջին կոչին, օժանդակելով Ս· Խաչ դպրեվանքին:

Դպրեվանքը իր Լիսէի եւ Միջնակարգի բաժիններէն տուած է հետեւեալ շրջանաւարտները·–

ԼԻՍԷԻ ԲԱԺԻՆ· ԳՐԱԿԱՆ ՃԻՒՂ·–

Յակոբ Արտըչեան (Սըվազ), Կարապիս Էչէրեան (Տ· Պաքըր), Վարդան Պալըքճեան (Իսթ·) Կարապետ Գիրազեան (Գայսէրի), Մուրատ Պիլիրեան (Թօքատ), Բագարատ Աչըքեան (Սըվազ), Յովակիմ Սէյրանեան (Սըվազ), Սեդրակ Էօզէր (Սըվազ), Մխրան Տէմիրճեան (Հաթայ), Առաքել Գրասու (Սըվազ) եւ Նուրհան Ներսէսեան (Կ· Հաճըքէօյ):

ԳԻՏԱԿԱՆ ՃԻՒՂ·–

Յակոբ Թաչքընեան (Սըվազ), Հերման Ասթարճեան (Իսթ·), Անդրանիկ Ճինկէօզ (Իսթ), Սարգիս Մըղտըսեան (Գասթ), Եդուարդ Կիւլսաթար (Տ· Պաքըր), Մկրտիչ Պօսթանճեան (Տ· Պաքըր), Կարապետ Գալայճեան (Տ· Պաքըր) եւ Սեդրակ Թրփանճեան (Տ· Պաքըր):

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ·–

Յակոբ Զէթինքայա (Գայսէրի), Թորոս Մարդարեան (Ֆասթա), Արսէն Գօգեան (Իսթ), Մարտիրոս Նալպանտեան (Կէմէրէկ), Միսաք Արդարեան (Սամսոն), Առէտ Պայտար (Թօքատ), Ճորճ (Գէորգ) Օրուզ (Մարտին), Խորէն Էօզտէմիր (Գայսէրի), Կարապետ Պալըմեան (Սըվազ)ծ Արսէն Աչըքեան (Գայսէրի), Տիգրան Ահրունեան (Սըվազ), Մարգար Գարաքիւթիւք (Էլազըզ), Գրիգոր Տէլիճէ (Սըվազ), Յակոբ Ալթընդայա) (Էլազըզ), Սարգիս Ալթունեան (Տ· Պաքըր), Վազգէն Պարանեան (Սիւրթ), Երուանդ Փըրընճեան (Տ· Պաքըր), Խաչիկ Աբէլեան (Սիւրթ) եւ Սարգիս Զէլիքեան (Էլազըզ):

ՐԱՖՖԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, տաղանդաւոր դաշնակահարը, որ նուագահանդէսներ կու տայ զանազան երկիրներու մէջ, Յունուարին դտնուած է Պոլիս եւ ընդառաջելով կեդրոնական Սանուց Միութեան խնդրանքին, Միութեան սրահին մէջ նուագած է, մեծապէս գնահատուելով երաժշտասէրներու կողմէ:

ԱՐՄԵՆԻՈ – ԱՐԺԷՆԹԻՆԱ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ինչպէս ըրած էինք մեր նախորդ թիւով, Պր. Պօղոս Արզումանեանի եւ Տիկին Սիրանոյշ Արզումանեան–Մեծատուրեանի նուիրատուութեամբ կառուցուելիք դպրոցի հիմնարկէքը տեղի պիտի ունենայ չուտով:

Այժմ կը ծանուցուի, որ Հանրապետութեան Վսեմաշուք Նախագահ Տոքթ. Ամպերթօ Իլիա սիրայօժար ստանձնած է նախագահութիւնը հանդիսութեան, որ տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 23ին:

Բարեդէպ զուգադիպութեամբ մը սոյն նշանակալից հանդիսութիւնը տեղի կ'ունենայ պատմական մնալու կոչուած շրջանի մը՝ ահաւոր Եղեռնի 3իսնամեակի տարուան վերջաւորութեան եւ ասպետական Արժանթինի անկախութեան հռչակման 150րդ տարեդարձի տարին:

Պատմական զոյգ թուականները կը նշուին լուսաւորութեան կեդրոնի մը հիմնադրութեամբ: Երեւոյթը կը խոչորնայ, մեծ համեմատութիւններ կը ստանայ, երբ անդրադառնանք, որ աննախընթաց ցեղասպանութենէ փրկուած հայ ժողովուրդին մէկ զաւակը,– օժտուած ցեղին չինարար, ստեղծագործ ոգիով,– կու գայ սպանութեան, քանդումի ոգիին հակադրելու աղնուական վսեմ գործ մը՝ լոյս, բարիք, կեանք բաշխելու կոչուած յարկի մը ստեղծումով:

Հայը այսպէս կը պատասխանէ ջարդարարներուն:

Հայը այսպէս վրէժխնդիր կ'ըլլայ:

Հայը այսպէս կ'արժեցնէ իր ցեղային դիմագիծը պահելու իրաւունքը տիեզերքի մէջ:

* * *

Զուգադիպելով Արժանթինեան մեծ Հանրապետութեան տարեդարձի տարիին, Ապրիլ 23ի հանդիսութիւնը կը դառնայ նաեւ ժողովուրդներու ինքնորոշման նուիրական իրաւունքին պանծացման օրը: Այս պատմական թուականին առթիւ Տարապէր Հայութիւնը իր խնդակցութեան, սիրոյ եւ երախտագիտական զգացումներուն իբր չօշափելի արտայայտութիւն լոյսի վառարան մը կը հիմնէ իր մէկ օժտուած զաւակին միջոցաւ, Արժանթինի վեհանձն ժողովուրդին համար, որ աւանդականօրէն միշտ հանդիսացած է բոլոր ժողովուրդներու ինքնօրէնութեան, անկախութեան անկեղծ չատագով:

* * *

Բազմիմաստ հանդիսութեան առթիւ «ՆԵՐԿԱ՛Յ»ն սրտանց ողջունելով բարեբարները, կ ըմաղթէ, որ Լոյսի եւ Ցոյսի օրրան մը դառնալու սահմանուած կրթական վաղուան հնոցը, դառնայ նաեւ հայ ժողովուրդը արժանաւորապէս աշխարհին ներկայացնելու, ծանօթացնելու եւ անոր ազգային արդարացման Դատին յաղթանակին ազդուօրէն նպաստող ազդակ մը:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»

ՀԻՒՐԵՐ՝ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԷՆ

Մարտ 19ին, Սան Ֆրանսիսքոյէն Պ. Այրէս ժամանեց, իրրեւ մասնաւոր հրաւիրեալը Պր. Պօղոս Արզումանեանի, Պր Աշոտ Մամիկոնեան, որ համբաւաւոր մարզիկ մը եղած է Պոլսոյ մէջ: Իր աղգային եւ մարզական անցեալ գործունէութեան պիտի անդրադառնանք յաջորդ թիւով, ինչպէս նաեւ պիտի տանք տեղեկութիւններ Սան Ֆրանսիսքոյի հայ համայքի մասին:

Իսկ Ապրիլ մէկին Պ. Այրէս հասան Լոս Անճելէսէն, Տէր եւ Տիկին Ճարուճիւն Բարակեաններըը, իրենց աղգականներու տեսութեան: Պր. Ճարուճիւն Բարակեան եւ իր Տիկինը, 1961ին Ռումանիայէն գալով հաստատուած են Լոս Անճելէս: Այնտեղ ստեղծուած Ռումանահայերու Մշակութային Միութեան առաջին նախագահը ըլլալով, ունեցած է դեր մը գաղութին աղգային կեանքին մէջ, ջերմուելիւն եւ նոր կեանք ստեղծուելուն մէջ: Պիտի անդրադառնանք իրեն հետ մեր ունեցած տեսակցութեան:

Բարակեան ամոլը Պ. Այրէս կը մնան մինչեւ Ապրիլ 28, իրենց մօրաքրոջ՝ Տիկին Սրբուհի Պահատրեանի բնակարանը:

Պր. Ճարուճիւն ըլլալով Գոնայի եւ ապա Պէյրութի որբանոցներէն անցած մէկը, ծանօթ դասընկեր եղած է Պր. Արզումանեանին, որ զայն իր տիկնոջ հետ իր բնակարանին մէջ ընդունելէ եւ հիւրասիրելէ յետոյ, ընդունելութիւն մը տուաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ռամոս Մեխիայի սրահին մէջ, Ապրիլ 10ի կիրակին:

Ընդունելութեան ներկայ էին բացի Պր. Աշոտ Մամիկոնեանէն եւ Բարակեան ամոլէն, Տէր եւ Տիկ. Արմէն Մեծատուրեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոնեաններ (դարձեալ որբանոցի ընկերներ), իրենց որդին Ռիքարտօ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի նախագահ՝ Ռաուլ Պետիկեան եւ վարչական Ե. Գարամանուկեան, ինչպէս նաեւ Օր. Մելանի Սարեան եւ «Ներկա՛յ»ի խմբագիրը:

Մտերմական մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցաւ ճաշը, որու ընթացքին, ներկաները անցեալի յուշերով ապրումներ ունեցան:

Ճաշի վերջաւորութեան Պր. Արզումանեան յիսուն հազար վեսօ նուիրեց Հ. Մ. Ը. Մ.ի, ի պատիւ Միացեալ Նահանգներէն ժամանող իր հիւրերուն, որոնք ազանչացումով ծանօթացան Հ. Մ. Ը. Մ.ի դաշտին աւազաններուն, եւ այլ սարքաւորումներուն:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԳՈՋԻԿԵԱՆ, ջութակահար, Պուքրէշի Ճորճէ Էնէսքու» պետական Ֆիլարմոնիայի մենակատարը, մասնակցելով Ժընեւի երաժշտութեան մեկնաբանման միջազգային մրցումին, արժանացած է Ռուճիէրօ Ռիչի մեծատլին եւ մասնաւոր մրցանակի:

Թուրքիոյ Ջրային Գործերու վարչութիւնը կը հաղորդէ, թէ Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան զործակցութեամբը կատուցանելի Արփաչայի ամբարտակին նախագիծերուն պատրաստութեան համար, երկու թուրք ճարտարապետներ պաշտօնով մեկնած են Երեւան:

ՏԻԿ· ՄԱՐԻՆԷ ՊԱՔՐՃԵԱՆ–ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Անցեալ Դեկտեմբերի վերջերը Գորտոզայի ընտանեկան ամառանոցին մէջ վախճանեցաւ պատուական հայուհի մը, յանձին Տիկ· Մարինէ Գուլումճեանի:

Հանրածանօթ ազգային բարերարներ՝ Պաքրճեան եղբայրներու միակ քոյրն էր հանգուցեալը, որ իր երկարատեւ կեանքի ընթացքին, միշտ նուիրումով աշխատած է հանրային ասպարէզի վրայ, թէ Իզմիր, թէ Յունաստան եւ թէ Արժանթին:

Ազգային կարիքներու հասնելու, ժողովրդական ցաւեր ամոքելու, ընդհանուրին բարոյական, անտեսական վերելքին աստաբելու մտահոգութիւնները, զոր Տիկինը ամէն տեղ յայտնաբերած է, պէտք է վերապրել ազդեցութեանը հայկական Իզմիրի, որ ազգային վերազարթնումի գլխաւոր կեդրոններէն մին հանդիսացաւ, չուրջ հարիւրամեակ մը առաջ, շնորհիւ Սեբիան Ոսկանի, Գրիգոր Զիլինկիրեանի եւ Մատթէոս Մամուռեանի չափանիշով վաստակաւոր մտաւորականներու:

Իզմիր մէջ որբերու խնամելու, դաստիարակելու աշխատանքին իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է, Յունաստան ապաստանած որբերու եւ այրիներու օրապահիկը ապահովելու համար իր նիւթական միջոցներով ստեղծած է արհեստանոց մը, Պ· Այրէսի մէջ՝ համայնքին Տիկնանց Յանձնախումբին աջակցած է, իսկ տասնամեակ մը առաջ, իր նուիրատուութեամբ չինուեցաւ Վիսենթէ Լոփէսի «Գուլումճեան վարժարանը:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԵԱՆ ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԸ

Մարտ 27ի կիրակին, Մայր Եկեղեցիին մէջ նախ հոգեհանդիստ կատարուեցաւ Տիարպէքիրեան եւ Համբարձումեան դերդաստաններու ննջեցեալներուն համար, որմէ յետոյ տեղի ունեցաւ հիմնարկէքը Տիարպէքիրեան նախակրթարանի, որ կը կառուցուի Արսլանեան վարժարանին կից, ընդարձակելու համար վարժարանին չէնքը: Իրենց բարերարութիւններով հանրածանօթ Պր· Պր· Յովհաննէս եւ Սարգիս Տիարպէքիրեան եղբայրները,– Միլանոյի Ս· Մանուկ եկեղեցին, Նիւ Եորքի Հակայ Առաջնորդարանը, Ֆլորէսի չրջանին եկեղեցին եւայլն,– կը վաւիաքէին հաստատել ծերերու ապաստանարան մը Պ· Այրէսի մէջ, որ օրհնութիւն մը պիտի ըլլար անոք ծերերու, պառաւներու հա–

մաբ: Ծերանոցի շնորհիւ կրնային փրկուիլ նաեւ անոք ծերերու տարիներու խնայողութիւնները, չարժուն եւ անշարժ կալուածները, որոնք այսօր կը տրամադրուին օտար բարեգործական հաստատութիւններու, փոխան ցմահ խնամքի: Սակայն համայնքին վարչականները դժուար իրականանալի գտան ծրագիրը եւ բարերարներուն առաջարկեցին նախակրթարանի արդիական շէնք մը կառուցանել: Առաջարկը ընդունուեցաւ եւ շէնքը արդէն կը կառուցուի:

Հիմնարկէքի արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Հայրապետական Պատուիրակ Սրբազանին նախագահութեամբ, որ այս առթիւ դրուատեց բարերարնեռւն նուիրաբերումի ոգին: Վարժարանի փոքրիկները աշխոյժով երգեցին ժողովրդական երգեր, փոքրիկն Աստղիկ Սրսլանեան լաւ առոգանութեամբ ուղերձ մը կարդաց, իսկ հիմնարկէքի մատաղաթին ընթերցումէն եւ հողին մէջ զետեղուելէն յետոյ բարերարներուն ի պատիւ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ վարժարանին ճաշասրահին մէջ, ուր Հոգաբարձութեան նախագահ Պր. Արմէն Պերկամալի ընդգծեց նշանակութիւնը տեղի ունեցած հանդիսութեան եւ բարերար աղգայիններուն աղգանպաստ եւ օրինակելի ժեստին:

ՓՐՈՖ. ՆՈՐԱՅՐ ՍԻՍԱԿԵԱՆ

Մոսկուայի մէջ Մարտ 12ին, իր մահկանացուն կնքեց համբաւաւոր գիտնական փրոֆ. Նորայր Սիսակեան, համեմատաբար դեռ երիտասարդ՝ 58 տարեկանին:

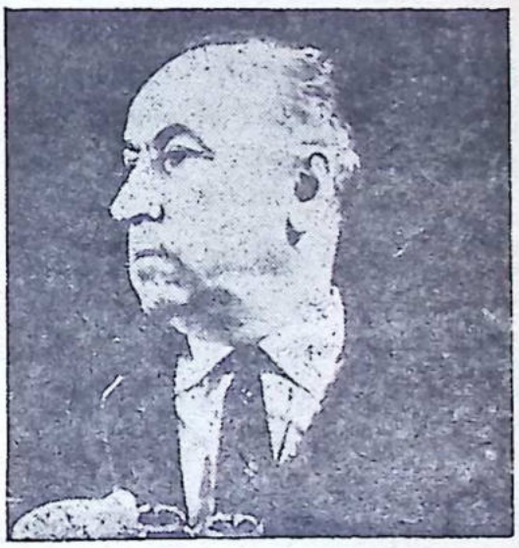

Հանգուցեալը ուրիշ հայ գիտնականներու հետ մնծապէս սատարած է սովեթական տիեզերանաւորդութեան ղարգացման: Իբր կենսաբան կարեւոր դեր ունեցած է սովեթական առաջին արբանեակի՝ Սփութնիկի եւ այլ տիեզերանաւերու դէպի անհունը արձակման մէջ:

Իբր համաշխարհային վաստակաւոր գիտնական Սովեթական մխութիւնը կը ներկայացնէր Միջազգային ՈՒՆԵՍԿՕ կազմակերպութեան մէջ 1956էն ի վեր, իսկ 1964 Հոկտեմբեր 21ին միաձայնութեամբ նախագահ ընտրուած էր միեւնոյն կազմակերպութեան ընդհ. ժողովին:

Այս առթիւ 1964 Նոյեմբեր 11ին Փարիզի Ազգանողական Միջազգային Ոստանի Հայկական Մարի Նուպար հաստատութեան տեսչութիւնը ընդունելութիւն մը կազմակերպեց ի պատիւ մեծանուն գիտնականին, որ ի պատասխան եղած դրուատալի արտայայտութիւններուն, ի մէջ այլոց ըսաւ.

"Դժուարանում եմ հայերէն արտայայտուել, շատ երկար ատեն է ռուսական միջավայրի մէջ եմ ապրում. բայց ես ինձ միշտ Հայ եմ համարում, եւ ամէն ինչ անում եմ, որ ոչ մի հայ, հայրենիքի մէջ թէ հայրենիքից դուրս, չկարողանայ կարմրել իմ արած գործերի համար":

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Հիմնարկութիւն 1965–66 ուսումնական տարեշրջանին եւս որոշ թիւով կրթաթոշակներ կը յատկացնէ արժանաւոր հայ ուսանողներու, որոնք կը վաւիաքին իրենց դասնուած կրթական հաստատութիւններէն մէկուն մէջ բարձրագոյն ուսման հետեւիլ եւ գուրկ են նիւթական միջոցներէ:

Արժանթինի թեկնածուները կրնան դիմել ուղղակի Լիզպոն, Հիմնարկութեան կեդրոնին հետեւեալ հասցէով.

Calouste Gulbenkian Foundation,
Department of Armenian Affairs,
Scholarships Selection Committee,
Avenida de Berna. 45-A
LISBOA 1 / PORTUGAL.

Ձեռագիր դիմումնագրին ի պատասխան կը ղրկուին հարցաթերթիկները, որոնք ճշդրտօրէն լեցուելէ ետք, պահանջուած վաստաթուղթերուն հետ պէտք է վերադարձուին Հիմնարկութեան մինչեւ 15 Փետրուար 1966:

Թեկնածուները պարտին լրացնել համալսարան մուտքի անհրաժեշտ բոլոր պայմանները եւ ընդունուած ըլլալ նուազագոյն «ՍՕՖՕՄՕՐ» դասարանը կամ յաջողութեամբ անցուցած՝ Բ. կարգի «ՊԱՔԱԼՈՐԻԱՏ»ի քննութիւնները:

Ընտրութիւնները պիտի կատարուին այն թեկնածուներէն միայն՝ որոնք կը դասուին իրենց դասարանի յաջողագոյն հարիւրին քսանին մէջ եւ որոնց ընդհանուր միջինը նուազագոյն ութսուն առ հարիւր է: Ընտրական Յանձնախումբը ասոնցմէ կ'ընտրէ իր դատողութեամբ արժանաւորագոյն նկատուած թեկնածուները:

ՄԱՐԳ ԱՐԵԱՆ (Ցարութիւն Մարզարեան) Մալաթիայի ծնողներէ սերած Մարզարեանը ժողովրդական երգեր յօրինող եւ երգող նոր յայտնութիւն մըն է, որ Պելճիքայի եւ Ֆրանսայի մէջ համբաւ շահելէ յետոյ, Յունուարին սկիզբները իր ծնողքին հետ դացած է Պոլիս եւ Անգարա, երգահանդէսներ տալով եւ ծափահարուելով:

ՍՈՎԵԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, ներկայիս կը բնակին մէկ միլիոն եօթը հարիւր հազար դերմաններ, ցրուած զանազան հանրապետութիւններու մէջ: Կը հրատարակուին երեք դերմաններէն պարբերականներ, որոնցմէ մին ընթացիկ տարուան առաջին օրերը սկսաւ լոյս տեսնել Լենինկրատի մէջ, չաբաթը հինգ անգամ եւ կը կոչուի Ցրէոյնտշափք՝ «Բարեկամութիւն», Արպայթըր՝ «Աշխատանք», լոյս կը տեսնէ ամէն օր, իսկ Նէօյէս Լիպըն՝ «Նոր կեանք» լոյս կը տեսնէ չաբաթը երեք անգամ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ասլակլիի երրորդ գործարան մը պիտի չինէ Թուրքիոյ մէջ: Հաւանական է, որ գործարանը հաստատուի Հարաւային Նահանգի մը մէջ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆՑ, Սովետական Միութեան հիւլէական զօրութեան օգտագործման կոմիտէի պետը, որ իբր նախագահը Սովետական պատուիրակութեան, մասնակցեցաւ Թոքիոյի Ատոմական Զօրութեան Միջազգային Դործակալութեան ԼՆներորդ Խորհրդաժողովին, մամուլի ասուլիս մը սարքելով ճափոն եւ օտար թղթակիցներու յայտարարութիւններ ըրաւ. ան հրաւիրեց մարդկութիւնը վերջ տալու ատոմական զինարշաւին, հիւլէական զօրութիւնը բացառաբար օգտագործելով չինարար եւ խաղաղարար նպատակներու:

Կ. ՊՈԼՍՈՑ Սուրբ Սոֆիա (Իմաստութիւն) Տաճարը, որ Բիւզանդական ճարտարապետութեան գլուխ-գործոց մըն է, չինուած է 6րդ դարուն: 1453ին երբ Թուրքերը Պոլիս մտան, եկեղեցին վերածեցին մզկիթի, կիրով ծածկելով հիանալի մոզայիքները:

Քեմալ Աթաթիւրք յոյն-Թրքական յարաբերութիւնները բարելաւելու նպատակով մաքրել տուաւ կիրը եւ երեւան եկան արուեստի գործերը, ու Թանգարանի վերածուեցաւ տաճարը:

Ներկայիս, երբ յոյն-Թրքական յարաբերութիւնները ձգտուած են, կը մտածուի կրկին մզկիթի վերածել քրիստոնէութեան հոյակապ տաճարը:

Երկրաշարժ մը աւերուած գմբէթը վերանորոգուեցաւ, 10րդ դարուն, հայ հռչակաւոր ճարտարապետ Տրդատի կողմէ:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՒ ՕՐԹՈՏՈՔՍ եկեղեցիներու մերձեցումը եւ միութիւնը հնարաւոր դարձնելու համար, երկու եկեղեցիները փոխադարձ բանադրանքները չեղեալ համարեցին: 1054 Թուականին Հռոմի Լեւոն 9րդ Պապը բանադրեց Ցոյն Պատրիարքը, որ փոխադարձաբար բանադրեց Վատիկանի Պապը: Վատիկանի Բ. Տիեզերական ժողովը առաջին քայլը առաւ, անցեալի փոխադարձ մեղադրանքները, հակառակութիւնները վերցնելու, մոռնալու եւ քրիստոնէական եղբայրութեան, իրերհասկացողութեան ճամբան հարթելու համար: Հռոմի Տիեզերական ժողովի ընթացքին եւ Պոլսոյ մէջ կողմերը այս ուղղութեամբ յայտարարութիւններ ըրին:

ՑԱՐ. Լ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ, նշանաւոր կոմպոզիտոր, մեռած է Ցունուար 9-ին Երեւանի մէջ: Թաղումը տեղի ունեցած է Ցունուար 12ին, քաղաքային պանթէոնին մէջ:

ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ տաղանդաւոր երգչուհին եւ իրեն դաշնակով ընկերակցող ԷԼԻՈՆՈՐԱ ՈՍԿԱՆԵԱՆ անցեալ Դեկտեմբերին Պոլսահայութիւնը խանդավառեցին իրենց երգահանդէսներով: Երկու չաբթուան ընթացքին հայրենի կռունկները թողեցին դինովցուցին Պոլսոյ հայութիւնը իրենց արուեստի մոգական ոյժով:

ՀԱՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒԱՆԱՑԱՆԿԸ

Ստորեւ կու տանք 1965 տարուան համալսարանաւարտներու ցանկը, զոր ստացանք Հայ Համալսարանականներու վարչութենէն.—

Ճարտարապետ՝ Փետրո Մ. Թադէոսեան, Պիօքիմիքա՝ Յուան Գարլոս Հոսճեան, Հաշուապահ՝ Միքայէլ Շիրինեան: Տնտեսական Գիտութիւններ՝ Յուան Փ. Փոպըյըքեան, Տիեթիսթա՝ Պէաթրիս Մարկոսեան, Դեղագործ՝ Մարիա Միքայէլեան, Կորիզային Ֆիզիքա՝ Սեդրակ Ջիլլինկիրեան, Ճարտարագէտներ՝ Ալեխանտրօ Պալանեան, Անաստասիօ Գուլաքսըզեան, Յուան Շահինեան, Անտրէս Թէրզեան, Էտուարտօ Թարակճեան, Բեկալորյա՝ Անա Մարիա Բեթլեհէմեան, Վարչական Գործերու՝ Րաֆֆի Սէր-Յակոբեան, Բժիշկներ՝ Արեան Ասպետ, Արսէնեան Սուսաննա, Պալիկեան Մանուէլ, Պատեան Յուան, Հաշմանեան Ռոպերթօ, Քայմաքամեան Նորպերթօ, Քերլանեան Ճորճինա, Միրզոյեան Մելիք, Խէրկիզեան Յոսէ, Փափազեան Րէժինա, Փայասլեան Արթուրօ, Րէիսեան Լիտիա, Թաշճեան Յակոբ, Թէքզեան Ալէխանտրօ, Թէրզեան Մարիա եւ Եօրղանճեան Արթուրօ, Ատամնաբոյժ՝ Ֆէսճեան Կարպիս, Տէր Յակոբեան Ռոզա, Փրոֆէսէօր Պատմութեան՝ Քրիստինա Հայկազունեան:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Պր. Տիգրան Թերլէմէզեանին.— Յարգելի Պարոն, ստացանք ձեր գրութիւնը, ազգային մեծ բարերար Մկրտիչ Սանասարեանի մասին «Ներկա՛յ»ի մէջ լոյս տեսած գրութեան առթիւ: Սանասարեան Վարժարանի բազմավաստակ տեսուչ Գ. Աբուլեանի գրութիւնը,— զոր կու տանք մեր այս թիւով,— գրեթէ կ'ամբողջացնէ նախորդը եւ կը յուսանք որ կը բաւարարէ ձեզ: Պոլսոյ Սանասարեան խանի յիշատակութիւնը դուք կ'ընէք, լրացնելով տրուած տեղեկութիւնները, շնորհակալ ենք: Մեծ բարերարը հսկայ խանը գնած էր, իր հիմնած դպրոցները նիւթապէս ապահովելու համար, ինչպէս կը նշէք դուք եւս:

Պր. Պ. Պալիքեան, Ռամոս Մեխիա.—

Շնորհակալութիւն ձեր գնահատական տողերուն համար: Ուղարկեցինք ձեր հասցէին 1963 տարուան «Ներկա՛յ»ի թիւ 20–21ը եւ ձեզ բաժանորդագրեցինք պարբերականիս:

ԴԱՒԻԹ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ, *Պուքրէշի օփերայի գլխաւոր երգիչներէն, 1965 թուականին ոչ միայն Ռումանիոյ մայրաքաղաքի եւ բազմաթիւ քաղաքներու բեմերուն վրայ երեւցած է գլխաւոր դերերով, այլ եւ Չեխոսլովաքիոյ Հունգարիոյ, Պուլկարիոյ մայրաքաղաքներուն եւ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ, Ռիկոլէթօ եւ Տրուպատոր օփերաներուն մէջ: Անգարայի մէջ երեք անգամ ելոյթ ունեցած է Վերտիի Այտայով: Իսկ Աթէնքի մէջ մասնակցած է օփերայի տարեշրջանի բացման, «Թոսքա»յով, չորս անգամ երգելով:*

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

"ՆԵՐԿԱ՛Յ"ի այս թիւը լոյս կը տեսնէ բաւական մը յապաղումով: "Արարատ"ի տպարանը ամբողջ Փետրուարին գոց էր, ամառուան արձակուրդի առթիւ: Մարտին սկիզբը կրնար լոյս տեսնել, սակայն վերջաւորութեան ալ չհասաւ...:

Այսօր ի վիճակի չենք լրիւ բացատրութիւն մը իսկ տալու մեր ընթերցողներուն: Կը յուսանք օր մը անդրադառնալ շարք մը դժուարութիւններու, որոնց հարկադրուած ենք դիմագրաւելու տառապալի լռութեամբ մը: Մեր բարեկամ ընթերցողները կրնան վստահ ըլլալ, որ "ՆԵՐԿԱ՛Յ" ոչ մէկ դժուարութեան առջեւ պիտի չընկրկի, իրենց եւ Նահատակներուն առջեւ ստանձնած լռելայն յանձնառութիւններու իրականացման ճամբուն վրայ:

Իսկ չակերտաւոր մեր ամէն գոյնի բարեկամներն ալ, որոնք,— ի հեճուկս զիրենք բաժնող ներհակութիւններուն,— լռելայն համաձայնութեամբ մը դաշնակցած են, ճշմարտութեան դէմ, "ՆԵՐԿԱ1Յ"ն լռեցնելու համար, կրնան մեծ հիասթափութեան մը ենթարկուիլ, որովհետեւ լուռ դաւերն ու ամէն կարգի խափանարարութիւնները դատապարտուած են ձախողութեան:

Խորապէս գիտակցելով շիտակ, անսուտ եւ անկեղծ գրաւոր խօսքին հրաշարար հոյակապ դերին, պիտի շարունակենք պատնէշի վրայ մնալ ծառայելու համար բիւրիցս խաբուած եւ խոցուած մեր թանկագին ժողովուրդին:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ ստացուած է հետեւեալներէ իրենց բաժնեգինները եւ անցուած համապատասխան տարուան հաշուոյն.

Միացեալ Նահանգներէ.— Մեսրոպ եւ Իրեն Խալաթեաններէ (Հոլիվուտ), երկու տարեկան, Յ. Յովակիմեան (Րոյեալ Օաք), Ժան Ժամկոչեան եւ Կարպիս Արթինեան (Լոս Անճելըս):

Քաջալերական բաժնեգին՝ Փրոֆ. Տիրան Սարաֆեանէ 30 տոլար, Գ. Աղաճանեան (Լոս Անճելըս) 10 տոլար:

Ուրուկուայէն.— Ռոպէրթ Մոմճեանէ:

Աւստրալիայէն.— Բ. Սայադեան (երկու բաժնեգին):

Պ. Այրէսէն.— Պ. Էնէեանէ եւ Մուրատեանէ 1000 փեսօ (քաջալերական), Յակոբ Մսրլեան, Գառնիկ Հայպեթեան, Օննիկ Մաւեան (երկու տարեկան), Օննիկ Երամեան,:

Քոմոտորօ Ռիվատավիայէն.— Արման Թադէոսեան (երկու տարեկան):

Ռոսարիոյէն.— Գարեգին Եղճեան:

Պերլինօ.— Մ. Մինոյեան (երկու տարեկան): Քաջալերանք «Ներկա՛յ»ի:

Շնորհակալութեամբ ստացանք ԹԻՓՈՅԹԻ Անանուն Ընկ.է 20.000 փեսօ:

"ՆԵՐԿԱ՛Յ" ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Պ. Այրէսէն Պր. Սարգիս Պարին, մէկ տարուան «Ներկա՛յ» կը նուիրէ Պր. Հայկ Պարիկեանի, Հալէպ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

Նիւ Եորքի Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութենէն չնորհակալութեամբ ստացանք հետեւեալ եօթը գիրքերը.—

ԿՐՆԱ՞ՆՔ ՀԱՇՏՈՒԻԼ ԹՈՒՐՔԻՆ ՀԵՏ, *հեղինակ՝ Զարեւանդ*, 1926:

ՄԻԱՑԵԱԼ ԱՆԿԱԽ ԹՈՒՐԱՆԻԱ, կամ ի՞նչ կը ծրագրեն թուրքերը, *հեղինակ՝ Զարեւանդ*, 1926· *երկու գիրքերուն տպագրութեան վայրն ու տարեթիւը յիշատակուած չեն:*

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀԻ հետեւեալ երկերը.—

Էջեր իմ օրագրէն, *Գահիրէ, տպարան «Ծուսաբեր» 1924:*

Որդիներուն պայքարը հայրերուն դէմ, *Սելանիկ*, 1927:

Ցեղի ոգու շարժը, *Սոֆիա*, 1932:

Ամերիկահայութիւնը – ցեղը եւ իր տականքը, *Սոֆիա*, 1935:

Իմ պատասխանը, *Սոֆիա*, 1937·

Նոյնպէս չնորհակալութեամբ ստացանք հեղինակներէ հետեւեալ հրատարակութիւնները.—

Գերմաներէն–հայերէն դպրոցական բառարան, *հեղինակները Գր. Մ. Անդրէասեան, Ա. Գ. Տիրացեան «Լոյս» հրատարակութիւն, Երեւան*, 1965:

ԵՐԿԵՐ, հեղինակ՝ Սողոմոն Մելիք Ցակոբեան, հրատարակութիւն Ղազար Ղազարեանի, տպ. «Մոդերն» Թեհրան, 1965:

ԴԳԱԼ ՄԸ ՇԱՔԱՐ (պատմուածքներ), հեղինակ՝ Սուրէն Մանուէլեան, տպ. Սրբոց Ցակոբեանց, Երուսաղէմ, 1965:

ՏԱՍԸ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻԻՆ, հեղինակ՝ Ալեքս Ց. Գայլֆայեան, հրատարակութիւն Եսաեան Սանուց Միութիւն, Պոլիս, 1965:

ԿՈՒՍԱԿՐՕՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ, հրատարակութիւն նոր հիմնուած «Հարք» հրատարակչականի. Անդլերէն լեզուով այս դրքոյկին հեղինակն է եղուարդ Գիւլբէնկեան, որ հիմնադիր–վարիչն է «Հարք»ի: Հարցը քննելէ յետոյ ներկայ ժամանակներու լոյսին տակ, հեղինակը իր մէջ այլոց կ'առաջարկէ՝ կուսակրօնութիւնը չչնջել, սակայն, պարտադիր ալ չընել: Կուսակրօնութեան ընդունիլ իսկապէս կոչում ունեցողները, պայմանով որ վանքերու մէջ մնան, խստացնել նախապայմանները վարդապետական եւ եպիսկոպոսական ձեռնադրութեանց:

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻ.— Հայաստանէն նամակ ունի Պր. Արամ Սիմոնեան, ըստանալ համբաղրատունէս:

ՀԻՄՆԱՐԿԷՖ

ԱՐՄԵՆԻՈ ԱՐԺԵՆԹԻՆԱ ԴՊՐՈՑԻՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 23, առաւօտուն ժամը 10,30ին, տեղւոյ պիտի ունենայ Պր. Պօղոս Արզումանեանի եւ իրոջը՝ Տիկ. Սիրանոյշի նուիրատուութեամբ կառուցուելիք դպրոցին հիմնարկէքի հանդիսութիւնը:

Հանդիսութեան պիտի նախագահէ Հանրապետութեան վսեմաշուք Նախագահ Տոքթ. Արթուրօ Ումպերթօ Իլիա:

Մայրաքաղաքիս հայութիւնը սիրով կը հրաւիրուի սոյն վսեմ հանդիսութեան

ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

15 Ապրիլ 1966

հասցէն.—

Calle ARCE Esq. SANTOS DUMONT

Ջինուորական հիւանդանոցէն երկու փողոց, դէպի Լիպերթատոր Սան Մարթին պողոտան:

La ilustración y fomento de las letras es la llave maestra que abre las puertas de la abundancia y hace felices a los pueblos.

San Martin

En prueba de gratitud y reconocimiento a la Argentina por su hospitalidad brindada dedico esta página de esta prestigiosa revista.

Un **Ciudadano Armenio**

Correo Argentino - C. C. B y Suc. 3 - Tarifa Reducida, Concesión No. 6670 - Franqueo Pagado - Concesión No. 1819

IMPRENTA ARAX. SARMIENTO 2615